

FINANŠU STABILITĀTES PĀRSKATS

2007

FINANŠU STABILITĀTES PĀRSKATS

2007

SAĪSINĀJUMI

ASV – Amerikas Savienotās Valstis
CSP – Latvijas Republikas Centrālā statistikas pārvalde
DENOS – LCD vērtspapīru norēķinu sistēma
DVP – *delivery versus payment*; piegāde pret samaksu
ECB – Eiropas Centrālā banka
EKS – Latvijas Bankas Elektroniskā klīringa sistēma
ES – Eiropas Savienība
ES10 valstis – valstis, kuras pievienojās ES 2004. gada 1. maijā
ES12 valstis – valstis, kuras pievienojās ES 2004. gada 1. maijā un 2007. gada 1. janvārī
ES15 valstis – valstis, kuras ietilpa ES pirms 2004. gada 1. maija
FKTK – Finanšu un kapitāla tirgus komisija
FOP – beznaudas norēķini
FRS – ASV Federālo rezervju sistēma
GAP – pārcenošanas starpība jeb PJA un PJS starpība
IKP – iekšzemes kopprodukts
INK – ienākumus nenesošie kredīti
KPR – kapitāla pietiekamības rādītājs
LCD – Latvijas Centrālais depozitārijs
LTV – *loan to value*; kredīta un nodrošinājuma vērtības attiecība
MFI – monetārā finanšu iestāde
NFS – nebanku finanšu sektors
NVS – Neatkarīgo Valstu Sadraudzība
OPEC – *Organisation of the Petroleum Exporting Countries*; Naftas eksportētāju valstu organizācija
PJA – pret procentu likmju pārmaiņām jutīgie aktīvi
PJS – pret procentu likmju pārmaiņām jutīgās saistības
PNS – Pasta norēķinu sistēma
PVN – pievienotās vērtības nodoklis
RFB – Rīgas Fondu birža
ROA – aktīvu atdeve
ROE – kapitāla atdeve
RSA – riska svērtie aktīvi
SAMS – Latvijas Bankas Starptautiskās automatizētās maksājumu sistēma
SPCI – saskaņotais patēriņa cenu indekss
SVF – Starptautiskais Valūtas fonds
VaR – *Value-at-Risk*; maksimālie gaidāmie zaudējumi noteiktā laika posmā ar noteiktu varbūtību
VAS – valsts akciju sabiedrība
VNS – Latvijas Bankas Vērtspapīru norēķinu sistēma
VZD – Valsts Zemes dienests

Izdevumā "Finanšu Stabilitātes Pārskats" izmantoti Latvijas Republikas Centrālās statistikas pārvaldes, Finanšu un kapitāla tirgus komisijas, LURSOFT (Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistra datubāzes), Latvijas Centrālā depozitārija, Reuters, SIA "Latio", SIA "Ober Haus Real Estate Latvia", SIA "Balsts", SIA "Arco Real Estate", Eiropas Centrālās bankas, Eurostat, Valsts vienotās datorizētās zemesgrāmatas, Valsts zemes dienesta, Latvijas Republikas Valsts kases un Latvijas Bankas dati.

Grafiskos attēlus sagatavojot, izmantoti attiecīgo valstu centrālo banku un Eiropas Centrālās bankas (1. att.), Reuters (2. att.), Valsts vienotās datorizētās zemesgrāmatas (3.1. att.), Valsts zemes dienesta, SIA "Latio", SIA "Ober Haus Real Estate Latvia", SIA "Balsts", SIA "Arco Real Estate" (3.2. att.), Latvijas Republikas Centrālās statistikas pārvaldes (3.3., 10.–18., 21., 22., 61. un 62. att.), SIA "MG Media" (3.4. un 3.5. att.), Latvijas Bankas (4., 6.–8., 18., 19., 23.–25., 51.–54.2., 63.–75. un 78.–82. att.), Finanšu un kapitāla tirgus komisijas (9., 26.–38., 50. un 60. att.), SIA "Lursoft" (10. att.), Eiropas Centrālās bankas (20. att.), Eurostat (20. un 21. att.), SIA "Latio" (22. att.), Latvijas Bankas veiktās banku aptaujas par kredītēšanu (39.1.a–39.3.b att.), Latvijas Centrālā depozitārija (76.–79. att.), Valsts kases (80.–82. att.) dati un Latvijas Bankas aprēķini, t.sk., balstoties uz Finanšu un kapitāla tirgus komisijas datiem (5., 40.–49. un 55.–59. att.). Tabulu sagatavojot, izmantoti Latvijas Bankas un Latvijas Republikas Valsts kases dati.

Grafiskajos attēlos uzrādītie skaitļi ir noapaļotas vērtības.

SATURS

KOPSAVILKUMS	4
1. AR MAKROFINANSIĀLO VIDI SAISTĪTIE RISKI	5
1.1. Ārējā ekonomiskā un finanšu vide	5
1.2. Iekšzemes ekonomiskā un finanšu vide	9
1. <i>ielikums. Latvijas nekustamā īpašuma tirgus</i>	11
2. BANKU SEKTORA FINANSIĀLAIS STĀVOKLIS	16
2.1. Banku sektora peļnītspēja	16
2.2. Banku kapitāla pietiekamība	18
2. <i>ielikums. Uzraudzības pārvaldes process (otrais pīlārs) kā kredītriska pārvaldīšanas instruments</i>	18
3. KREDĪTRISKS	20
3.1. Nefinanšu sabiedrību finansiālā ievainojamība	20
3.2. Mājsaimniecību finansiālā ievainojamība	23
3. <i>ielikums. Normatīvo aktu grozījumi saistībā ar mājsaimniecību maksātspēju</i>	25
3.3. Banku sektora kredītportfeļa dinamika un kvalitāte	26
4. <i>ielikums. Banku aptauja par kredītēšanu</i>	32
3.4. Kredītriska šoku absorbēšanas spēja	35
4. TIRGUS UN LIKVIDITĀTES RISKI	37
4.1. Valūtas risks	37
4.2. Likviditātes risks	39
5. <i>ielikums. Likviditātes stresa testi</i>	41
4.3. Procentu likmju risks	42
5. NFS FINANSIĀLAIS STĀVOKLIS	44
6. FINANŠU INFRASTRUKTŪRA	45
6.1. Maksājumu sistēmas	45
6.2. Vērtspapīru norēķinu sistēmas	52
TAUTSAIMNIECĪBAS STARPSEKTORU BILANCES ANALĪZE	57

KOPSAVILKUMS

Latvijas banku sektora¹ finansiālais stāvoklis 2007. gadā bija stabils. Par to liecināja joprojām augstie peļņas un rentabilitātes rādītāji un laba kredītu kvalitāte, lai gan bija vērojamas Latvijas tautsaimniecības izaugsmes tempa atslābuma iezīmes. 2007. gada 2. pusgadā saistībā ar valdības inflācijas samazināšanas pasākumu plānu, piesardzīgāku banku² kredītēšanas politiku un notikumiem pasaules finanšu tirgos saruka kredītēšanas kāpums, pakāpeniski kritās iekšzemes pieprasījums, notika pavērsiens nekustamā īpašuma cenu dinamikā, straujo pieaugumu nomainot mērenam kritumam. Šīs tendences no finanšu stabilitātes viedokļa ir pozitīvas un vēlamas, tomēr svarīgākie finanšu stabilitātes riski saglabājas, ņemot vērā Latvijas makroekonomisko nesabalansētību.

2008. gadā nozīmīgākie finanšu stabilitātes riski saistīti ar banku spēju absorbēt tautsaimniecības attīstības tempa palēninājumu. Riskus pastiprina tas, ka Latvijas tautsaimniecības izaugsmes atslābums sakritis ar nelabvēlīgām norisēm ārējā ekonomiskajā vidē.

Lēnāka tautsaimniecības izaugsme veicinās iekšējās un ārējās nesabalansētības mazināšanos. Tomēr liels ārējais parāds, augsta inflācijas un tekošā konta deficīta noturība, kā arī gaidāmā banku sektora kredītportfeļa kvalitātes pasliktināšanās pastiprina tautsaimniecības jutīgumu pret ārvalstu investoru Latvijas vērtējuma pasliktināšanu. Tas savukārt var izraisīt Latvijas banku finansējuma nosacījumu pasliktināšanos.

Tautsaimniecības pieauguma tempa palēninājums vispirms negatīvi ietekmēs nekustamā īpašuma nozares sabiedrības. Lai gan 2007. gada 2. pusgadā bija vērojama šīs nozares ārkārtīgi straujā attīstības tempa samazināšanās, parāda līmenis joprojām bija tuvu augstākajam pēdējos gados novērotajam līmenim. Būtisks šo sabiedrību parādsaistību pieaugums pēdējos gados bija uzturams nekustamā īpašuma nozares straujas attīstības un augstas rentabilitātes apstākļos. Savukārt 4. ceturksnī bija vērojams nekustamā īpašuma nozares sabiedrību rentabilitātes un procentu maksājumu seguma nozīmīgs kritums. Tautsaimniecības attīstības tempa palēnināšanās, tālāks nekustamā īpašuma cenu sarukums un nekustamā īpašuma nozares sabiedrību rentabilitātes kritums mazinās to parāda apkalpošanas spēju. Lai gan, ņemot vērā kopš 2007. gada vidus notikušo pakāpenisko, tomēr nozīmīgo mājokļu cenu kritumu, nekustamā īpašuma cenu straujas korekcijas risks samazinājies, faktiski notikusī un tālāk prognozējamā pakāpeniskā mājokļu cenu korekcija un nekustamā īpašuma nozares sabiedrību finansiālās ievainojamības palielināšanās pastiprina banku kredītriska īstenošanās iespēju saistībā ar norisēm nekustamā īpašuma tirgū. Lēnāka tautsaimniecības izaugsme mazinās arī citu nozaru nefinanšu sabiedrību rentabilitāti, vājinot to parāda apkalpošanas spēju, ko atspoguļos INK pieaugums.

Mājsaimniecību sektorā parāda apkalpošanas problēmas 2008. gadā varētu skart finansiāli ievainojamākos aizņēmējus, t.sk. tos, kuru ienākumi saistīti ar nekustamā īpašuma nozares konjunktūru. Pozitīvi vērtējams mājsaimniecību parāda pieauguma tempa straujš kritums, tomēr nozīmīgs mājsaimniecību procentu maksājumu apjoma kāpums 2007. gadā būtiski pārsniedza bruto darba samaksas pieaugumu. Tautsaimniecības attīstības tempa palēninājuma dēļ tuvākajā nākotnē darba samaksas pieauguma temps varētu samazināties. Tāpēc, saglabājoties augstai inflācijai, varētu palielināties mājsaimniecību parāda apkalpošanas slogs.

Iekšzemes finanšu stabilitātes riskus pastiprina arī ārējie faktori, t.sk. finanšu tirgus svārstīgums un saspringtā likviditātes situācija, kā arī tautsaimniecības attīstība eiro zonā. Tāpēc, pirmkārt, investori kļūst arvien piesardzīgāki attiecībā pret augstāka riska, t.sk. attīstības, tirgiem, un, otrkārt, mazinās ārējā pieprasījuma stabilizējošā loma pašreizējā Latvijas tautsaimniecības atslābuma apstākļos. Šie faktori veicina finansējuma sadārdzināšanos. Ņemot vērā Latvijas lielo atkarību no ārvalstu kapitāla tekošā

¹ Šajā pārskatā ar terminu "banku sektors" apzīmētas visas Latvijas Republikā reģistrētās bankas un ārvalstu banku filiāles (2007. gadā beigās – 21 banka un 4 ārvalstu banku filiāles).

² Šajā pārskatā ar terminu "bankas" apzīmētas Latvijas Republikā reģistrētās bankas, kas savā vārdā sniedz finanšu pakalpojumus (2007. gadā beigās – 21 banka).

konta deficīta finansēšanai, šis resursu sadārdzinājums var papildus veicināt kredītēšanas tempa sarukumu un tautsaimniecības izaugsmes atslābumu.

Iespēja, ka esošie riski īstenosies tādā mērā, ka tie varētu būtiski ietekmēt banku darbības rādītājus, t.sk. izraisīt KPR kritumu līdz līmenim, kas zemāks nekā minimālā kapitāla pietiekamības prasība, 2008. gadā ir maza. Banku likviditāte nav samazinājusies, peļņa un rentabilitāte joprojām ir augsta, un tas ļauj absorbēt arī jūtamu kredītportfeļa kvalitātes pasliktinājumu. Riskus mazina arī banku kapitāla palielināšana 2007. gadā, kā arī tas, ka banku ārējo saistību lielāko daļu veido mātesbanku ilgtermiņa finansējums. Tomēr, turpinoties nekustamā īpašuma cenu sarukumam un joprojām palēninoties IKP pieauguma tempam, šo risku īstenošanās aktualitāte varētu palielināties. Šādos apstākļos īpaši svarīgi uzlabot ārējā sektora, t.i., eksporta nozaru, darbības rādītājus, kas sniegtu papildu atbalstu tautsaimniecībai uz iekšzemes tirgu orientēto nozaru izaugsmes atslābuma posmā un uzlabotu investoru vērtējumu par Latvijas privātā sektora spēju pildīt parādsaistības.

1. AR MAKROFINANSIĀLO VIDĪ SAISTĪTIE RISKI

1.1. Ārējā ekonomiskā un finanšu vide

Ārējās ekonomiskās vides attīstības galvenās tendences

2007. gada 1. pusgadā pasaules tautsaimniecība attīstījās stabili, taču 2. pusgadā tās virzību nozīmīgi ietekmēja ASV zemas kvalitātes hipotēku kredītu tirgus krīze un tās izraisītās svārstības pasaules finanšu tirgos.

2007. gada sākumā pasaules tautsaimniecības izaugsmes temps, strauji attīstoties Āzijas reģiona tautsaimniecībām, bija samērā spēcīgs, tomēr 4. ceturksnī tas sāka palēnināties galvenokārt ASV IKP pieauguma tempa krituma ietekmē. 4. ceturksnī tautsaimniecības attīstības temps palēninājās arī eiro zonas valstīs, savukārt Japānā tautsaimniecības izaugsme atjaunojās. 2. pusgadā, palielinoties bažām par ASV zemas kvalitātes hipotēku kredītu tirgu, banku un citu finanšu institūciju savstarpējā uzticība saruka, izraisot likviditātes trūkumu finanšu tirgos. Pasaules nozīmīgākās centrālās bankas palielināja tirgus likviditāti, tā samazinot spriedzi tirgū. Tomēr SVF eksperti prognozē, ka finanšu tirgus saspīlējums turpināsies, atspoguļojot būtiskas sarežģītu finanšu instrumentu novērtēšanas problēmas.³ Liela nozīme ir arī finanšu institūciju neskaidrībai par zaudējumu apjomu, jo finanšu instrumenti netika uzrādīti bilancē un vairāku banku paziņojumi par zaudējumiem radīja bažas arī par citu banku iespējamām finanšu problēmām. Bažas vēl vairāk pastiprināja ASV kredītēšanas kompāniju plašā prakse savus hipotēku kredītportfeļus finansēt, emitējot ar hipotēku kredītiem segtus parāda vērtspapīrus, tādējādi pakļaujot kredītriskam plašu investoru loku. Turklāt, lai piesaistītu iespējami vairāk investoru, ar hipotēku kredītiem segtie parāda vērtspapīri bieži vien tika sadalīti vairākās atšķirīgas riska pakāpes vērtspapīru grupās, tādējādi vēl vairāk apgrūtinot tirgus dalībnieku spēju novērtēt dažādu finanšu institūciju pakļautību ASV zemas kvalitātes kredītu radītajiem zaudējumiem.

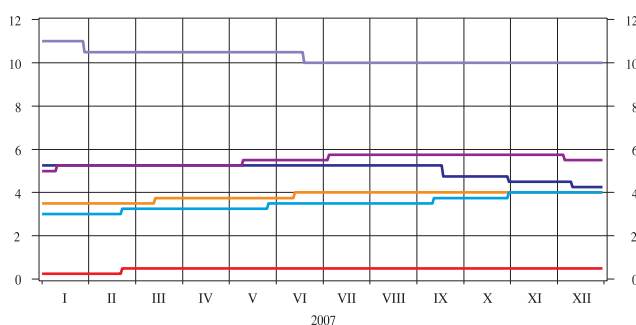
2007. gada 1. pusgadā FRS nemainīja bāzes likmi, taču 2007. gada pēdējos četros mēnešos trīs reizes to pazemināja (kopumā no 5.25% līdz 4.25%; sk. 1. att.). FRS lēmuma galvenais mērķis bija finanšu sektora negatīvā noskaņojuma mazināšana. Savukārt ECB, lai mazinātu inflācijas pieauguma risku, 1. pusgadā divas reizes paaugstināja bāzes likmi par 25 bāzes punktiem (līdz 4.00%). 2. pusgadā ECB likmes nemainīja. Tās iespējas mazināt augošo inflācijas spiedienu, paaugstinot bāzes likmes, 2. pusgadā ierobežoja satricinājums pasaules finanšu tirgos un prognozes par iespējamo ekonomiskās aktivitātes pieauguma sarukumu eiro zonas valstīs. Lai mazinātu inflācijas kāpumu, arī *Bank of England* 1. pusgadā īstenoja ierobežojošu monetāro politiku, trīs reizes paaugstinot bāzes likmi par 25 bāzes punktiem (līdz 5.75%). Savukārt 2. pusgadā,

³ IMF *Global Financial Stability Report Market Update, January 29, 2008.*

1. attēls

CENTRĀLO BANKU BĀZES LIKMES (%)

— FRS
 — ECB
 — Bank of England
 — Japānas Banka
 — Šveices Rīksbank
 — Krievijas Banka

pasaules finanšu tirgos notiekot satricinājumam un vājinoties Lielbritānijas tautsaimniecības nākotnes attīstības prognozēm, *Bank of England* 6. decembrī samazināja bāzes likmi par 25 bāzes punktiem (līdz 5.50%). Japānas Banka 21. februārī palielināja bāzes likmi par 25 bāzes punktiem (līdz 0.50%).

ASV tautsaimniecības izaugsmes temps 2007. gadā bija svārstīgs. Pēc būtiska krituma 1. ceturksnī attīstības temps paātrinājās, uzlabojoties eksporta rādītājiem un saglabājoties samērā spēcīgam privātajam patēriņam. Pēc inflācijas sarukuma 1. pusgadā enerģijas cenu kāpuma dēļ palielinājās spiediens uz patēriņa cenu indeksu. 3. ceturksnī turpinājās izaugsmes tempa pieaugums, taču 4. ceturksnī bija vērojams nozīmīgs kritums, ko galvenokārt noteica zemāks investīciju līmenis ASV nekustamā īpašuma tirgū, uzņēmumu krājumu sarukums un ASV preču eksporta izaugsmes tempa palēnināšanās. ASV finanšu tirgos, daudzām finanšu iestādēm ciešot zaudējumus sakarā ar ASV nekustamo īpašumu tirgus krīzi, resursi kļuva grūtāk pieejami. ASV pamatinflācijas rādītājs nedaudz uzlabojās, tomēr inflācijas risks naftas un pārtikas cenu pieauguma dēļ joprojām bija augsts. Pašlaik FRS eksperti prognozē, ka ASV tautsaimniecības attīstība 2008. gada 1. pusgadā palēnināsies finanšu sektora satricinājuma dēļ, bet izaugsme stabilizēsies 2. pusgadā monetārās un, iespējams, arī fiskālās politikas ietekmē.⁴ Tomēr bāzes likmes samazināšana un pārtikas un enerģijas cenu kāpums varētu paaugstināt cenu līmeni valstī.

2007. gadā eiro zonā turpinājās stabils ekonomiskās aktivitātes kāpums, reālajam IKP pieaugot par 2.6%. Tautsaimniecības izaugsmi galvenokārt noteica iekšzemes pieprasījums. Strukturālās reformas veicināja nodarbinātības pieaugumu, un bezdarbs sasniedza zemāko līmeni pēdējo 25 gadu laikā. Kaut gan finanšu tirgos turpinājās risku pārvērtēšana un nenoteiktība par to iespējamo ietekmi uz reālo tautsaimniecību, ECB eksperti paredz 1.3–2.1% IKP pieaugumu eiro zonā 2008. gadā. 2007. gada pirmajos trijos ceturkšņos SPCI inflācijas vidējais kāpuma temps bija 1.9%. Taču 4. ceturksnī gada inflācija sasniedza vēsturiski augstāko līmeni (decembrī – 3.1%). Šo pieaugumu noteica straujais enerģijas un pārtikas cenu palielinājums un pirms gada novērotā enerģijas cenu krituma prognozētā ietekme uz gada inflāciju. Saskaņā ar ECB speciālistu 2008. gada marta makroekonomiskajām iespēju aplēsēm SPCI gada inflācija 2008. gadā varētu sasniegt 2.6–3.2%.⁵ Taču šo prognozi apdraud turpmāka naftas un pārtikas cenu pieauguma iespējas.

Centrālās Eiropas un Austrumeiropas valstīs IKP pieauguma temps saskaņā ar SVF analītiķu prognozēm 2008. gadā samazināsies līdz 4.6% (2007. gadā – 5.5%). Pārtikas un enerģijas cenu, kā arī darba samaksas spiediena rezultātā inflācija būtiski palielinājās. Visaugstākais vidējais gada inflācijas pieaugums 2007. gadā bija Latvijā (10.1%), Ungārijā (7.9%) un Bulgārijā (7.6%). Ņemot vērā iespējamo darba samaksas un inflācijas spiediena palielināšanos, *Narodowy Bank Polski* un *Česká národní banka* gada laikā vairākkārt palielināja bāzes likmi (attiecīgi līdz 5.00% un 3.50%). Savukārt *Magyar Nemzeti Bank* un *Národná banka Slovenska* īstenoja stimulējošu monetāro politiku, vairākas reizes samazinot procentu likmes (attiecīgi līdz 7.50% un 4.25%).

⁴ Minutes of the Federal Open Market Committee, January 29–30, 2008, pp. 10–12.

⁵ ECB 2008. gada marta "Mēneša Biļetens", 78. lpp.

Turpmāk risku sabalansēšanas grūtības var rasties attīstīto valstu centrālajām bankām, jo procentu likmju pazemināšana stimulēs inflācijas pieaugumu, turpretī to paaugstināšana var palēnināt tautsaimniecības attīstības tempu.

Gaidāms, ka nākamajos gados Latvijas galveno tirdzniecības un finansējuma partnervalstu attīstības temps palēnināsies.

Vācijas tautsaimniecības izaugsmes temps 2007. gadā palēninājās. To daļēji ietekmēja PVN likmes palielinājums (no 16% līdz 19%) gada sākumā, finanšu tirgus svārstības un neliels privātais patēriņš. Ņemot vērā eiro kursa kāpumu un lielās naftas cenas, *Deutsche Bundesbank* eksperti prognozē, ka 2008. gadā Vācijas tautsaimniecības attīstības temps turpinās palēnināties (no 2.5% 2007. gadā līdz 1.9% 2008. gadā). Gaidāms, ka darba tirgus reformas un darba samaksas kāpums veicinās privātā patēriņa pieaugumu, taču pasaules tautsaimniecības izaugsmes tempa palēnināšanās un eiro kursa kāpums samazinās eksporta attīstības tempu.

Lielbritānijā IKP izaugsme 2007. gadā bija stabila. To galvenokārt noteica privātais patēriņš un kopējā pamatkapitāla veidošana. Taču finanšu tirgu satricinājuma rezultātā tautsaimniecības izaugsmes perspektīvas pasliktinājās. Saskaņā ar Lielbritānijas Valsts kases apkopotajiem prognožu datiem IKP pieauguma temps Lielbritānijā 2008. gadā samazināsies līdz 1.6% (2007. gadā – 3.1%).

Zviedrijas tautsaimniecības izaugsmi 2007. gadā lielākoties veicināja produktivitātes kāpums, privātais patēriņš un kopējā pamatkapitāla veidošana. Taču, pasliktinoties ārējās ekonomiskās vides nosacījumiem, tautsaimniecības attīstība palēninājās. Zviedrijas kronas kursa kāpums attiecībā pret ASV dolāru negatīvi ietekmēja eksporta pieauguma tempu gada beigās. Reaģējot uz augošo inflāciju, *Sveriges Riksbank* 2007. gadā četras reizes par 0.25 procentu punktiem palielināja refinansēšanas likmi (līdz 4%). *Sveriges Riksbank* eksperti prognozē, ka 2008. gadā IKP pieauguma temps samazināsies līdz 2.1%.

Somijas tautsaimniecības attīstība 2007. gadā palēninājās. Kaut gan iekšzemes pieprasījums joprojām bija stabils, svārstības pasaules tirgū negatīvi ietekmēja eksporta apjomu. Saruka rūpnieciskās ražošanas rādītāji (koksnes, papīra un elektronikas iekārtu ražošanā). *Suomen Pankki – Finlands Bank* prognozē, ka IKP izaugsmes temps saruks (no 4.4% 2007. gadā līdz 3.1% 2008. gadā) un arī turpmākajos gados samazināsies.

Krievijā 2007. gadā turpinājās stabila tautsaimniecības izaugsme, ko galvenokārt veicināja iekšzemes pieprasījums un straujš investīciju kāpums. Investoru pozitīvo noskaņojumu joprojām stiprināja Krievijas izaugsmes potenciāls un straujš ienākumu kāpums. Satricinājums pasaules finanšu tirgos nedaudz samazināja kapitāla plūsmu pieaugumu un arī Krievijas rubļa kursa kāpumu. Janvārī un jūnijā Krievijas Federācijas Centrālā banka samazināja bāzes likmi līdz 10%. Saskaņā ar Krievijas Federācijas Ekonomiskās attīstības un tirdzniecības ministrijas speciālistu prognozēm Krievijas tautsaimniecības izaugsmes temps palēnināsies no 8.1% 2007. gadā līdz 6.6% 2008. gadā.

Tautsaimniecības attīstības tendences Igaunijā un Lietuvā 2007. gadā bija atšķirīgas. Samazinoties mājsaimniecību patēriņam un eksportam, Igaunijas tautsaimniecības pieauguma temps strauji palēninājās (no 11.2% 2006. gadā līdz 7.1% 2007. gadā), un darbinieku atļaišana dažos uzņēmumos veicināja bezdarba līmeņa kāpumu. Savukārt Lietuvā 2007. gada 2. pusgadā vairāku tautsaimniecības nozaru (t.sk. lauksaimniecības, medniecības un mežsaimniecības, tirdzniecības un būvniecības) izaugsme veicināja IKP pieauguma tempa kāpumu no 7.7% 2006. gadā līdz 8.8% 2007. gadā. Lai gan bezdarba līmenis Lietuvā turpināja samazināties, darbaspēka trūkums vēl arvien bija aktuāla problēma. Pārtikas preču un enerģijas cenu sadārdzināšanās dēļ inflācijas pieaugums bija vērojams abās valstīs, tomēr Lietuvā tas bija mazāks. Saskaņā ar *Eesti Pank* un *Lietuvos bankas* prognozēm 2008. gadā IKP pieauguma temps Igaunijā samazināsies līdz 4.3% un Lietuvā – līdz 8.1%.

Pasaules finanšu tirgu attīstība

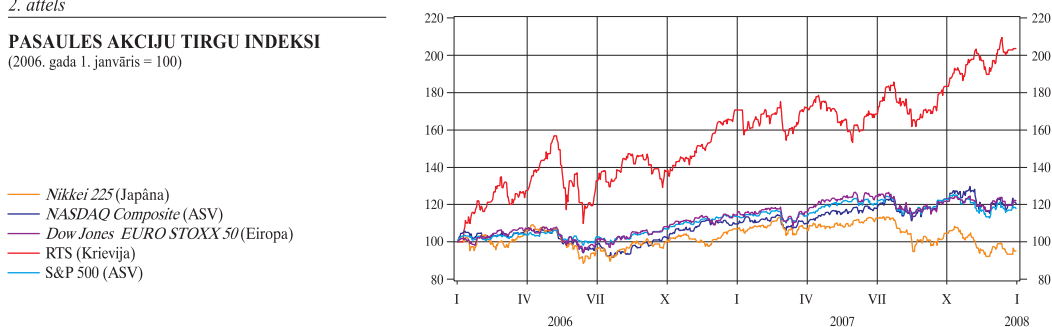
Pasaules finanšu tirgu satricinājuma cēloņi bija pasaules tautsaimniecības attīstības perspektīvas, prognozētās uzņēmējdarbības nākotnes ienākumu plūsmas un krīze ASV mājokļu tirgū.

ASV dolāra kursa svārstības atspoguļoja bažas par ASV tautsaimniecības attīstību. 2007. gadā ASV dolāra kurss samazinājās attiecībā pret vairākām nozīmīgākajām pasaules valūtām. Attiecībā pret eiro tas kopumā saruka par 11.5%. 2007. gadā bija vērojamas divas nozīmīgākas ASV dolāra kursa krituma attiecībā pret eiro epizodes: no gada sākuma līdz aprīļa beigām un no septembra līdz novembra beigām. ASV dolāra kursa kritumu 1. pusgadā veicināja ASV tautsaimniecības izaugsmes samērā sliktie rezultāti un ECB īstenotā ierobežojošā monetārā politika. Kurša svārstības 2. pusgadā lielākoties ietekmēja ASV zemas kvalitātes hipotēku kredītu tirgus krīze, tās izraisītie satricinājumi pasaules finanšu tirgos un tirgus dalībnieku prognozes par ASV dolāru un eiro bāzes likmju pazemināšanu.

Pasaules tautsaimniecības attīstības perspektīvas, prognozētās uzņēmējdarbības nākotnes ienākumu plūsmas, procentu likmes un satricinājums ASV finanšu tirgū bija galvenie faktori, kas noteica investoru attieksmi pret ieguldījumiem kapitāla vērtspapīros. Lai gan 2007. gadā pasaules akciju tirgos bija vērojamas vairākas samērā būtiskas akciju cenu krituma epizodes (jūlija beigās–augusta sākumā, novembrī un decembra beigās), akciju cenas vairākumā gadījumu atguva savu vērtību, un kopumā gada laikā tā palielinājās. Eiropas akciju tirgus indekss *Dow Jones EURO STOXX 50* pieauga par 6.8%, savukārt ASV akciju tirgus indeksi *S&P 500* un *NASDAQ Composite* – attiecīgi par 3.5% un 9.8%. Krievijas akciju tirgus indekss *RTS* palielinājās par 19.2%. Turpretī Japānas akciju tirgū akciju cenas saruka par 11.1% (sk. 2. att.).

2. attēls

PASAULES AKCIJU TIRGU INDEKSI
(2006. gada 1. janvāris = 100)

Neraugoties uz kopējo indeksu pieaugumu, 2007. gadā bija vērojams banku akciju cenu kritums, ko veicināja satricinājums pasaules finanšu tirgos. Skandināvijas banku, kuru meitasbankas aktīvi darbojas Baltijas valstīs, akciju cenas samazinājās mazāk nekā vidēji Eiropā, jo tās salīdzinājumā ar finanšu iestādēm citur pasaulē cieta minimālus zaudējumus. Negatīvo pasaules finanšu tirgu ietekmi uz šo banku akciju cenām mazināja Skandināvijas valstu stabilā tautsaimniecības attīstība. Skandināvijas banku meitasbankas Baltijas valstīs guva lielu peļņu, tomēr to akciju cenas papildus citiem faktoriem negatīvi ietekmēja tirgus dalībnieku bažas par Baltijas valstu makroekonomiskajiem riskiem.

Viens no nozīmīgākajiem inflāciju veicinošajiem faktoriem pasaules tautsaimniecībā 2007. gadā bija naftas cenu pieaugums. Kopumā naftas cenas pēc straujāka samazinājuma janvāra sākumā palielinājās no 59 ASV dolāriem par barelu līdz 97 ASV dolāriem par barelu. Naftas cenu attīstību noteica piedāvājuma un pieprasījuma faktori un tirgus dalībnieku spekulatīvās darbības. Naftas produktu pieprasījums 1. pusgadā pieauga, straujāk attīstoties pasaules tautsaimniecībai, sezonālu faktoru ietekmē un ASV pieņemot lēmumu nākamo 20 gadu laikā dubultot stratēģiskās naftas rezerves. Savukārt 2. pusgadā tas samazinājās finanšu tirgu satricinājuma dēļ. Naftas produktu

piedāvājums bija ierobežots un svārstīgs, un to galvenokārt noteica dažādi ģeopolitiskie faktori, piemēram, konflikti Nigērijā, politiskās situācijas saasināšanās Irānā, Turcijas un Irākas konflikts, viesuļvētras Atlantijas okeānā un Meksikas jūras līcī, kā arī OPEC valstu nostāja ar naftas ieguvī saistītajos jautājumos.

Ārējās vides ietekme uz Latvijas ekonomisko aktivitāti

ASV tautsaimniecības lēnāka izaugsme, finanšu tirgu satricinājums un naftas cenu pieaugums palielināja ar ārējo ekonomisko vidi saistītos riskus.

Pasaules ekonomiskās un finanšu vides attīstības ietekme uz Latvijas finanšu sistēmas stabilitāti ir daudzveidīga. Var noteikt trīs galvenos ārējo risku faktoros (ietekmes kanālus).

1. Piesardzīgāka ārvalstu investoru attieksme un finanšu resursu izmaksu kāpums. Satricinājums attīstīto valstu finanšu sektorā padarīja investorus arvien piesardzīgākus, īpaši attiecībā pret augstāka riska, t.sk. attīstības, tirgiem. Tāpēc kā attīstīto, tā arī attīstības valstu tirgos samazinājās finanšu resursu pieejamība un pieauga to izmaksas – procentu likmes. Finanšu resursu izmaksu kāpums sadārdzina arī Latvijas banku finansējumu, īpaši to banku, kurām nav pieejami mātesbanku resursi un kuras līdzekļus piesaista tieši pasaules naudas tirgos, izmantojot ārvalstu banku sindicētos kredītus. Ņemot vērā Latvijas lielo atkarību no ārvalstu kapitāla ieplūdes tekošā konta deficīta finansēšanai, resursu sadārdzinājums var papildus veicināt kreditēšanas tempa palēnināšanos un tautsaimniecības atslābumu.

2. Tautsaimniecības pieauguma tempa palēninājums Latvijas galvenajās tirdzniecības partnervalstīs. Lēnāka ASV tautsaimniecības izaugsme negatīvi ietekmēja Latvijas galveno tirdzniecības partnervalstu, t.sk. ES valstu, tautsaimniecības izaugsmi. Tas savukārt mazināja Latvijas eksporta preču un pakalpojumu pieprasījumu, nedaudz palēninot Latvijas eksporta pieauguma tempu un mazinot ārējā pieprasījuma stabilizējošo lomu Latvijas tautsaimniecības atslābuma apstākļos.

3. Naftas un citu preču cenu pieaugums pasaules tirgos. Papildu riski saistīti ar inflāciju, jo pasaulē pēdējā laikā vērojama diezgan būtiska nozīmīgāko preču grupu (pārtikas preču, dzērienu, lauksaimniecības izejvielu, metālu un īpaši minerālproduktu) cenu līmeņa augšupejoša tendence. Krāsaino metālu un dārgmetālu cenas 2007. gadā pieauga. Koksnes cenas pasaules tirgos 1. pusgadā palielinājās, savukārt 2. pusgadā – strauji samazinājās. Pasaules cenas nepārprotami ietekmē Latvijas tautsaimniecību, jo tā ir maza un atvērta tautsaimniecība, kas ir cenu ņēmēja. Latvijā ražotās preces tiek pārdotas par cenu, kas atkarīga no izejvielu iepirkuma cenām un ražošanas procesā tām pievienotās vērtības.

Kopumā var secināt, ka, ņemot vērā pašreizējās norises Latvijas tautsaimniecībā, ne-labvēlīga ārējā ekonomiskā un finansiālā vide papildus veicina Latvijas pārkarsušās ekonomikas attīstības tempa palēnināšanos.

1.2. Iekšzemes ekonomiskā un finanšu vide

Kopējā makroekonomiskā konjunktūra

2007. gads Latvijas tautsaimniecības attīstībā bija pagrieziena gads. 2. pusgadā pakāpeniski palēninājās iekšzemes pieprasījums un nozīmīgi samazinājās aktivitāte nekustamā īpašuma tirgū, veicinot cenu korekciju.

2007. gada 1. pusgadā vēl turpinājās spēcīgais iekšzemes pieprasījuma kāpums un pastiprinājās ekonomikas pārkaršanas pazīmes. Privātā patēriņa palielinājumu joprojām ietekmēja straujais kredītu atlikuma pieauguma temps un nozīmīgais nodarbinātības un reālo ienākumu kāpums. Savukārt investīcijas veicināja augošie uzņēmējdarbību peļņas rezultāti, dinamiskā kreditēšanas attīstība, ārvalstu investīciju un ES fondu līdzekļu ieplūde. Sektoru, kas apmierina iekšzemes pieprasījumu, attīstījās daudz straujāk

nekā tie, kas nodrošina ārējo pieprasījumu. Tāpēc pieauga maksājumu bilances tekošā konta deficīts, kas līdz ar inflācijas un kopējās makroekonomiskās nesabalansētības palielināšanos bija galvenais lielāku svārstību iemesls, kā arī Latvijas Bankas intervenču valūtas tirgū un būtiskā latu procentu likmju kāpuma cēlonis.

Savukārt 2. pusgadā līdz ar valdības inflācijas samazināšanas plāna pasākumiem, piesardzīgāku banku kreditēšanas politiku un notikumiem pasaules finanšu tirgos saruka banku kreditēšanas kāpums un pakāpeniski sāka samazināties iekšzemes pieprasījums, gada beigās tā krituma tempam kļūstot arvien būtiskākam.

Attīstības palēninājuma tendences īpaši ietekmēja pārkarsušo nekustamo īpašumu tirgu un būvniecību, kur kopš pavasara bija vērojams pieprasījuma sarukums un nekustamā īpašuma cenu kritums. Mājokļu tirgū būtiska loma bija pircējiem un viņu rīcībai. Cenu kritums galvenokārt skāra sērijveida dzīvokļu cenas un (mazāk) arī dzīvokļu cenas jaunajos projektos, privātmāju un privātās apbūves zemes gabalu cenas. Šādu tirgus pavērsienu veicināja vairāki faktori: valdības inflācijas samazināšanas pasākumu plāna noteiktie kreditēšanas ierobežojumi un Latvijas Republikas Saeimas 2007. gada 17. maijā pieņemtais likums "Grozījumi likumā "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli"" (spēkā ar 2007. gada 12. jūniju; sk. 1. ielikumu), mājokļu cenu maksimums, banku lielāka piesardzība kredītu izsniegšanā, kredītu procentu likmju kāpums, augošais piedāvājums mājokļu tirgū, spekulatīviem mērķiem iegādājamiem īpašumiem nonākot tirgū, augstais inflācijas līmenis, bažas par ekonomikas atdzīšanu un arī mājokļu cenu līmeņa samazināšanās gaidas.

Nozīmīgi saruka arī mazumtirdzniecības apgrozījums un imports, gada beigās to gada pieauguma tempam jau kļūstot negatīvam. Arī patērētāju konfidences rādītāju pakāpenisks sarukums signalizēja par vērā ņemamu privātā patēriņa kritumu.

Vienlaikus darba tirgū vēl 2. pusgadā turpinājās būtisks nodarbinātības pieaugums un straujš darba samaksas kāpums, kas daļēji skaidrojams ar plašāku algu legalizāciju. Tomēr nelielais bezdarba līmeņa pieaugums 2007. gada pēdējos divos mēnešos norāda, ka sakarā ar iekšzemes pieprasījuma kritumu gaidāmas korekcijas darba tirgū – mazāks reālo darba algu kāpums un bezdarba palielināšanās.

2007. gada beigās uzlabojās gan maksājumu bilances preču, gan pakalpojumu konta bilance un arī maksājumu bilances tekošā konta saldo. 2008. gadā tiek gaidīta turpmāka mērena tekošā konta bilances uzlabošanās, jo, samazinoties iekšzemes pieprasījumam, preču un pakalpojumu eksporta kāpums apsteigs importa pieaugumu, tomēr tā attīstība būs lēnāka nekā 2007. gadā. Uzlabojumi transporta, glabāšanas un sakaru nozarē 2. pusgadā un 2008. gada sākumā ļauj cerēt uz pakalpojumu eksporta attīstību.

Maksājumu bilances uzlabojumi, inflācijas stabilizēšanās un produktivitātes kāpums ir nepieciešamie priekšnoteikumi, kas signalizētu par tautsaimniecības pakāpenisku līdzsvarošanos un risku mazināšanos. Lielais cenu un izmaksu pieaugums stimulēs uzņēmējus kāpināt produktivitāti, un gaidāms, ka 2008. gadā produktivitātes un algu pieauguma starpība pakāpeniski samazināsies. Vienlaikus inflācijas kāpums 2008. gadā pārsniegs 2007. gada līmeni, jo administratīvi regulējamo cenu pieaugums, tabakas akcīzes nodokļa likmes pārmaiņas, globālie degvielas un pārtikas cenu kāpuma riski nozīmīgi ietekmēs cenu palielināšanos, bet pieprasījuma kritums ietekmēs inflāciju ar laika nobīdi tikai 2. pusgadā.

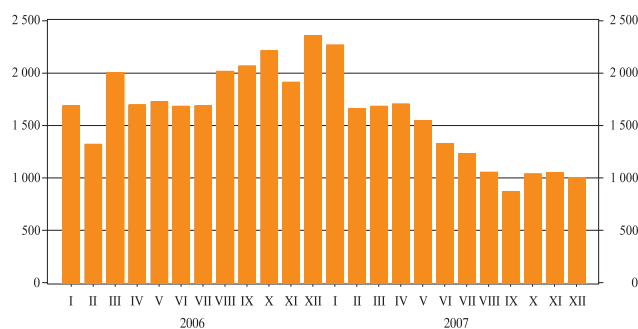
1. ielikums. Latvijas nekustamā īpašuma tirgus

Latvijas nekustamā īpašuma tirgū 2007. gadā notika pavērsiens – pēc straujā cenu pieauguma iepriekšējos gados pirmo reizi bija vērojams mājokļu cenu kritums. Mājokļu tirgus attīstību sāka noteikt pircēji un viņu rīcība. Dzīvokļu cenas turpināja strauji palielināties līdz aprīlim, tad sāka samazināties gan pieprasījums, gan arī cenas. Šīs pārmaiņas galvenokārt skāra sērijveida dzīvokļu cenas, bet mazāk – dzīvokļu cenas jaunajos projektos, privātmāju un privātās apbūves zemes gabalu cenas.

Nekustamā īpašuma tirgus attīstību 2007. gadā varētu nosacīti iedalīt divos posmos: pirms un pēc pieņemtajiem tiesību aktu grozījumiem saistībā ar inflācijas samazināšanas pasākumu plānu. Zemesgrāmatā reģistrēto darījumu ar nekustamajiem īpašumiem skaita dinamika Rīgā rāda, ka, sākot ar maiju, vērojams būtisks kritums (sk. 3.1. att.).

3.1. attēls

ZEMESGRĀMATĀ REĢISTRĒTIE DARĪJUMI AR NEKUSTAMAJIEM ĪPAŠUMIEM RĪGĀ

Aprīli var raksturot kā Latvijas nekustamā īpašuma tirgus straujās attīstības lūzuma periodu. Līdz tam tirgus norises diktēja pārdevēji, nosakot piedāvājuma cenu, ko uzturēja arī liels pieprasījums, banku labvēlīgā kreditēšanas politika un zema hipotēku kredītu procentu likme. Bažas par nekustamā īpašuma tirgus pārkaršanu un iespējamo "burbuļa" plīšanu tirgus dalībnieku noskaņojumu neietekmēja, tomēr nekustamā īpašuma tirgus speciālisti atzina, ka mājokļu cenas, īpaši sērijveida dzīvokļu cenas, ir nepamatoti augstas.

Pēc tiesību aktu grozījumu stāšanās spēkā jūlijā samazinājās potenciālo pircēju iespējas aizņemt līdzekļus mājokļu iegādei, tāpēc piedāvājums nozīmīgi pārsniedza pieprasījumu, un līdz gada beigām kritās ne tikai sērijveida dzīvokļu cenas, bet arī dzīvokļu cenas jaunajos projektos un privātmāju cenas.

Inflācijas samazināšanas pasākumu plāns

Tiesību aktu grozījumi saistībā ar inflācijas samazināšanas pasākumu plānu, kuri stājās spēkā 2007. gada 1. jūlijā, noteica jaunus noteikumus gan bankām, gan nekustamo īpašumu pircējiem.

• Kredīta pirmā iemaksa

Kredīta pirmajai iemaksai nekustamā īpašuma iegādei jābūt ne mazākai par 10% no darījuma vērtības, savukārt ar hipotēku nodrošinātā kredīta LTV nedrīkst pārsniegt 90%. Šis nosacījums vēlāk kļuva par galveno šķērslī potenciālajiem mājokļu pircējiem īpašuma iegādē.⁶

⁶ Patērētāju tiesību aizsardzības likuma 8. panta desmitā daļa.

- Valsts ieņēmumu dienesta izziņa par legālajiem ienākumiem

Obligāti nepieciešama izziņa par kredītņēmēja oficiālajiem ienākumiem, lai saņemtu kredītu, kas pārsniedz 100 minimālās mēnešalgas (2007. gadā – 12 tūkst. latu, bet ar 2008. gada 1. janvāri – 16 tūkst. latu). Tas arī būtiski ietekmēja kredītu pieejamību un samazināja darījumu skaitu ar nekustamajiem īpašumiem.⁷

- Nekustamā īpašuma reģistrācijas nodevas palielinājums

Ar 2007. gada 16. aprīli tika noteikta diferencēta valsts nodeva par reģistrējamu nekustamo īpašumu atkarībā no personai piederošo nekustamo īpašumu skaita. Valsts nodeva fiziskajām personām par pirmā vai otrā īpašuma tiesību nostiprināšanu zemesgrāmatā ir 2% no īpašuma vērtības, par katru nākamo – 4% no īpašuma vērtības; savukārt par pirmo divu hipotēku ķīlas tiesību nostiprināšanu – 0.1% no kredītņēmēja summas, bet par katru nākamo – 3% no kredītņēmēja summas. Tas atturēja galvenokārt spekulantus no jaunu nekustamo īpašumu iegādes.⁸

- Grozījumi likumā "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli"

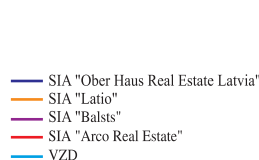
Jaunā likuma redakcija paredz, ka, pārdodot nekustamo īpašumu, kas reģistrēts zemesgrāmatā pēc 2007. gada 12. jūnija, jāmaksā ienākuma nodoklis 25% apmērā no īpašuma iegādes un pārdošanas vērtības starpības, ja nekustamais īpašums pārdevēja īpašumā kopš reģistrēšanas zemesgrāmatā bijis mazāk nekā 60 mēnešus.⁹

Kopumā inflācijas samazināšanas plāna pasākumi, kas bija vērsti arī uz nekustamā īpašuma tirgus attīstības palēnināšanu, sasniedza mērķi – spekulatīvie darījumi ierobežoti, pieprasījums krities, investīciju plūsma no šā sektora tiek novirzīta, bankas piesardzīgāk iesaistās šā sektora finansēšanā, tiek veicināta uzkrājumu veidošana un ienākumu legalizēšana.

Inflācijas samazināšanas pasākumu plāns bija galvenais faktors, kas ietekmēja mājokļu cenu dinamiku. Tomēr nozīmīgi bija arī citi faktori: lielā mājokļu cenu un mājsaimniecību ienākumu attiecība, cenu krituma gaidas, procentu likmju kāpums, augstais inflācijas līmenis, piesardzīgāka banku attieksme kredītu piešķiršanā, neskaidrība nekustamā īpašuma tirgū un nestabila ekonomiskā situācija valstī. Šo pārmaiņu rezultātā sērijveida dzīvokļu cenas Rīgā 2007. gadā saruka par 4.7–7.3% (sk. 3.2. att.).

3.2. attēls

TIPVEIDA DZĪVOKĻA KVADRĀTMETRA VIDĒJĀ CENA RĪGĀ

(EUR/m²)

Avoti: SIA "Latio", SIA "Ober Haus Real Estate Latvia", SIA "Arco Real Estate", SIA "Balsts", VZD (vidējā cena ceturksnī, t.sk. dzīvokļu jaunajos projektos un tipveida dzīvokļu cenas).

⁷ Latvijas Republikas Ministru kabineta 2007. gada 19. jūnija noteikumi Nr. 411 "Kārtība, kādā Valsts ieņēmumu dienests izsniedz izziņu par kredītaņēmēja ienākumiem"; Patērētāju tiesību aizsardzības likuma 8. panta septītā daļa.

⁸ Latvijas Republikas Ministru kabineta 2007. gada 6. marta noteikumi Nr. 174 "Grozījumi Ministru kabineta 2001. gada 23. janvāra noteikumos Nr. 28 "Noteikumi par valsts nodevu par notariālo darbību izpildi un īpašuma tiesību un ķīlas tiesību nostiprināšanu zemesgrāmatā".

⁹ Latvijas Republikas likuma "Grozījumi likumā "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli"" 9. panta pirmās daļas 191. punkts.

Jauno projektu attīstīšanā nozīmīgi pieauga riski sakarā ar pieprasījuma kritumu. Pircēji kļuva prasīgāki, cenu kāpums apstājās un pat kritās, būvniecības izmaksas nozīmīgi pieauga, finansējums kļuva mazāk pieejams un dārgāks, daļa iesākto projektu bija nepietiekami kvalitatīvi īstenoti. Tas viss samazināja projektu rentabilitāti. Pircēju trūkuma dēļ attīstītāju ienākumi strauji saruka, un kredīti bija jāatmaksā no citiem ienākumiem. Vienlaikus banku prasības kredītu saņemšanai kļuva stingrākas, un tas samazināja projektu attīstībai nepieciešamā finansējuma daļu. Tāpēc daļa attīstītāju bija spiesti jauno projektu īstenošanu uz laiku apturēt vai projektus pārdot.

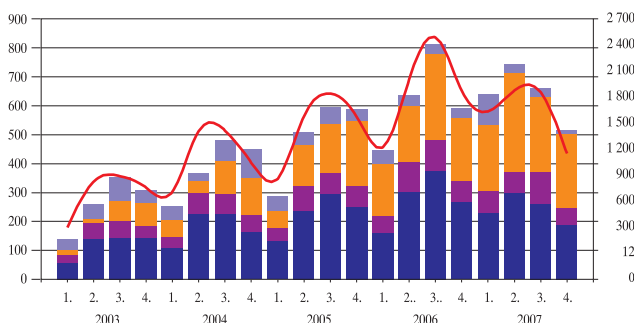
Jauno dzīvokļu pieprasījumu attīstītāji papildus stimulēja ar atlaidēm un bonusu, piedāvājot dažādus pakalpojumus, ceļojumus, mēbeles, automobiļus. Jauno mājokļu piedāvājumu otrreizējā tirgū palielināja potenciālie pircēji, kas nespēja iegūt finansējumu bankā, bet bija veikuši rezervēšanas iemaksas.

Minētās pārmaiņas ietekmēja arī 2007. gadā gan privātmāju, gan daudzdzīvokļu māju būvniecībai no jauna izsniegto būvatļauju skaitu (sk. 3.3. att.). 1. ceturksnī izsniegto būvatļauju skaits salīdzinājumā ar 2006. gada 1. ceturksni būtiski pieauga, bet nākamajos ceturkšņos bija vērojams pakāpenisks tā samazinājums. Kopumā 2007. gadā no jauna izsniegto būvatļauju skaits salīdzinājumā ar 2006. gadu samazinājās par 11.3%, tomēr vienlaikus palielinājās būvējamo māju platība, jo būvatļauju jauda pieauga par 3%.

3.3. attēls

DZĪVOJAMO MĀJU BŪVNICĪBAI NO JAUNA IZSNIEGTO BŪVATĻAUJU JAUDA UN SKAITS
(tūkst. m²)

■ 1 dzīvokļa māju jaunbūves
■ 1 dzīvokļa māju renovācija
■ Daudzdzīvokļu māju jaunbūves
■ Daudzdzīvokļu māju renovācija
— Izsniegto būvatļauju skaits (labā ass)

Īres tirgus

Atšķirībā no dzīvokļu tirdzniecības, kur bija vērojama cenu samazināšanās un tirgus atslābums, 2007. gadā īres tirgū norisēja strauja attīstība un bija liela aktivitāte. Saskaņā ar īres tirgus ekspertu informāciju potenciālie dzīvokļu pircēji atlika dzīvokļa iegādi pirmās iemaksas vai lielās cenas dēļ, savukārt dzīvokļu īpašnieki, kas bija iegādājušies dzīvokli spekulatīvos nolūkos, cenu krituma dēļ ieņēma nogaidošu pozīciju, cerot uz cenu kāpumu nākotnē. Tāpēc 2007. gada 2. pusgadā strauji pieauga dzīvokļu īres darījumu skaits un īres maksa. 2007. gadā īres un nomas darījumu apjoms pieauga par 55%. Savukārt īres dzīvokļu piedāvājums kopš gada sākuma palielinājās vidēji par 70%, bet īres maksa attiecīgajā periodā – vidēji par 25–30%. 2007. gadā īres tirgū bija vērojama jauna tendence – dzīvokļu izīrēšana jaunajos projektos, pārdevējiem nespējot pārdot šos dzīvokļus par vēlamu cenu.

Īres bruto ienesīguma¹⁰ likne, kas atspoguļo, cik izdevīgi dzīvokļa īpašniekam ir izīrēt savu dzīvokli, t.i., cik nopelnītu dzīvokļa īpašnieks, ja tā iegādei netiktu ņemts kredīts, rāda, ka īres ienesīgums būtiski pieaudzis pēc dzīvokļu cenu samazināšanās. Līdz 2007. gada martam, turpinoties mājokļu cenu kāpumam, ienesīgums samazinājās. Savukārt turpmākajos mēnešos, cenām sarūkot un pieaugot īres maksai, bruto ienesīgums palielinājās no 4.88% martā līdz 7.24% decembrī (sk. 3.4. att.). Jāņem vērā, ka, lai arī kredītresursi sadārdzinājās, 2. pusgadā īres bruto ienesīgums pat pārsniedza mājokļa iegādei izsniegto kredītu procentu likmes.

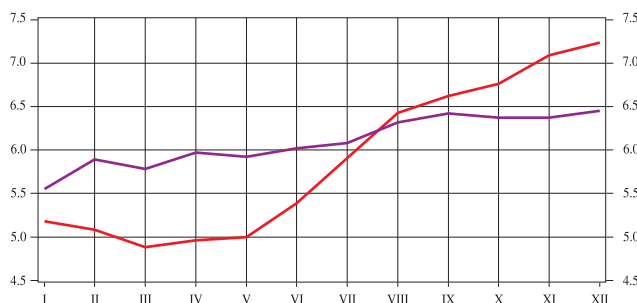
¹⁰ Bruto ienesīgums (gadā) = (dzīvokļa 1 m² vidējā īres maksa x 12 mēnešu) / dzīvokļa 1 m² vidējā pārdošanas cena) x 100.

3.4. attēls

**ĪRES BRUTO IENESĪGUMS UN
MĀJSAIMNIECĪBĀM MĀJOKĻA IEGĀDEI
IZSNIEGTO KREDĪTU PROCENTU
LIKME 2007. GADĀ**

(%)

— Bruto ienesīgums
— Kredītu procentu likme

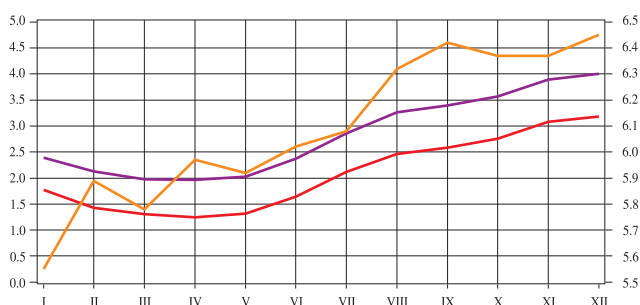

3.5. attēls

**ĪRES NETO IENESĪGUMS 2007. GADĀ AR
KREDĪTA TERMIŅU 25 GADI**

(%)

— Kredītam ar viennērīgu atmaksas grafiku
— Kredītam ar dilstošu atmaksas grafiku
— Kredītu mājokļa iegādei procentu likme (labā ass)

Piezīme. Ienesīguma aprēķinā izmantotas SLA "MG Media" interneta katalogā Rent in Rīga sniegtās sērijveida dzīvokļu vidējās kvadrātmetra īres cenas Rīgas mikro-rajonos; procentu likme ir privātpersonām mājokļa iegādei visās valūtās izsniegtā kredīta vidējā svērtā procentu likme.

Savukārt īres neto ienesīguma¹¹ dinamika liecina, ka, ņemot kredītu mājokļa iegādei uz 25 gadiem ar dilstošu atmaksas grafiku un izīrējot mājokli, īpašnieka gaidāmā peļņa 2007. gada decembrī būtu 4% (sk. 3.5. att.). Viennērīga atmaksas grafika gadījumā gaidāmā peļņa būtu mazāka – 3.18%.

Īres tirgus eksperti atzīst, ka īres cenu kāpumu daļēji ietekmējusi izīrētāju nogaidošā pozīcija, t.i., kamēr dzīvokli neizdodas izdevīgi pārdot, īres maksa tiek būtiski palielināta, jo nepieciešams segt hipotēku kredīta maksājumus. Tomēr 2008. gadā gaidāma īres cenu stabilizēšanās, kas pamatojama ar pašlaik vērojamo piedāvājuma pārsvaru pār pieprasījumu sērijveida dzīvokļu segmentā. Ņemot vērā šo apsvērumu un iespējamu turpmāku kredītresursu sadārdzināšanos, īres neto ienesīgums nākotnē varētu samazināties un ilgtermiņa īre kļūtu izdevīga alternatīva mājokļa iegādei.

Latvijas Bankas monetārā politika

2007. gadā Latvijas Banka turpināja ierobežojošu monetāro politiku, lai mazinātu risku pieaugumu nākotnē un tautsaimniecības nesabalansētību.

Atšķirībā no 2005. un 2006. gada, kad tika palielināta obligāto rezervju norma vai arī obligāto rezervju bāze, 2007. gadā Latvijas Banka šos rādītājus nemainīja, jo tie bija samērā augsti, bet izmantoja procentu likmju instrumentu.

Februāra otrajā pusē sabiedrībā radās bažas par lata stabilitāti un notika plaša latu apmaiņa pret ārvalstu valūtu. Vienlaikus joprojām bija straujš kreditēšanas temps, samērā augsta inflācija un Latvijas tautsaimniecības izaugsmes tempa straujas lejupslīdes iespējamība palielinājās. 24. martā Latvijas Banka palielināja refinansēšanas likmi no 5.00% uz 5.50%, bet 18. maijā – no 5.50% uz 6.00%. Refinansēšanas likmes paaugstināšanas mērķis bija latu aizņemšanās iespējas sadārdzināšana, lai mazinātu

¹¹ Neto ienesīgums (gadā) = (dzīvokļa 1 m² vidējā īres maksa x dzīvokļa vidējā platība x 12 mēnešu x kredīta termiņš gados – kopējie procentu maksājumi par kredītu) / (dzīvokļa vidējā pārdošanas jeb tirgus cena x kredīta termiņš gados) x 100.

latu pieprasījumu, turpinot ierobežot kopējo pieprasījumu. Aizdevumu iespējas uz nakti procentu likme šajos datumos tika palielināta attiecīgi no 6.00% uz 6.50% un no 6.50% uz 7.50%. Noguldījumu iespējas uz nakti procentu likme netika mainīta (2.00%). Procentu likmju koridora paplašināšana atspoguļoja makroekonomisko risku pieaugumu Latvijā.

Iekšzemes finanšu tirgus attīstības tendences

Augstā inflācija un kopējās makroekonomiskās nesabalansētības pieaugums, kā arī reitinga aģentūru Latvijas vērtējuma pasliktinājums veicināja iekšzemes finanšu tirgus svārstības un būtisku latu procentu likmju kāpumu.

Iekšzemes valūtas tirgū lata kursa dinamiku 2007. gadā būtiski ietekmēja investoru pastiprinātā interese par Latvijas tautsaimniecības rādītāju pārmaiņām. Finanšu tirgus spriedzes saasinājumu radīja baumas par iespējamu lata devalvāciju, ko pastiprināja Latvijas kredītreitinga prognozes samazinājums. 2007. gada 19. februārī reitinga aģentūra S&P pazemināja Latvijas kredītreitinga prognozes no neitrāla uz negatīvu, ko finanšu tirgus parasti uztver kā faktisku kredītreitinga pazeminājumu par vienu punktu.

Tāpēc lata kurss starpbanku tirgū 19. un 20. februārī strauji samazinājās, līdz pat marta vidum svārstoties 6–53 punktu robežās zem Latvijas Bankas noteiktā eiro pārdošanas kursa. Marta otrajā pusē latu pārdošanas apjoms pieauga, bankām kopumā pārdodot centrālajai bankai 236 milj. latu. Nerezidentu MFI strauji samazināja latu pozīciju, pārdodot latus Latvijas bankām, bet tās daļu latu resursu pārdeva Latvijas Bankai.

Tādējādi finanšu tirgus dalībniekiem izveidojās latu iztrūkums, bet aprīlī lata kurss samērā strauji palielinājās Latvijas Bankas noteiktā intervenču koridora robežās. No maija vidus līdz jūlija sākumam bankas no Latvijas Bankas iegādājās 336 milj. latu. 2007. gada atlikušajā daļā lata kurss bija augsts Latvijas Bankas noteiktā intervenču koridora robežās, izņemot īslaicīgu tā kritumu septembra otrajā pusē, kam sekoja atkārtots pakāpenisks lata kursa kāpums. 2007. gadā bankas no Latvijas Bankas neto iegādājās 159 milj. latu.

Īslaicīgi sarežģījumi valūtas tirgū, augsta inflācija un vairāku reitinga aģentūru veiktā Latvijas kredītreitinga prognozes samazināšana ietekmēja arī vērtspapīru tirgu. RFB kapitalizācijas indeksa *OMX Riga* pieaugums oktobra sākumā salīdzinājumā ar gada sākuma līmeni sasniedza 15.3%, jo Latvijas akciju sabiedrību peļņas rādītāji bija labi, lai gan būtiski bija palielinājušās izmaksas. Oktobrī saistībā ar notikumiem pasaules fondu tirgos sākās aktīva pārdošana arī Latvijas sabiedrību akciju tirgū, un gada beigās akciju cenu līmenis bija zemāks nekā gada sākumā. Kopumā 2007. gadā *OMX Riga* samazinājās par 9.2%.

Lata valūtas tirgus svārstības un ar to saistītās banku latu likviditātes svārstības ietekmēja situāciju arī iekšzemes naudas tirgū, veicinot latu naudas tirgus procentu likmju kāpumu. Vidējās svērtās latu naudas tirgus darījumu uz nakti procentu likmes 2007. gadā sasniedza 4.97% (par 177 bāzes punktiem lielākas nekā 2006. gadā). Arī ilgāka termiņa darījumu latu naudas tirgus procentu likmes pieauga, 6 mēnešu RIGIBOR palielinoties par 450 bāzes punktiem (vidēji gadā – līdz 8.98%) un 12 mēnešu RIGIBOR – par 453 bāzes punktiem (līdz 9.11%), maksimumu sasniedzot 2007. gada oktobrī. Tādējādi latu naudas tirgus procentu likmes pieauga straujāk nekā eiro naudas tirgus procentu likmes. Rezidentu mājsaimniecībām un nefinanšu sabiedrībām no jauna izsniegto kredītu procentu likmes latos izsniegtajiem kredītiem pieauga straujāk nekā attiecīgās procentu likmes eiro izsniegtajiem kredītiem.

2. BANKU SEKTORA FINANSIĀLAIS STĀVOKLIS

2.1. Banku sektora pelnītspēja

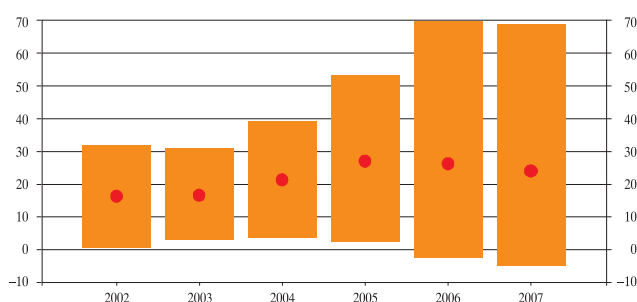
2007. gadā banku sektora pelnītspēja joprojām bija augsta.

2007. gadā banku sektors atkal guva rekordlielu peļņu. Neauditētā peļņa bija 371 milj. latu (par 105 milj. latu jeb 40% lielāka nekā 2006. gadā). Triju lielāko banku peļņa veidoja vairāk nekā pusi visas banku sektora peļņas. Neraugoties uz kopējo peļņas pieaugumu, vairāku banku peļņa salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu saruka.

Banku ROE un ROA turpināja nedaudz samazināties, tomēr saglabājās samērā augstā līmenī. ROE 2007. gada beigās bija 24.2% (sk. 4. att.), savukārt ROA – 2.0%.

4. attēls

BANKU ROE IZKLIEDE
(%)

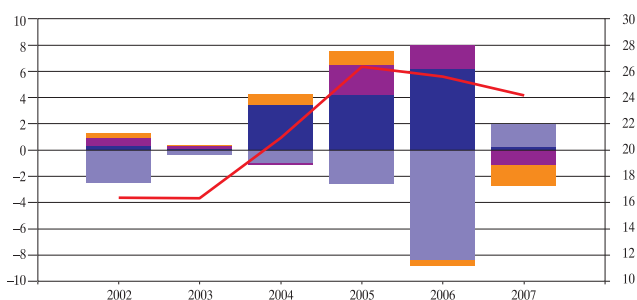

Nelielo ROE sarukumu ietekmēja galvenokārt riska līmeņa un aizņemto resursu koeficienta samazinājums. Riska līmeņa sarukumu noteica kreditēšanas pieauguma tempa kritums. Kreditēšanas kāpums bija lēnāks nekā aktīvu pieaugums. Savukārt aizņemto resursu koeficienta kritumu noteica nozīmīgs pašu kapitāla pieaugums 2007. gadā. Finansiālās darbības peļņa un peļņa pirms nodokļiem pieauga gandrīz vienādi. Tāpēc peļņas marža palielinājās pavisam nedaudz, un tās devums ROE pieaugumā bija neliels (sk. 5. att.). Minēto faktoru, kas veicināja ROE samazinājumu, dinamika liecina par piesardzīgāku banku politiku attiecībā pret riska uzņemšanos 2007. gadā, kas no finanšu stabilitātes viedokļa vērtējama pozitīvi.

5. attēls

ROE DEKOMPOZĪCIJA
(procentu punktos)

■ Peļņas marža
■ Riska līmenis
■ RSA atdeve
■ Aizņemto resursu koeficients
— ROE (labā ass: procentos)

	Peļņas marža	Riska svērtu aktīvu atdeve	Riska līmenis	Aizņemto resursu koeficients
ROE =	$\frac{\text{Peļņa pirms nodokļiem}}{\text{Finansiālās darbības peļņa}} \times$	$\frac{\text{Finansiālās darbības peļņa}}{\text{Riska svērtie aktīvi}} \times$	$\frac{\text{Riska svērtie aktīvi}}{\text{Aktīvi}} \times$	$\frac{\text{Aktīvi}}{\text{Kapitāls un rezerves}}$

Galvenais peļņas pieaugumu veicinošais faktors joprojām bija procentu ienākumi (sk. 6. att.). Neto procentu ienākumi gadā pieauga par 48%. Procentu izdevumi palielinājās straujāk (par 98%) nekā procentu ienākumi (par 71%). Neto procentu ienākumu attiecība pret ienākumu kopapjomu samazinājās līdz 32% {34%}¹². Procentu ienākumi

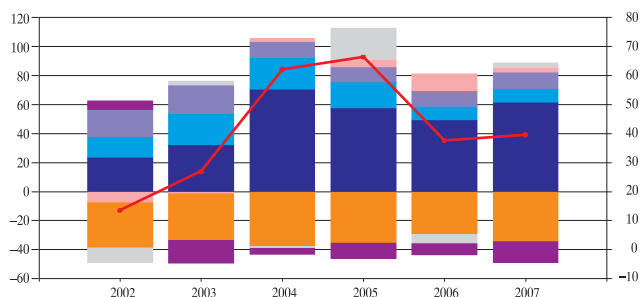
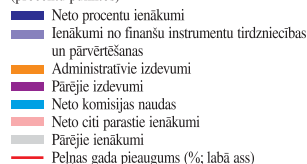
¹² Figūrīkavās norādīts iepriekšējā gada atbilstošā perioda rādītājs.

par kredītiem ne-MFI veidoja 80% no visiem procentu ienākumiem (neliels šā īpatnsva kāpums gada laikā).

6. attēls

PEĻNAS UN ZAUDĒJUMU PĀRSKATA POZĪCIJU DEVUMS PEĻNAS GADA PIEAUGUMAM

(procentu punktos)

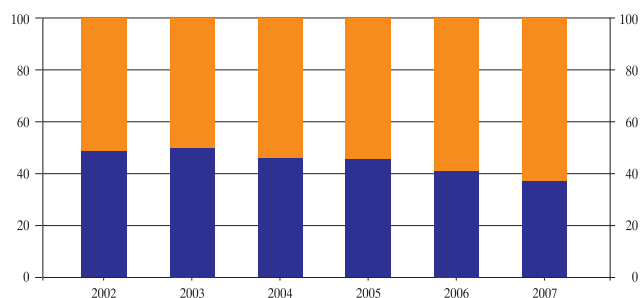
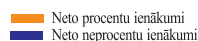

Neto neprocentu ienākumu īpatnsva finansālās darbības peļņā turpināja samazināties, jo to pieaugums bija lēnāks nekā neto procentu ienākumu kāpums (sk. 7. att.). Vairāk nekā pusi neto neprocentu ienākumu veidoja neto komisijas naudas un citi līdzīgi ienākumi.

7. attēls

FINANSIĀLĀS DARBĪBAS NETO IENĀKUMU STRUKTŪRA

(%)

Procentu izdevumi veidoja lielāko izdevumu kopapjoma daļu, kas gada laikā diezgan būtiski pieauga (līdz 52% {43%}). Nozīmīgi pieaugot finansējumam no ārvalstu bankām, procentu izdevumos būtiski palielinājās procentu izdevumu par saistībām pret MFI daļa, kas nu jau pārsniedza pusi no visiem procentu izdevumiem un apjoma ziņā bija gandrīz vienāda ar administratīvajiem izdevumiem, kas veido otru lielāko izdevumu posteni. Administratīvie izdevumi gada laikā pieauga par 35%, bet to īpatnsva izdevumu kopapjomā samazinājās līdz 30% {36%}. Zaudējumos tika norakstīti 8.2 milj. latu (nedaudz mazāk nekā 2006. gadā). Toties strauji pieauga banku uzkrājumi nedrošiem parādiem un saistībām.

Izdevumu un ienākumu attiecības¹³ samazinājums (45.6% {47.6%}) liecināja par banku sektora darbības efektivitātes uzlabošanu.

2007. gadā rezidentu nefinanšu sabiedrībām un māsasaimniecībām no jauna izsniegto kredītu un to no jauna veikto noguldījumu vidējās svērtās procentu likmes turpināja augt (attiecīgi līdz 7.6% un 5.6% gada beigās; sk. 8. att.). Jauno darījumu¹⁴ vispārējā procentu likmju starpība, tāpat kā iepriekšējā gadā, vidēji bija 2.3 procentu punkti, bet 4. ceturksnī tā samazinājās līdz 1.9 procentu punktiem.

Vispārējās procentu likmju starpības samazināšanās negatīvi ietekmēja banku peļņspēju, tomēr vairākas lielās bankas nedaudz paaugstināja procentu likmju uzcenojumu, tāpēc procentu likmju starpība varētu pieaugt.

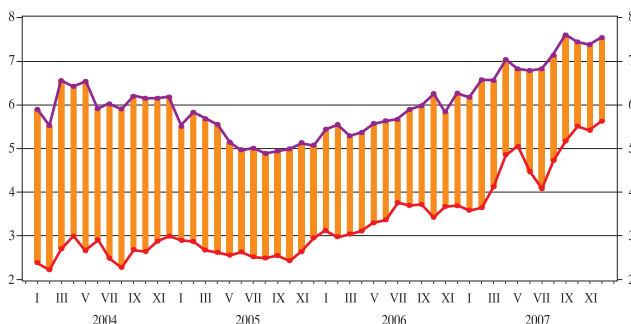
¹³ Izdevumu un ienākumu attiecība aprēķināta saskaņā ar ECB metodoloģiju: (administratīvie izdevumi + nemateriālo aktīvu un pamatlīdzekļu vērtības nolietojums un atsavināšana) / (tīrie procentu ienākumi + dividenžu ienākumi + neto komisijas nauda + finanšu instrumentu tirdzniecības darījumu peļņa vai zaudējumi + finanšu instrumentu pārvērtēšanas rezultāts + neto parastie ienākumi + pārdošanai pieejamo finanšu aktīvu vērtības samazinājuma korekcija) x 100.

¹⁴ Vispārējo procentu likmju starpību aprēķina, no attiecīgā mēneša vidējās svērtās kredītu procentu likmes atņemot vidējo svērto noguldījumu procentu likmi (visās valūtās).

8. attēls

NO JAUNA IZSNIEGTO KREDĪTU UN NO JAUNA VEIKTO NOGULDĪJUMU VIDĒJO SVĒRTO PROCENTU LIKMJU DINAMIKA (%)

— Kredītu vidējā svērtā procentu likme
 — Noguldījumu vidējā svērtā procentu likme
 ■ Vispārējā procentu likmju starpība (procentu punktos)

2.2. Banku kapitāla pietiekamība

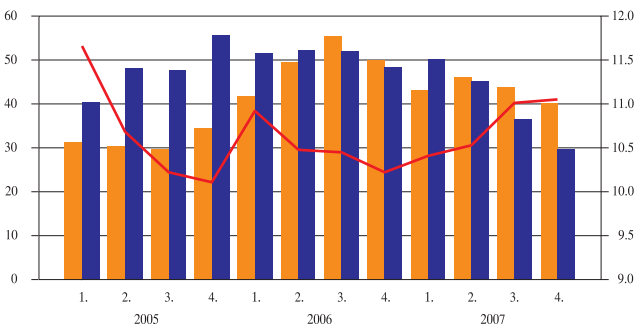
2007. gadā banku kapitāla pietiekamība un pirmā līmeņa kapitāla KPR uzlabojās.

RSA pieauga lēnāk nekā banku pašu kapitāls, tāpēc banku KPR un pirmā līmeņa KPR uzlabojās un 2007. gada beigās bija attiecīgi 11.1% un 9.8% {10.2% un 8.8%} (sk. 9. att.).

9. attēls

RSA UN PAŠU KAPITĀLA GADA PIEAUGUMS UN KPR DINAMIKA (%)

■ Pašu kapitāla gada pieaugums
 ■ RSA gada pieaugums
 — KPR (labā ass)

2. ielikums. Uzraudzības pārvaldes process (otrais pīlārs) kā kredītriska pārvaldīšanas instruments

Ekonomiskās attīstības cikliskums daudzveidīgi ietekmē finanšu sektoru, un viena no šādas ietekmes jomām ir banku kredītpolitika un kredītportfeļa kvalitāte. Straujas tautsaimniecības attīstības posmā pieaug kredītu pieprasījums un palielinās arī banku standartiem atbilstošu kredītu ņēmēju skaits. Savukārt, palēninoties tautsaimniecības attīstības tempam, bankas kļūst piesardzīgākas jaunu kredītu izsniegšanā un var saskarties ar iepriekš izsniegto kredītu kvalitātes pasliktināšanos, ja aizņēma finansilālis stāvoklis ietekmēs negatīvi. Piesardzības princips¹⁵ prasa ņemt vērā šo tautsaimniecības attīstības cikliskumu un pieauguma posmā veidot rezerves, kas palīdzētu saglabāt finanšu stabilitāti arī attīstības tempa palēninājuma posmā.

Divi galvenie uzraudzības iestāžu un banku rīcībā esošie instrumenti šādu rezervju veidošanai ir uzkrājumi nedrošiem parādiem un kapitāls.

Latvijas bankas gatavo savus finanšu pārskatus atbilstoši Kredītiestāžu likuma 75. panta prasībām, t.i., saskaņā ar Starptautiskajiem finanšu pārskatu standartiem un Starptautiskajiem grāmatvedības standartiem (tālāk tekstā – SFPS/SGS). Kredītus saskaņā ar 39. SGS visbiežāk vērtē amortizētajā iegādes vērtībā, izmantojot efektīvo procentu likmi. Kredītu vērtības samazināšanās radītie zaudējumi var tikt atzīti, ja ir objektīvi pierādījumi to esamībai (a loss event). Prognozētie nākotnes notikumu radītie zaudējumi neatkarīgi no to ticamības pakāpes netiek atzīti. Veidojas situācija, ka finanšu pārskatos atzītie kredītu zaudējumi (izveidotie uzkrājumi) pēc uzraudzības

¹⁵ Sk. "Core Principles for Effective Banking Supervision", Basel Committee on Banking Supervision, 8. un 9. principu.

iestādes viedokļa ne vienmēr ir pietiekami, lai segtu paredzamos zaudējumus (expected loss), ko ietver kredīts, un finanšu pārskatos atzīto uzkrājumu apjomu ietekmē tautsaimniecības attīstības cikliskums.

Eiropas Parlamenta un Padomes 2006. gada 14. jūnija Direktīva 2006/49/EK par ieguldījumu sabiedrību un kredītiestāžu kapitāla pietiekamību ievieš ES tiesību aktos Bāzeles II normas, kuru galvenā priekšrocība ir lielāks jutīgums pret riskiem. Tomēr šai priekšrocībai ir arī blakusefekts – regulatīvās minimālās kapitāla prasības samazinās strauja tautsaimniecības attīstības tempa posmā, jo sarūk arī riski, un tās pieaug, palēninoties tautsaimniecības attīstības tempam.

Tautsaimniecības attīstības tempa palēnināšanās ietekmē pasliktinoties aizņēmēju finansilāļajam stāvoklim, bankām vienlaikus jāpalielina finanšu pārskatos atzītie uzkrājumi un kapitāls vai arī jāsamazina riski. Risku var samazināt, ierobežojot no jauna izsniegto kredītu skaitu, pārskatot izsniegto kredītu nosacījumus, kas savukārt var negatīvi ietekmēt reālo tautsaimniecību. Tāpat uzkrājumu veidošanai nedrošiem parādiem un regulējošām minimālajām kapitāla prasībām ir procikliskais raksturs, t.i., uzkrājumi un kapitāla prasības mainās atkarībā no ekonomiskās attīstības cikla posmā, vēl vairāk palielinot cikliskumu. Šādas problēmas esamība jāapzinās uzraudzības iestādei, nosakot regulatīvās prasības, un bankām risku vadības procesā.

Minimālo kapitāla prasību aprēķināšanas noteikumos paredzēts, ka, ja bankas saskaņā ar SFPS/SGS izveidotie uzkrājumi, kas atzīti finanšu pārskatos, nav pietiekami paredzamo zaudējumu segšanai, tiek veiktas pašu kapitāla aprēķina korekcijas.

1. Bankām, kuras izmanto uz iekšējiem reitingiem balstītu pieeju kredītriska kapitāla prasības noteikšanai (IRB), pašu kapitāls tiek samazināts par paredzamo zaudējumu apmēru, kas aprēķināts atbilstoši bankas noteiktajam aprēķinam, un uzkrājumu, kas izveidoti saskaņā ar SFPS/SGS, starpību.
2. Bankām, kuras izmanto standartizēto pieeju kapitāla prasības kredītriska aprēķinā, pašu kapitāls tiek samazināts par uzkrājumu, kas izveidoti saskaņā ar uzraudzības prasībām, un uzkrājumu, kas izveidoti saskaņā ar SFPS/SGS, starpību.

Tomēr šīs korekcijas tikai daļēji atrisina procikliskuma ietekmes uz finanšu stabilitāti problēmu, tāpēc, pārejot uz jauno kapitāla prasību aprēķināšanas kārtību, tiek ieviests arī uzraudzības pārbaudes process (t.s. otrais pīlārs), kuru īsumā var raksturot kā divus savstarpēji saistītus procesus – iekšējo kapitāla pietiekamības novērtēšanas procesu, ko veic bankas, un uzraudzības pārbaudes un novērtējuma procesu, ko veic uzraudzības iestādes.

Bankām iekšējā kapitāla pietiekamības novērtēšanas procesā jānosaka kapitāls, kas nepieciešams visu to pašreizējai un plānotajai darbībai piemītošo būtisko risku segšanai. Novērtējot kredītrisku, bankām jāpārlicinās, vai regulējošo minimālo kapitāla prasību ievērošana nodrošina, ka bankas kapitāls ir pietiekams visu ar kredītrisku saistīto iespējamo zaudējumu segšanai (piemēram, jānovērtē koncentrācijas risks hipotekārā kredīvēstīšanā, nozaru koncentrācija kredītportfelī). Nosakot risku segšanai nepieciešamā kapitāla apmēru un novērtējot ārējo apstākļu iespējamo ietekmi uz to darbību, bankas var izmantot scenāriju analīzi un stresa testus.

Savukārt uzraudzības iestāde novērtē, vai bankas veiktais iekšējais kapitāla pietiekamības novērtējums nodrošina, ka bankas kapitāls ir pietiekams visu tās pašreizējai un plānotajai darbībai piemītošo būtisko risku segšanai. Ja uzraudzības iestāde konstatē, ka bankas pašu kapitāls nav pietiekams tās darbībai piemītošo vai paredzamo risku segšanai, tā ir tiesīga noteikt bankai pienākumu uzturēt augstāku pašu kapitāla līmeni nekā to nosaka regulējošās minimālās kapitāla prasības.

Otrā pīlāra pasākumi ir reāli tiesību aktos paredzēti instrumenti, kas var palīdzēt neitralizēt SFPS/SGS un regulējošo minimālo kapitāla prasību procikliskās tendences.

3. KREDĪTRISKS

3.1. Nefinanšu sabiedrību finansiālā ievainojamība

Nefinanšu sabiedrību parādsaistības vairākumā svarīgāko tautsaimniecības nozaru sasniedza augstāko novēroto līmeni, kas līdz ar procentu likmju pieaugumu un rentabilitātes samazinājumu palielināja nefinanšu sabiedrību finansiālo ievainojamību. Nozaru konfidences rādītāji liecināja par gaidāmu ekonomiskās aktivitātes vājināšanos.

Kopējā makroekonomiskā attīstība 2007. gada lielākajā daļā labvēlīgi ietekmēja nefinanšu sabiedrību finansiālo situāciju, taču 2. pusgadā un īpaši 4. ceturksnī tautsaimniecības izaugsmes palēnināšanās, iekšzemes pieprasījuma samazināšanās, izmaksu pieaugums un nekustamā īpašuma tirgus sarukums noteica peļņas maržu strauju samazināšanos.

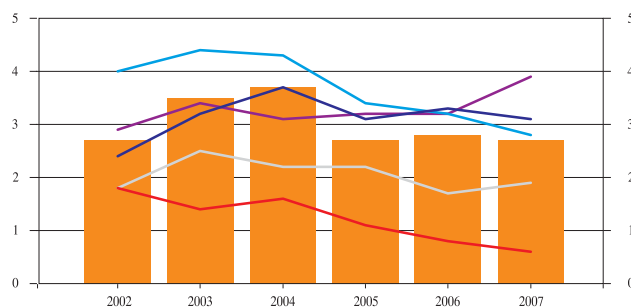
Vienlaikus spēcīgas investīciju ieplūdes, t.sk. iepriekšējos periodos, palielināja vairākuma nozīmīgāko tautsaimniecības nozaru nefinanšu sabiedrību parādsaistības līdz augstākajam novērotajam līmenim. Tas līdz ar stingrākiem kreditēšanas nosacījumiem palielināja finansējuma izmaksas. Gaidāmā tautsaimniecības izaugsmes tempa palēnināšanās var pasliktināt nefinanšu sabiedrību finansiālo stāvokli, īpaši nozarēs ar augstu procentu maksājumus radoša parāda līmeni.

Labvēlīga makroekonomiskā situācija 2007. gadā veicināja aktīvu komercdarbību un jaunu nefinanšu sabiedrību dibināšanu. No jauna reģistrēto komersantu skaits bija lielākais pēdējo 13 gadu laikā. Vienlaikus maksātnespējas pieteikumu skaits Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrā nedaudz pieauga, tomēr neliecinot par strauju stāvokļa pasliktināšanos 2. pusgadā. Vairākumā nozaru iesniegto maksātnespējas pieteikumu skaits attiecībā pret nozarē strādājošo nefinanšu sabiedrību skaitu 2007. gadā nepalielinājās (sk. 10. att.). Izņēmums bija būvniecības nozare, kurā bija vērojams nozīmīgs maksātnespējas lietu skaita pieaugums un kurā iesaistīto nefinanšu sabiedrību skaits pēdējos gados strauji audzis.

10. attēls

UZŅĒMUMU REĢISTRĀ REĢISTRĒTO
MAKSĀTNESPĒJAS LIETU SKAITS PRET
NEFINANŠU SABIEDRĪBU SKAITU
(%)

— Kopā
— Transports, glabāšana un sakari
— Apstrādes rūpniecība
— Operācijas ar nekustamo īpašumu
— Tirdzniecība
— Būvniecība

2007. gada pirmajos deviņos mēnešos nefinanšu sabiedrību sektora parāda līmenis galvenajās nozarēs bija augstāks nekā iepriekšējā gada atbilstošajā periodā.

Maksātnespējas riski operācijās ar nekustamo īpašumu 2007. gada pirmajos deviņos mēnešos pieauga, parāda līmenim sasniedzot augstāko pēdējo gadu rādītāju (sk. 11. att.). Bija vērojama īstermiņa parāda īpatsvara pieauguma tendence, liecinot arī par likviditātes risku palielināšanos. Šajā nozarē bija arī visstraujākais rentabilitātes un procentu maksājumu seguma kritums.

2007. gadā¹⁶ nozares procentu maksājumu apjoms bija divas reizes lielāks nekā iepriekšējā gadā. Turklāt, 3. ceturksnī samazinoties peļņas maržai, bet 4. ceturksnī krasi sarūkot peļņas arī apjomam, procentu maksājumu segums strauji kritās (sk. 12. att.). Procentu maksājumu segums bija vairāk nekā divas reizes mazāks nekā iepriekšējā gadā. Īpaši strauji tas saruka 3. un 4. ceturksnī, kad peļņas apjoms pēc procentu

¹⁶ Saskaņā ar CSP ceturkšņa apsekojumu datiem.

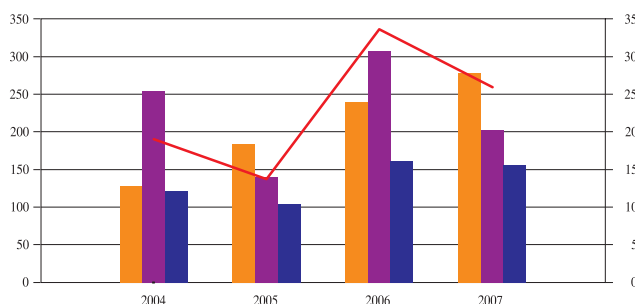
maksājumu samaksas bija pat nedaudz mazāks nekā samaksāto procentu maksājumu apjoms.

11. attēls

OPERĀCIJU AR NEKUSTAMO ĪPAŠUMU NOZARES FINANŠU RĀDĪTĀJI PIRMAJOS DEVIŅOS MĒNEŠOS

(%)

■ Parāda attiecība pret pašu kapitālu
■ Likviditāte
■ Procentu maksājumu segums
— Apgrozījuma rentabilitāte (labā ass)

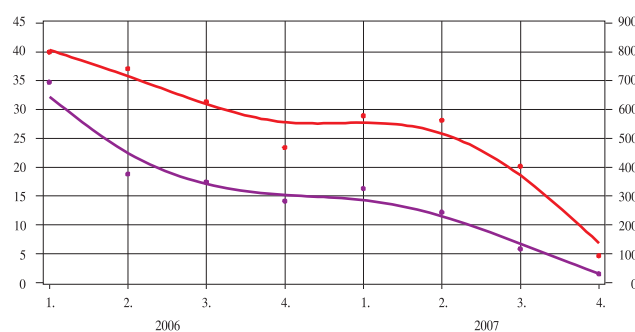

12. attēls

OPERĀCIJU AR NEKUSTAMO ĪPAŠUMU NOZARES FINANŠU RĀDĪTĀJI 2006. UN 2007. GADĀ

(ceturkšņa dati; %)

— Apgrozījuma rentabilitāte
— Procentu maksājumu segums (labā ass)

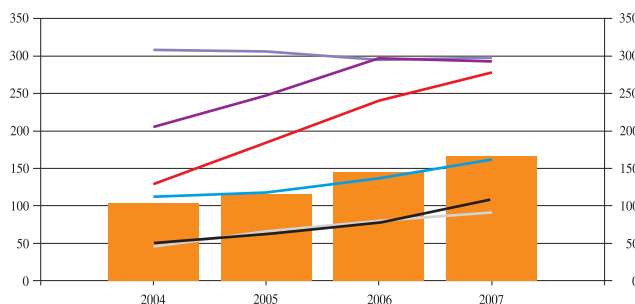
Labi peļņas rādītāji tirdzniecībā un būvniecībā pirmajos trijos ceturkšņos veicināja pašu līdzekļu izmantošanu finansējumam. Tāpēc parāda līmenis un maksātspēja šajās nozarēs saglabājās iepriekšējā gada atbilstošā perioda līmenī (sk. 13. att.). Turklāt būvniecībā turpinājās straujš kredītlīdzekļu pieplūdums pircēju avansu un piegādātāju parādu veidā, liecinot par nozares dinamiskas attīstības turpināšanos. Apstrādes rūpniecībā straujā investīciju pieauguma finansēšana ar aizņēmumiem paaugstināja parāda līmeni, galvenokārt procentu izdevumus radošu parādu. Nefinanšu sabiedrību sektorā turpinājās procentu maksājumu radošā parāda izmantošanas kāpums (sk. 14. att.), kas liecina par arvien lielāku jutīgumu pret kredīšanas nosacījumu pārmaiņām un finanšu iestāžu aizdevumu nozīmes pieaugumu nefinanšu sabiedrību sektora finansējumā.

13. attēls

NEFINANŠU SABIEDRĪBU PARĀDA ATTIECĪBA PRET PAŠU KAPITĀLU 3. CETURKSŅĪ

(%)

■ Kopā
— Transports, glabāšana un sakari
— Apstrādes rūpniecība
— Operācijas ar nekustamo īpašumu
— Tirdzniecība
— Būvniecība
— Elektroenerģija, gāzes un ūdens apgāde

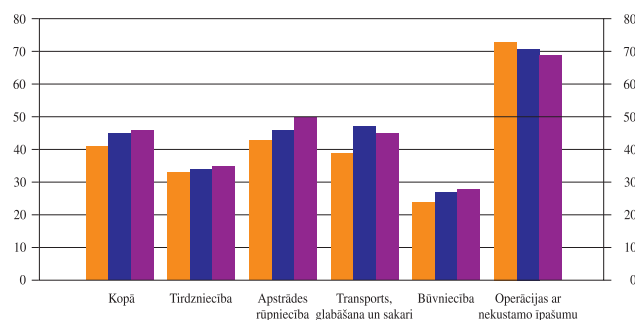

14. attēls

PROCENTU MAKSĀJUMUS RADOŠĀ PARĀDA ĪPATSVARS KOPEJĀ PARĀDĀ 3. CETURKSŅĪ

(%)

■ 2005. gads
■ 2006. gads
■ 2007. gads

4. ceturksnī pasliktinājās nefinanšu sabiedrību rentabilitāte un pieauga to finansiālā ievainojamība. Vairāku gadu laikā nefinanšu sabiedrību sektoram dinamiski attīstoties un peļņai augot straujāk nekā procentu maksājumiem, nefinanšu sabiedrību rīcībā palielošās peļņas apjoms attiecībā pret samaksātajiem procentu maksājumiem pastāvīgi palielinājās (sk. 15. att.). Vēl 2007. gada 1. pusgadā nefinanšu sabiedrību (izņemot nefinanšu sabiedrības operāciju ar nekustamo īpašumu nozarē) finanšu pārskati nesniedza būtiskas norādes par minētās tendences maiņu. 3. ceturksnī bija vērojams neliels rentabilitātes samazinājums apstrādes rūpniecībā, bet 4. ceturksnī lielākajā daļā tautsaimniecības nozaru bija nozīmīgs rentabilitātes kritums, kas noteica procentu maksājumu seguma sarukumu (sk. 16. att.). Dati liecina, ka 4. ceturksnī, piemēram, apstrādes rūpniecības nefinanšu sabiedrību rīcībā palielošā peļņa pirms nodokļu samaksas kopumā bija nedaudz lielāka nekā procentu maksājumos samaksātā summa. Savukārt operāciju ar nekustamo īpašumu nozarē strādājošo nefinanšu sabiedrību peļņa bija 30% no samaksātajiem procentu maksājumiem.

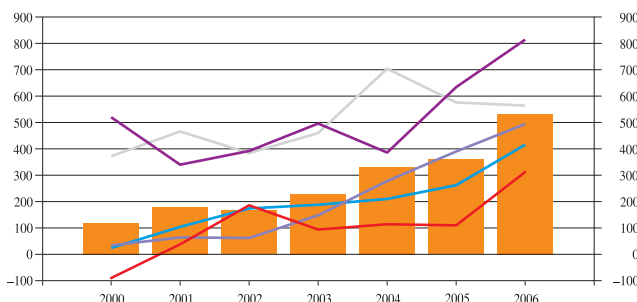
2007. gada ceturkšņu finanšu rādītāji liecina, ka 2. un 3. ceturksnī kopējais neto apgrozījuma temps joprojām bija straujš, taču neliels rentabilitātes kritums atspoguļoja pieprasījuma samazināšanos. Savukārt 4. ceturksnī peļņas maržas saruka vēl straujāk un palēninājās arī apgrozījuma izaugsmes temps.

Peļņas maržu samazināšanos, saglabājoties dinamiskai ekonomiskajai aktivitātei, var skaidrot ar konkurences palielināšanos, bet to kritums vienlaikus ar izaugsmes tempa palēnināšanos liecina par to risku pieaugumu, kas saistīti ar makroekonomiskās vides pasliktināšanos.

15. attēls

NEFINANŠU SABIEDRĪBU PROCENTU MAKSĀJUMU SEGUMS (%)

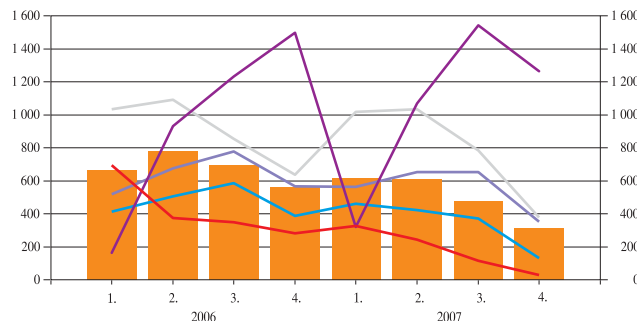
- Kopā
- Transports, glabāšana un sakari
- Apstrādes rūpniecība
- Operācijas ar nekustamo īpašumu
- Tirdzniecība
- Būvniecība

16. attēls

NEFINANŠU SABIEDRĪBU PROCENTU MAKSĀJUMU SEGUMS 2006. UN 2007. GADĀ (%)

- Kopā
- Transports, glabāšana un sakari
- Apstrādes rūpniecība
- Operācijas ar nekustamo īpašumu
- Tirdzniecība
- Būvniecība

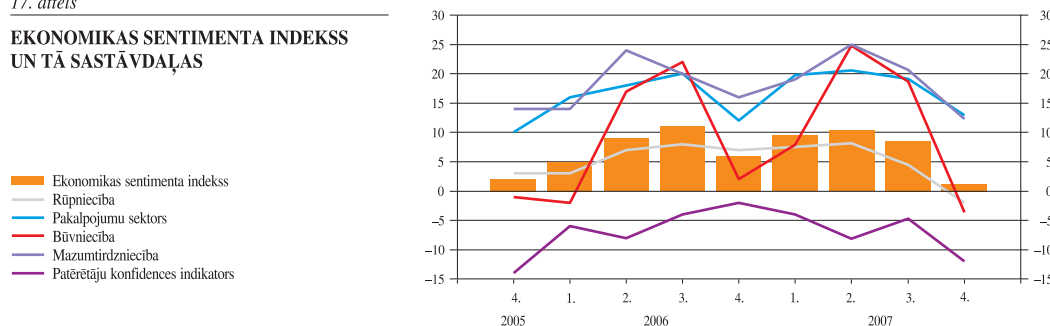

Apstrādes rūpniecības konfidences rādītājs 2007. gada 2. pusgadā strauji kritās un sasniedza zemāko līmeni kopš 2001. gada (sk. 17. att.). 4. ceturksnī būtiski saruka konfidences rādītāja nozares produkcijas pieprasījumu raksturojošā komponente, vienlaikus veidojās gatavās produkcijas krājumu pārpalikums un samazinājās gaidāmās ražošanas aktivitātes vērtējums. Turklāt 4. ceturkšņa aptaujā par ražošanu ierobežojošiem faktoriem apstrādes rūpniecībā sniegts kritiskāks vērtējums atbilstu variantos "nepietiekams pieprasījums" un "finansiālas grūtības", toties svarīgākā ierobežojošā faktora "darbaspēka trūkums" nozīme nedaudz sarukusi. Arī būvniecības konfidences rādītājs

bija zemāks nekā atbilstošajā periodā pēdējos divos gados, lai gan vēl 1. pusgadā tas bija rekordaugsts. 2. pusgadā konfidences rādītāji pasliktinājās arī mazumtirdzniecībā un pakalpojumu sektorā. Tomēr kritums nebija tik nozīmīgs kā apstrādes rūpniecībā un būvniecībā, turklāt konfidences rādītājs bija pozitīvs.

17. attēls

EKONOMIKAS SENTIMENTA INDEKSS UN TĀ SASTĀVDAĻAS

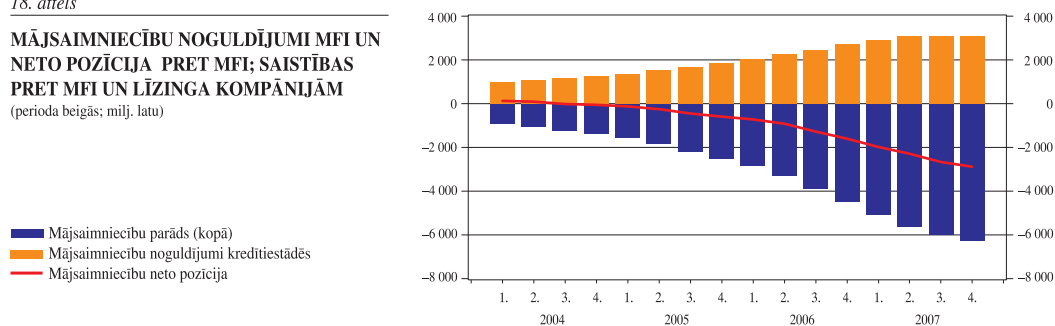
3.2. Mājsaimniecību finansiālā ievainojamība

Mājsaimniecību parāda pieauguma temps kritās, tomēr to finansiālās ievainojamības riski nemazinājās.

Mājsaimniecību kreditēšanas temps samazinājās, tomēr mājsaimniecību negatīvā neto pozīcija pret MFI¹⁷ turpināja palielināties un 2007. gada beigās sasniedza 20.7% no IKP {14.3%} (sk. 18. att.).

18. attēls

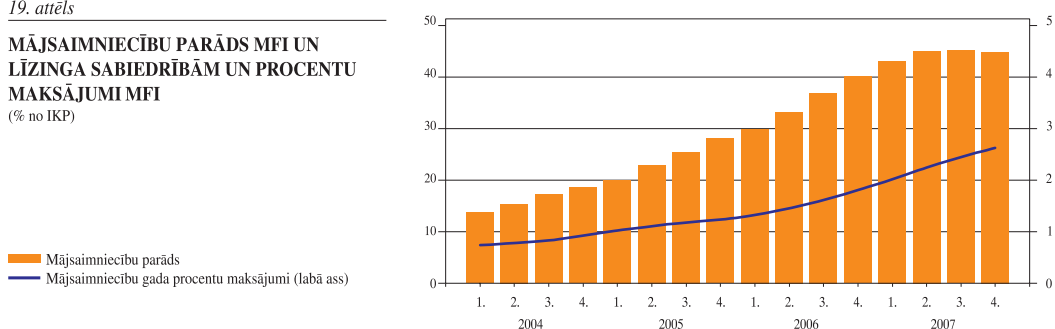
MĀJSAIMNIECĪBU NOGULDĪJUMI MFI UN NETO POZĪCIJA PRET MFI; SAISTĪBAS PRET MFI UN LĪZINGA KOMPĀNĪJĀM (perioda beigās; milj. latu)

Mājsaimniecību parāda MFI un līzinga sabiedrībām attiecība pret IKP 2007. gada 1. pusgadā turpināja strauji augt, un 2. pusgadā tā stabilizējās, gada beigās sasniedzot 44.9% {40.1%} (sk. 19. att.).

19. attēls

MĀJSAIMNIECĪBU PARĀDS MFI UN LĪZINGA SABIEDRĪBĀM UN PROCENTU MAKSĀJUMI MFI (% no IKP)

Pēdējos gados saglabājoties salīdzinājumā ar citām ES valstīm ļoti straujam mājsaimniecību kreditēšanas tempam, mājsaimniecību parāda slogs Latvijā vairs būtiski neatšķiras no vidējā eiro zonas līmeņa (sk. 20. att.). 2007. gada beigās mājsaimniecību

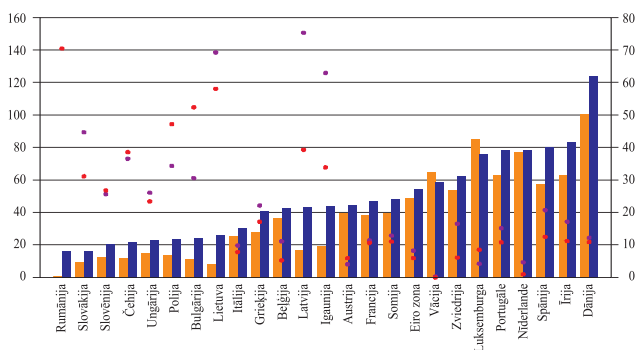
¹⁷ Mājsaimniecību saistības pret kredītiestādēm un krājaizdevu sabiedrībām pārsniedza noguldījumu apjomu.

parāda MFI attiecība pret IKP veidoja 80% {71%} no attiecīgā eiro zonas rādītāja. Tomēr 2006. gadā mājsaimniecību parāda pieauguma temps Latvijā bija visaugstākais ES, bet 2007. gadā dažās ES12 valstīs (Rumānijā, Lietuvā, Bulgārijā, Polijā) šis rādītājs bija lielāks nekā Latvijā.

20. attēls

MĀJSAIMNIECĪBU PARĀDS MFI UN MĀJSAIMNIECĪBU PARĀDA MFI PIEAUGUMA TEMPS
(% no IKP)

- Mājsaimniecību parāds 2004. gadā
- Mājsaimniecību parāds 2007. gadā
- Mājsaimniecību parāda pieauguma temps 2006. gadā (% labā ass)
- Mājsaimniecību parāda pieauguma temps 2007. gadā (% labā ass)

Piezīme. Parāda īpatsvara aprēķinā daļai valstu izmantota prognozētā 2007. gada IKP vērtība.

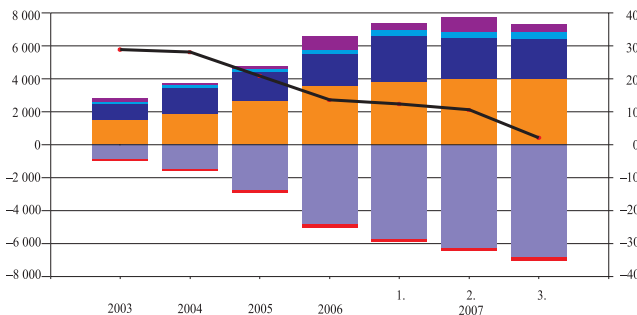
Finanšu kontu dati dod iespēju novērtēt mājsaimniecību kopējos finanšu aktīvus un saistības un to pārmaiņu dinamiku. Jaunākie CSP finanšu kontu statistikas dati ir 2006. gada dati, bet operatīvie dati par situāciju 2007. gada pirmajos trijos ceturkšņos ir Latvijas Bankas novērtējums.

2006. gadā mājsaimniecību finanšu aktīvu apjoms, strauji palielinoties noguldījumu apjomam un mājsaimniecību rīcībā esošo vērtspapīru un cita pašu kapitāla vērtībai, pieauga par 38%. Tomēr, ņemot vērā ļoti strauju parāda kāpumu (74%), mājsaimniecību neto finanšu aktīvi un to attiecība pret IKP samazinājās (sk. 21. att.).

21. attēls

MĀJSAIMNIECĪBU FINANŠU AKTĪVI UN SAISTĪBAS
(milj. latu)

- Skaidrā nauda un noguldījumi
- Vērtspapīri un cits pašu kapitāls
- Aizņēmumi
- Citas finanšu saistības
- Citu finanšu aktīvi
- Aizdevumi
- Apdrošināšanas tehniskās rezerves
- Neto finanšu aktīvi (% no IKP; labā ass)

Saskaņā ar Latvijas Bankas aprēķiniem 2007. gada pirmajos deviņos mēnešos mājsaimniecību kopējie finanšu aktīvi pieauga ļoti lēni, savukārt parāda apjoma absolūtā vērtība turpināja nozīmīgi palielināties. Rezultātā mājsaimniecību neto finanšu aktīvu attiecība pret IKP 3. ceturkšņa beigās saruka līdz 2%, kas varētu būt viens no zemākajiem rādītājiem ES. Ar eiro zonas valstīm salīdzināma parāda attiecība pret IKP un vienlaikus ļoti nelieli mājsaimniecību finanšu aktīvi Latvijā palielina mājsaimniecību finansiālo ievainojamību, jo tām ir ļoti maz aktīvu, ko tautsaimniecības finanšu satricinājuma gadījumā varētu izmantot kā papildu līdzekļus parāda segšanai.

Mājsaimniecību parāda lielāko daļu veido banku mājokļa iegādei izsniegtie kredīti. 2007. gada beigās šo kredītu skaits sasniedza 153 tūkst. (par 16.2% vairāk nekā 2006. gada beigās), un mazāk nekā 17% mājsaimniecību izmantoja banku kredītus mājokļa iegādei. Sērījveida dzīvokļu cenas 2007. gada 2. pusgadā samazinājās, tomēr vidējā mājokļa iegādei izsniegtā aizdevuma atlikums turpināja palielināties un sasniedza 30.8 tūkst. latu. Pieaugumu radīja no jauna izsniegtie hipotēku kredīti, kuru vidējais apjoms būtiski pārsniedza vidējo hipotēku aizdevuma atlikumu banku kredītportfelī.

Joprojām paaugstinoties eiro kredītu procentu likmēm un saglabājoties augstām latu procentu likmēm, kā arī bankām palielinot procentu likmju uzcenojumu no jauna izsniegtajiem aizdevumiem, pieauga mājsaimniecību procentu maksājumu apjoms. Salīdzinājumā ar 2006. gadu tas palielinājās par 82%, un tā attiecība pret IKP 2007. gadā sasniedza 2.6% {1.8%} (sk. 19. att.). Arī mājsaimniecību ienākumi turpināja palielināties. Par to liecināja bruto darba algas pieaugums gada laikā par 32%, tomēr tās pieauguma temps nozīmīgi atpalika no parādu apkalpošanas izmaksu kāpuma tempa.

Tautsaimniecības izaugsmei palēninoties, tuvākajā nākotnē darba samaksas pieauguma temps varētu samazināties, un tas palielinās mājsaimniecību procentu maksājumu slogu. Papildu spiedienu veido īpaši straujais patēriņa preču cenu un komunālo pakalpojumu tarifu pieaugums 2007. gada beigās un 2008. gada sākumā, ierobežojot reālās algas turpmāko pieauguma tempu. Arī iespējamais bezdarba līmeņa kāpums nākotnē ir papildu faktors, kas varētu palielināt mājsaimniecību finansiālo ievainojamību.

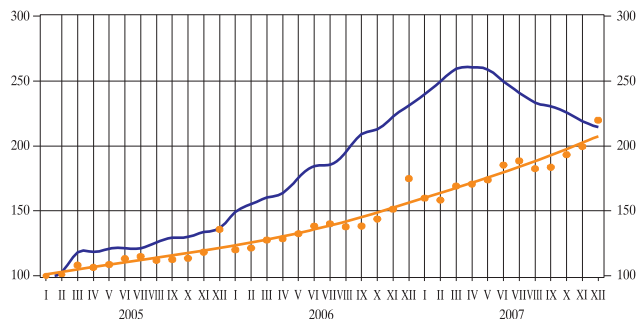
Nozīmīgākos riskus mājsaimniecību sektorā varētu radīt parāda apkalpošanas problēmas, kas 2008. gadā varētu skart finansiāli ievainojamākos aizņēmējus, t.sk. tos, kuri aizdevumu ņēmuši spekulatīvos nolūkos, un ar konjunktūru nekustamā īpašuma tirgū saistītajās nozarēs nodarbinātos.

Ņemot vērā straujo nekustamā īpašuma cenu pieaugumu no 2005. gada sākuma līdz 2007. gada vidum, kas būtiski pārsniedza vidējās darba samaksas kāpumu (sk. 22. att.), var paredzēt, ka jāsamazinās to mājsaimniecību skaits, kas varēja iegādāties mājokli, radot pieprasījuma sarukumu. Tomēr līdz 2007. gada vidum, kad stājās spēkā valdības apstiprinātais inflācijas samazināšanas pasākumu plāns, tirgus aktivitāte bija ļoti augsta.

22. attēls

STRĀDĀJOŠO VIDĒJĀS NETO DARBA SAMAKSAS INDEKSS UN SĒRIJVEIDA DZĪVOKĻU VIDĒJĀS CENAS INDEKSS
(2005. gada janvāris = 100)

— Neto alga
— 1 m² cena

Tātad daļai mājsaimniecību, kas saņēma kredītu 2006. gada nogalē un 2007. gada sākumā, bija pārāk optimistisks nekustamā īpašuma tirgus perspektīvu vērtējums. Paredzams, ka šo mājsaimniecību skaitā bija arī tās, kas aizņēmas un iegādājās nekustamo īpašumu spekulatīvos nolūkos. Tieši šīm mājsaimniecībām tuvākajā nākotnē varētu rasties parāda apkalpošanas problēmas.

3. ielikums. Normatīvo aktu grozījumi saistībā ar mājsaimniecību maksātspēju

2008. gada 1. janvārī stājās spēkā *Maksātspējas likums*. Tas nosaka būtiskas maksātspējas regulējuma novitātes. Viena no tām ir jauna tiesību instrumenta – fiziskās personas maksātspējas procesa – ieviešana. Tā mērķis ir palīdzēt fiziskajai personai atjaunot maksātspēju vai atbrīvoties no parādsaistībām, ievērojot kreditoru intereses. Fiziskās personas maksātspējas process ieviests vairākās citās ES valstīs, piemēram, Igaunijā, Īrijā, Lielbritānijā, Somijā, Vācijā, Zviedrijā, Čehijā, kā arī ASV, Austrālijā, Jaunzēlandē, Kanādā u.c. valstīs.

Likums paredz, ka fiziskajai personai var piemērot maksātspējas procesu divos gadījumos: 1) ja personai nav iespēju nokārtot parādsaistības, kurām iestājies izpildes termiņš un kuru apmērs pārsniedz 50 minimālās mēnešalgas, vai arī 2) ja persona

pierāda, ka nebūs spējīga nokārtot parādsaistības, kuru izpildes termiņš iestāsies gada laikā un kuru apmērs pārsniedz 100 minimālās mēnešalgas.

Maksātnespējas procesa pieteikumu tiesīga iesniegt tikai pati fiziskā persona vai citas valsts galvenās procedūras likvidators pārrobežu maksātnespējas gadījumā. Būtiskākais dokuments, kas jāpievieno maksātnespējas procesa ierosināšanas pieteikumam, ir fiziskās personas mantas pārdošanas un kreditoru prasījumu apmierināšanas plāns. Maksātnespējas pieteikumu izskata tiesa. Maksātnespējas procesa izmaksas jāsedz parādniekam.

Visi parādnieka ienākumi, kustamā un nekustamā manta maksātnespējas procesa laikā tiek novirzīti parāda segšanai. Parādniekam ir tiesības paturēt sev un apgādājamiem tikai tās lietas, kas nepieciešamas dzīvošanai. Saskaņā ar likumu maksimālais fiziskās personas maksātnespējas procesa ilgums ir septiņi gadi. Ja parādnieks šajā laikā godprātīgi pilda maksātnespējas plānu, likumā noteiktos pienākumus un ievēro tā ierobežojumus (piemēram, fiziskajai personai bez maksātnespējas procesa administratora piekrišanas aizliegts rīkoties ar savu mantu, izņemot atsevišķas lietas, kuru vērtība nepārsniedz vienu minimālo mēnešalgu), viņš var pretendēt uz atlikušo parādsaistību dzēšanu.

Daži ierobežojumi, kas neļauj fizisko personu atzīt par maksātnespējīgu ir, piemēram, apstākļi, ka maksātnespējas cēlonis ir fiziskās personas nodoms vai rupja neuzmanība pēdējo triju gadu laikā pirms maksātnespējas ierosināšanas dienas.

3.3. Banku sektora kredītportfeļa dinamika un kvalitāte

2007. gads bija kredītešanas attīstības pavērsiena laiks. Gada laikā banku sektora izsniegto kredītu atlikums pieauga arvien lēnāk, strauji sarūkot kredītu kāpuma tempam. Kredītu kvalitāte joprojām bija augsta, tomēr pēdējā laikā bija vērojams kredītu ar atmaksas kavējumu atlikuma pieaugums. Turpinoties nekustamā īpašuma tirgus korekcijām, banku pakļautība norisēm šajā tirgū palielinājās.

Lai mazinātu Latvijas tautsaimniecības nesabalansētību, 2007. gada pavasarī valdība pieņēma inflācijas samazināšanas pasākumu plānu. Šajā plānā paredzētie pasākumi galvenokārt bija vērsti uz kredītešanas kāpuma tempa un nekustamā īpašuma tirgus aktivitātes samazināšanu. Tie nozīmīgi ietekmēja mājokļu un dārgu automobiļu iegādes finansējuma iespējas, nosakot, ka potenciālajiem aizņēmējiem jānodrošina iegādājamā objekta līdzfinansēšana ar pašu līdzekļiem vismaz 10% apmērā no darījuma summas un oficiāli jāpierāda ienākumu apjoms.¹⁸

Arī bankas kļuva piesardzīgākas uzņēmumu, kas nodarbojas ar nekustamā īpašuma attīstīšanu vai pārdošanu, kredītešanā. Tās pieprasīja lielāku un kvalitatīvāku nodrošinājumu un samazināja maksimāli iespējamo ar aizņēmumu finansējamo projekta izmaksu daļu.

2007. gadā banku sektora kopējā kredītportfeļa pieauguma temps saruka līdz 37.2% {56.2%}, t.sk. rezidentu ne-MFI izsniegto kredītu atlikuma palielinājums – līdz 34.0% {57.3%}. Gan mājsaimniecībām, gan nefinanšu sabiedrībām izsniegto kredītu atlikuma kāpuma temps pakāpeniski samazinājās (sk. 23. att.).

Pēc inflācijas samazināšanas pasākumu plāna apstiprināšanas bija vērojams rezidentiem izsniegto kredītu atlikuma absolūtā pieauguma kritums, liecinot par kredītešanas tempa straujāku sarukumu (sk. 24. att.).¹⁹

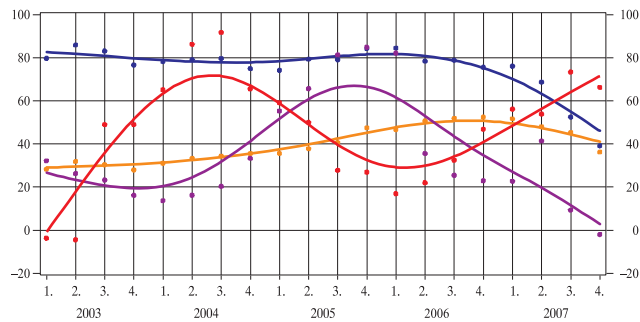
¹⁸ Patērētāju tiesību aizsardzības likuma 8. pants.

¹⁹ Negatīvs kredītu atlikuma pārmaiņu pieauguma temps rāda kredītu atlikuma pieauguma reālo palēninājumu, izslēdzot pieaugošās bāzes efektu.

23. attēls

**BANKU SEKTORA IZSNIEGTO KREDĪTU
ATLIKUMA GADA PIEAUGUMA TEMPS
(%)**

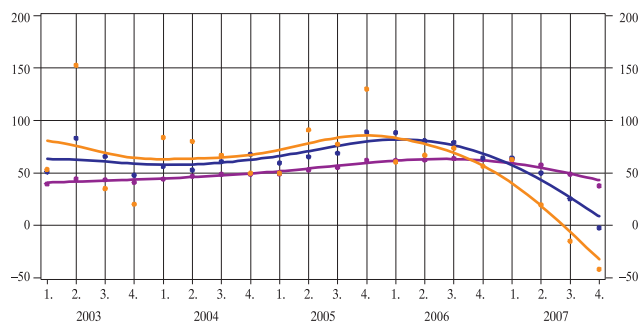
- Kredīti iekšzemes mājsaimniecībām
- Kredīti iekšzemes nefinansu sabiedrībām
- Kredīti iekšzemes finanšu iestādēm
- Kredīti nerezidentiem

24. attēls

**REZIDENTU NEFINANŠU SABIEDRĪBĀM
UN MĀJSAIMNIECĪBĀM IZSNIEGTO
KREDĪTU ATLIKUMA PĀRMAIŅU GADA
PIEAUGUMA TEMPS
(%)**

- Atlikuma gada pārmaiņu pieaugums
- Atlikuma ceturkšņa pārmaiņu pieaugums
- Atlikuma pieaugums

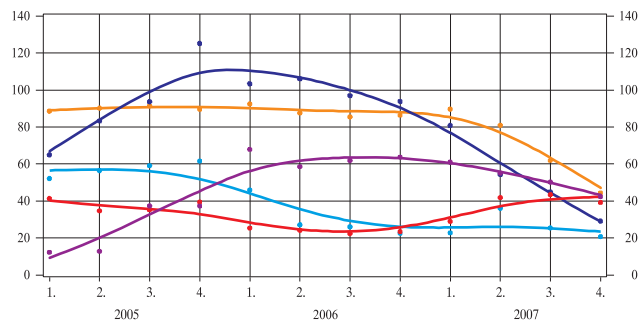

Strauji saruka ar nekustamo īpašumu saistīto kredītu (operācijām ar nekustamo īpašumu, būvniecībai, mājsaimniecībām mājokļa iegādei izsniegto kredītu) atlikuma pieauguma temps (sk. 25. un 26. att.).

25. attēls

**REZIDENTU KREDĪTPORTEĻĀ
ATSEVIŠĶU KREDĪTU VEIDU ATLIKUMA
GADA PIEAUGUMA TEMPS
(%)**

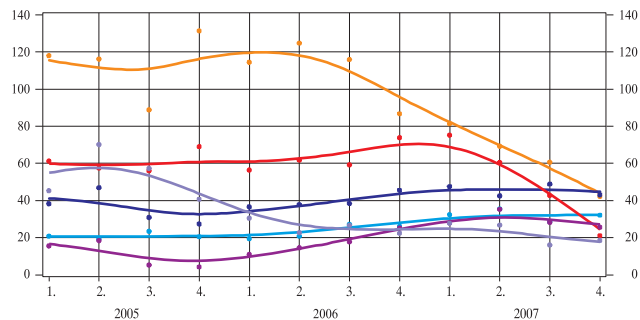
- Hipotēku kredīts uzņēmējdarbībai
- Kredīti mājsaimniecībām mājokļa iegādei
- Patēriņa kredīti
- Komerckredīti
- Industriālie kredīti

26. attēls

**GALVENO REZIDENTU KREDĪTPORTEĻĀ
NOZARU KREDĪTU ATLIKUMA GADA
PIEAUGUMA TEMPS
(%)**

- Apstrādes rūpniecība
- Operācijas ar nekustamo īpašumu
- Transports, glabāšana un sakari
- Tirdzniecība
- Būvniecība
- Lauksaimniecība, medniecība un mežsaimniecība

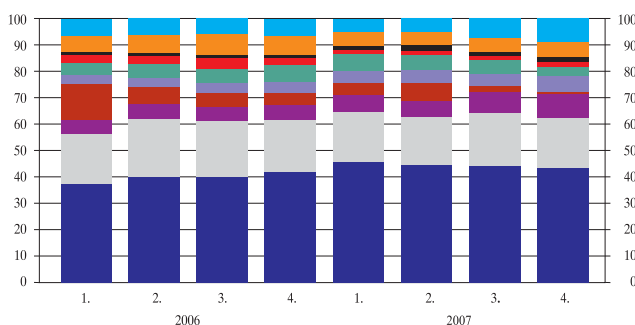
Mājsaimniecībām mājokļa iegādei un operācijām ar nekustamo īpašumu izsniegto kredītu devums kredītu atlikuma kāpumā bija vislielākais. Šiem segmentiem izsniegto kredītu atlikuma kāpuma temps būtiski samazinājās, tomēr to īpatsvars kredītu atlikuma absolūtajā pieaugumā nemainījās (sk. 27. att.).

27. attēls

**REZIDENTU KREDĪTPORTEĻA
PIEAUGUMA STRUKTŪRA LIELĀKO
KREDĪTU SEGMENTU DALĪJUMĀ**

(%)

- 1. Kredīti mājāsaimniecībām mājokļa iegādei
- 2. Apstrādes rūpniecība
- 3. Tirdzniecība
- 4. Kredīti mājāsaimniecībām patēriņa preču iegādei
- 5. Pārējie kredīti mājāsaimniecībām
- 6. Operācijas ar nekustamo īpašumu
- 7. Finanšu starpniecība
- 8. Būvniecība
- 9. Transports, glabāšana un sakari
- 10. Pārējie kredīti nefinanšu sabiedrībām

Neraugoties uz kredītēšanas tempa kritumu, banku sektora kredītporfeļa koncentrācija ar nekustamo īpašumu tieši vai netieši saistītos segmentos 2007. gada pirmajos trijos ceturkšņos turpināja augt, tādējādi palielinoties banku pakļautībai ar nekustamo īpašumu tirgu saistītajam riskam (sk. 28. att.). Tomēr 4. ceturksnī banku sektora kredītporfeļa koncentrācijas ar nekustamo īpašumu saistītajos segmentos pieaugums neturpinājās.

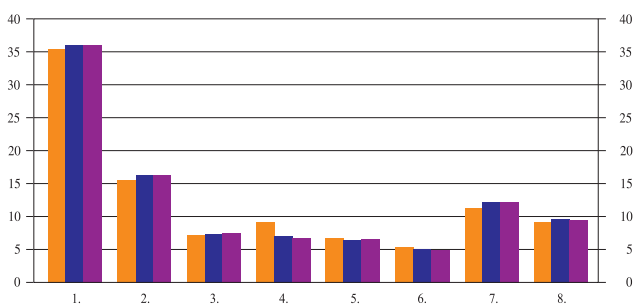
28. attēls

**REZIDENTIEM IZSNIEGTO KREDĪTU
ATLIKUMA STRUKTŪRA KREDĪTU
SEGMENTU DALĪJUMĀ**

(%)

- 1. Kredīti mājāsaimniecībām mājokļa iegādei
- 2. Operācijas ar nekustamo īpašumu
- 3. Apstrādes rūpniecība
- 4. Finanšu starpniecība
- 5. Tirdzniecība
- 6. Būvniecība
- 7. Pārējās tautsaimniecības nozares
- 8. Pārējie kredīti mājāsaimniecībām

- 1. Segmenta īpatsvars 2006. gada beigās
- 2. Segmenta īpatsvars 2007. gada septembra beigās
- 3. Segmenta īpatsvars 2007. gada beigās

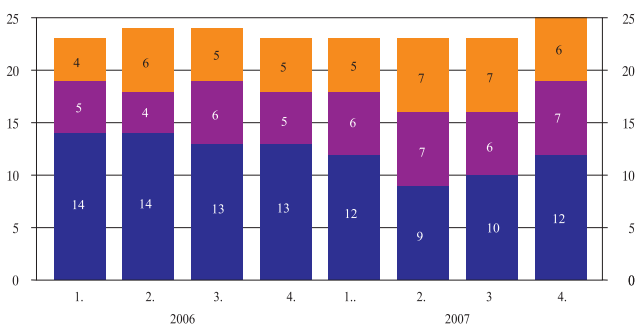
Decembra beigās operācijām ar nekustamo īpašumu izsniegto kredītu atlikums pārsniedza 10% no aktīviem sešām Latvijas bankām, kuru aktīvi kopā veidoja 56% no visiem banku sektora aktīviem (sk. 29. un 30. att.). Tikai vienai bankai operācijām ar nekustamo īpašumu izsniegto kredītu atlikums pārsniedza 15% no tās aktīviem.

29. attēls

**OPERĀCIJĀM AR NEKUSTAMO ĪPAŠUMU
IZSNIEGTO IEKŠZEMES KREDĪTU
ĪPATSVARS BANKU AKTĪVOS**

(banku skaits)

- 1. ≤ 5%
- 2. 5-10%
- 3. >10%

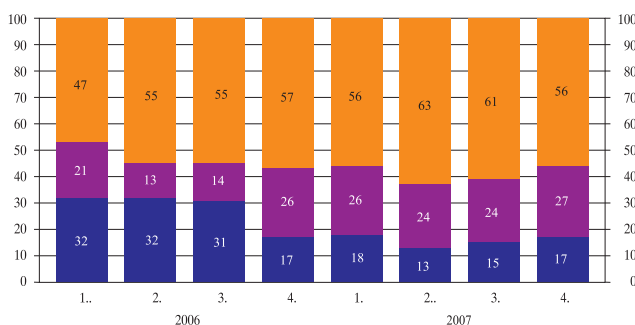

30. attēls

**BANKU SADALĪJUMS PĒC OPERĀCIJĀM AR
NEKUSTAMO ĪPAŠUMU IZSNIEGTO
KREDĪTU ĪPATSVARA AKTĪVOS**

(attiecīgo banku aktīvu īpatsvars kopējos banku sektora aktīvos; %)

- 1. ≤ 5%
- 2. 5-10%
- 3. >10%

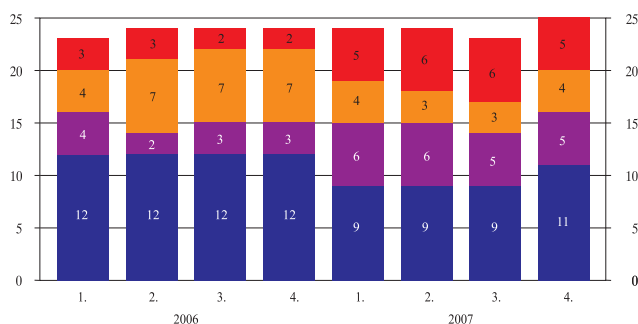
Cenu korekcijas otrreizējā mājokļu tirgū veicināja aktivitātes samazinājumu arī jauno projektu mājokļu tirgū, jo pircēji gaidīja cenu kritumu arī šajā segmentā un kļuva prasīgāki attiecībā uz jaunā mājokļa kvalitāti. Šie apstākļi un nekustamā īpašuma attīstības sabiedrību augstais parāda līmenis mazina šo sabiedrību parāda apkalpošanas spēju. Ar nekustamā īpašuma attīstību saistīto sabiedrību finansiālās ievainojamības pieaugums pastiprina banku, īpaši banku ar augstu kredītportfeļa koncentrāciju nekustamā īpašuma nozarē, kredītrisku.

Operācijām ar nekustamo īpašumu izsniegtie kredīti atspoguļo tikai banku tiešo pakļautību nekustamā īpašuma tirgus norisēm. Norises šajā tirgū ilgākā termiņā nenovēršami ietekmē arī būvniecības attīstību un mājsaimniecībām mājokļa iegādei izsniegtos kredītus, jo to nodrošinājums ir nekustamais īpašums. Tā kā kredīti mājsaimniecībām mājokļa iegādei izsniegti uz samērā ilgu termiņu un galvenokārt ar mainīgo procentu likmi, šo kredītu mēneša maksājumu apmērs ir jutīgs pret procentu likmju pārmaiņām. Eiro procentu likmju pieaugums palielina mājsaimniecību parāda apkalpošanas izmaksas, kas varētu veicināt mājsaimniecībām izsniegto kredītu kvalitātes pasliktināšanos.

Decembra beigās operācijām ar nekustamo īpašumu, būvniecībai un mājsaimniecībām mājokļa iegādei izsniegto kredītu kopējais atlikums piecās Latvijas bankās pārsniedza 45% no šo banku aktīviem (sk. 31. att.). Turklāt šo piecu banku aktīvi kopā veidoja 44% no Latvijas banku sektora aktīviem, būtiski pieaugot salīdzinājumā ar 2006. gada beigām (sk. 32. att.).

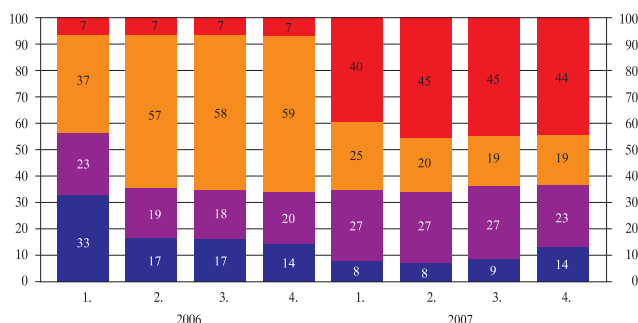
31. attēls

OPERĀCIJĀM AR NEKUSTAMO ĪPAŠUMU, BŪVNICĪBAI UN MĀJSAIMNIECĪBĀM MĀJOKĻA IEGĀDEI IZSNIEGTO IEKŠZEMES KREDĪTU ĪPATSVARŠ BANKU AKTĪVOS
(banku skaits)

32. attēls

BANKU SADALĪJUMS PĒC OPERĀCIJĀM AR NEKUSTAMO ĪPAŠUMU, BŪVNICĪBAI UN MĀJSAIMNIECĪBĀM MĀJOKĻA IEGĀDEI IZSNIEGTO KREDĪTU ĪPATSVARA AKTĪVOS
(attiecīgo banku aktīvu īpatsvars kopējos banku sektora aktīvos; %)

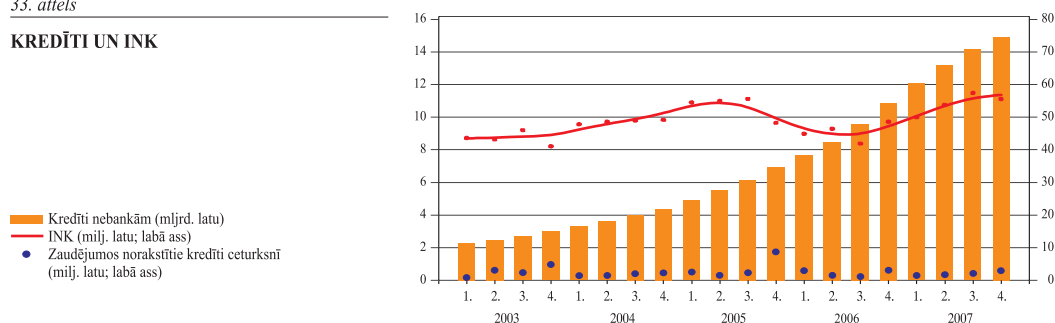

Lai ierobežotu koncentrācijas pieaugumu ar nekustamo īpašumu saistītajās nozarēs, bankas mainīja kredītpolitiku, piemērojot stingrākus kredītnosacījumus sabiedrībām, kas nodarbojas ar nekustamā īpašuma attīstīšanu vai pārdošanu. Finansējums vēl nesāktajiem projektiem lielākoties netika piešķirts. Bankas turpināja finansēt jau esošo klientu uzsāktos projektus, bet uzmanīgāk sekoja šo projektu attīstības gaitai un attīstītāju naudas plūsmai. Arī banku kredītu aptaujas rezultāti liecina, ka 2007. gada 2. pusgadā banku kredītu izsniegšanas nosacījumi kļuvuši vēl stingrāki (sk. 4. ielikumu).

Lai arī 2007. gadā bija vērojams INK absolūtā apjoma pieaugums, tas joprojām bija zems (sk. 33. att.). INK īpatsvars banku sektora kopējā kredītportfelī joprojām bija 0.4% (sk. 34. att.). Speciālie uzkrājumi sedza vairāk nekā 130% INK.

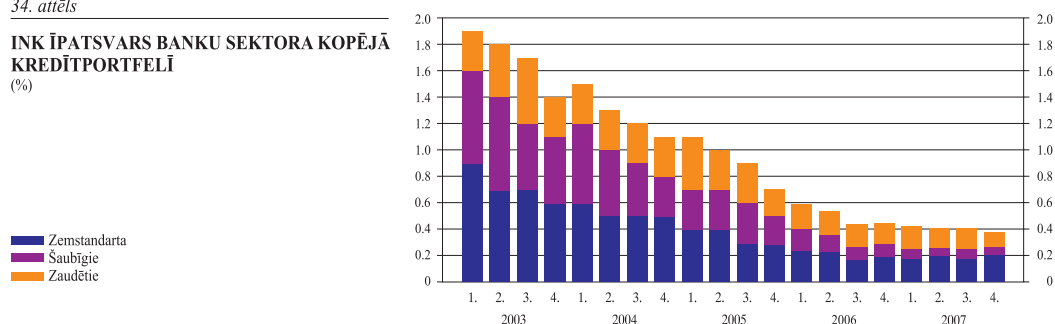
33. attēls

KREDĪTI UN INK

34. attēls

INK ĪPATSVARS BANKU SEKTORA KOPĒJĀ KREDĪTPORTFELĪ (%)

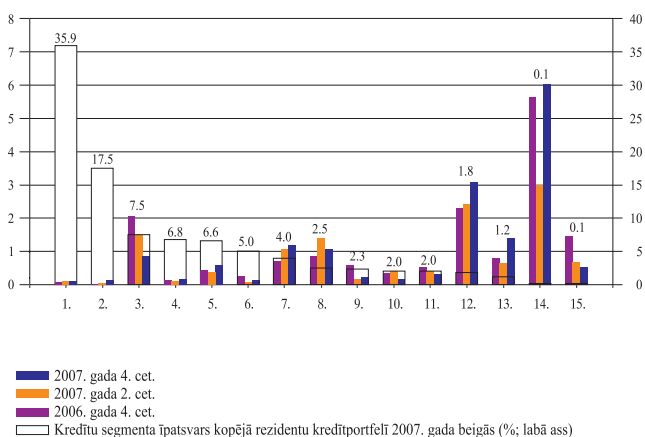

Kredītu kvalitātes rādītāji kreditēšanas segmentu dalījumā liecina, ka gan lielākajām tautsaimniecības nozarēm, gan mājsaimniecībām mājokļa iegādei izsniegto kredītu kvalitāte gandrīz nav pasliktinājusies (sk. 35. att.). Kredītu kvalitātes kritums vērojams mājsaimniecībām patērīnam izsniegtajiem kredītiem (patērīna preču iegādei un norēķinu karšu un norēķinu kontu kredītiem).

35. attēls

INK DINAMIKA GALVENO KREDĪTU SEGMENTU DALĪJUMĀ
(INK īpatsvars kredītu atlikumā; %)

1. Kredīti mājsaimniecībām mājokļa iegādei
2. Operācijas ar nekustamo īpašumu, noma un cita komercdarbība
3. Finanšu starpniecība
4. Apstrādes rūpniecība
5. Tirdzniecība
6. Būvniecība
7. Kredīti mājsaimniecībām patērīna preču iegādei
8. Transports, glabāšana un sakari
9. Lauksaimniecība, medniecība un mežsaimniecība
10. Sabiedriskie, sociālie un individuālie pakalpojumi
11. Norēķinu karšu un norēķinu kontu kredīti mājsaimniecībām
12. Elektroenerģija, gāzes un ūdens apgāde
13. Viesnīcas un restorāni
14. Zvejniecība
15. Ieguves rūpniecība un karjeru izstrāde

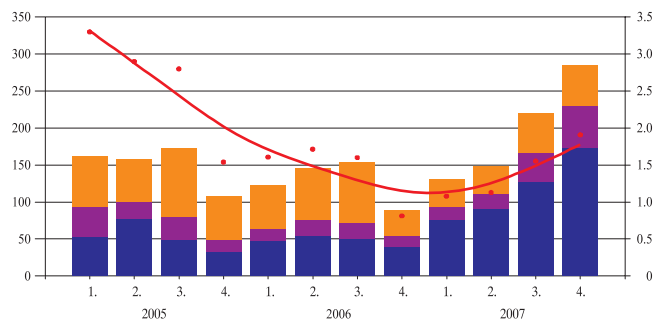
Par iespējamu INK pieaugumu nākotnē liecina kredītu ar atmaksas kavējumu ilgāk par 30 dienām atlikuma straujš pieaugums (sk. 36. att.). 2007. gada beigās tas veidoja 285.0 milj. latu {88.5 milj. latu}. Tā kā kredīti ar atmaksas kavējumu palielinājās straujāk nekā kopējais kredītportfelis, to īpatsvars kopējā kredītportfelī pieauga līdz 1.9% {0.8%}. Kredītu ar atmaksas kavējumu ilgāk par 90 dienām atlikums pieauga līdz 111.8 milj. latu {48.4 milj. latu}, bet to īpatsvars kopējā kredītportfelī – līdz 0.7% {0.4%}. Saskaņā ar FKTK "Kredītiestāžu un krājaizdevu sabiedrību ienākumu un izdevumu uzskaites noteikumiem" visi uzkrātie ienākumi, kas tiek kavēti ilgāk par 90 dienām, jāizslēdz no peļņas un zaudējumu aprēķina un tiem jāizveido speciālie uzkrājumi 100% apjomā, bet kredīts klasificējams kā ienākumus nenesošs. Tas norāda, ka gaidāms INK pieaugums, īpaši segmentos, kuros strauji palielinājās kredītu ar atmaksas ka-

vējumu atlikums (operācijām ar nekustamo īpašumu un mājsaimniecībām mājokļa iegādei izsniegtie kredīti).

36. attēls

KREDĪTU AR ATMAKSAS KAVĒJUMU ATLIKUMS UN ĪPATSVARŠ KOPĒJĀ BANKU SEKTORA KREDĪTPORTFELĪ (milj. latu)

■ No 31 līdz 90 dienām
■ No 91 līdz 180 dienām
■ Ilgāk par 180 dienām
— Ilgāk par 30 dienām kavēto kredītu īpatsvars (%; labā ass)

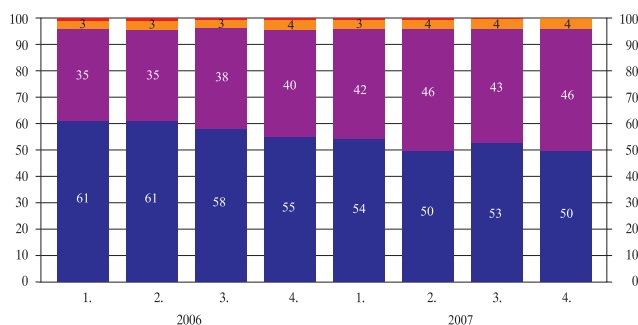

LTV lielākajā hipotekārās kredīvēšanas segmentā (mājsaimniecībām mājokļa iegādei izsniegtajiem kredītiem) kopumā saglabājās samērā konservatīva, t.i., pusei šīs kategorijas kredītu LTV bija mazāka par 70% (sk. 37. att.). Taču gada laikā nozīmīgi pieauga to kredītu īpatsvars, kuriem kredīta LTV bija 70–100%. Tas rāda, ka, saglabājoties augstai nekustamo īpašumu cenai, mājsaimniecības cenas kāpumu kompensēja ar lielāku aizņēmuma apjomu, kas tuvs 90% no ieķīlātā nekustamā īpašuma vērtības, un tādējādi Patērētāju tiesību aizsardzības likuma 8. panta prasības jau tiek ievērotas.

37. attēls

REZIDENTIEM MĀJOKĻA IEGĀDEI IZSNIEGTO KREDĪTU ATLIKUMA ATTIECĪBAS PRET NODROŠINĀJUMA VĒRTĪBU STRUKTŪRA (%)

■ LTV<70
■ 71≤LTV<100
■ LTV>100
■ Nav informācijas

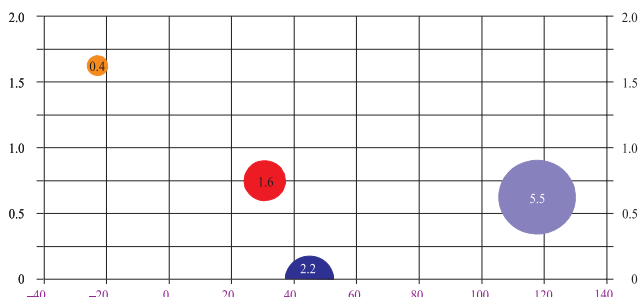

Nerezidentiem izsniegto kredītu atlikuma gada pieauguma temps (66.3% {46.9%}) pirmo reizi bija straujāks nekā rezidentu kredītportfeļa kāpuma temps. Tādējādi nerezidentiem izsniegto kredītu atlikuma īpatsvars banku sektora kopējā kredītportfelī decembra beigās sasniedza 12.1% {10.0%}. Nerezidentu kredītportfeļa lielāko daļu joprojām veidoja kredīti ES12 valstu rezidentiem – to īpatsvars kopējā banku sektora kredītu atlikumā 2007. gada beigās bija 5.5% {3.5%} (sk. 38. att.). Šo valstu aizņēmējiem izsniegto kredītu atlikuma pieaugums arī bija visstraujākais. NVS valstu rezidentiem izsniegtajiem kredītiem joprojām bija īpaši augsta kredītportfeļa kvalitāte – INK īpatsvars šo kredītu atlikumā bija neliels.

38. attēls

NEREZIDENTU KREDĪTPORTFĒĻA LIELĀKO ĢEOGRĀFISKO SEGMENTU ĪPATSVARŠ BANKU SEKTORA KOPĒJĀ KREDĪTPORTFELĪ; GADA PIEAUGUMA TEMPS UN KREDĪTU KVALITĀTE 2007. GADA BEIGĀS (%; kredītu atlikuma gada pieauguma temps; %)

■ ASV
■ NVS
■ ES12 valstis
■ ES15 valstis

Kopumā kopš 2007. gada vidus vērotais būtiskais kredīšanas tempa samazinājums un 2007. gada 4. ceturkšņa nozīmīgais iekšzemes pieprasījuma kritums aktualizē straujāka tautsaimniecības attīstības atslābuma iespēju, kas savukārt palielina banku kredītrisku. Ņemot vērā kavēto kredītu kāpumu, īpaši svarīgi rūpīgi sekot kredītņēmēju maksātspējai un kredītportfeļa kvalitātes iespējamai dinamikai.

4. ielikums. Banku aptauja par kredīšanu

Latvijas Banka, apzinoties banku izsniegto kredītu īpašo lomu Latvijas tautsaimniecības attīstībā, 2007. gadā sāka veikt banku aptauju par kredīšanu, aicinot piedalīties pēc rezidentu nefinanšu sabiedrību un mājsaimniecību kredītportfeļa apmēra lielākās bankas. Aptaujas galvenais mērķis ir konstatēt pārmaiņas banku kredītu standartos un nosacījumos, gūt informāciju gan par kredītu pieprasījumu un piedāvājumu ietekmējošiem faktoriem, gan par plānotajām kredītu standartu un nosacījumu pārmaiņām.

Aptaujā par 2007. gada 1. pusgadu piedalījās deviņas bankas, bet par 2. pusgadu – 10 banku. Šo banku kopējais rezidentu nefinanšu sabiedrībām un mājsaimniecībām izsniegto kredītu atlikums bija attiecīgi 92% un 93% no kopējā Latvijas banku attiecīgo kredītu veidu kredītportfeļa.

Kredītu standarti

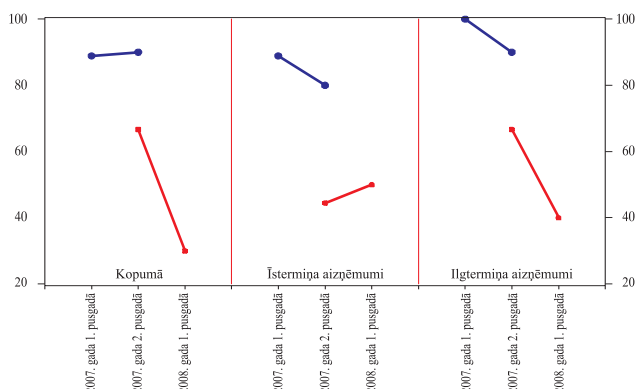
Lielākā daļa banku norādīja, ka tās 2007. gadā noteikušas stingrākus kredītu standartus nefinanšu sabiedrībām un mājsaimniecībām mājokļa iegādei izsniegtajiem aizdevumiem.

Stingrāku kredītu standartu ieviešanu nefinanšu sabiedrībām veicināja tādi riska uztveres faktori kā atsevišķu nozaru vai uzņēmumu perspektīvas (minēja visas bankas), ekonomiskās aktivitātes gaidas un ar pieprasīto nodrošinājumu saistītais risks (sk. 39.1.ab att.). Stingrākus kredītu standartus bankas ieviesa, izmantojot tradicionālos cenu instrumentus: tika paaugstināti banku uzcenojumi riskantajiem aizdevumiem (minēja visas bankas), kā arī parastajiem aizdevumiem (attiecīgi neto 90% un 78% no bankām).

39.1.a attēls

PĀRMAIŅAS KREDĪTU STANDARTOS NEFINANŠU SABIEDRĪBĀM IZSNIEGTAJIEM AIZDEVUMIEM VAI KREDĪTLĪNIJĀM
(neto procentuālais to banku skaits, kuras ziņoja par stingrāku standartu piemērošanu)

— Fakts
— Banku prognoze

Piezīme. Neto procentuālais banku skaits ir starpība starp to banku īpatnību, kurām kredītu standarti kļuvi stingrāki, un to banku īpatnību, kurām kredītu standarti atviegloti. Piemēram, ja apkopotas 10 banku atbildes, no kurām divām kredītu standarti kļuvi ievērojami stingrāki, trim – kļuvi nedaudz stingrāki, vienai – pamatā nav mainījušies, četrām – nedaudz atviegloti un nevienai netika ievērojami atviegloti, neto procentuālais banku skaits, kas ziņoja par stingrāku standartu piemērošanu, būs vienāds ar $(2 + 3 - 4 - 0) : 10 \times 100 = 10$.

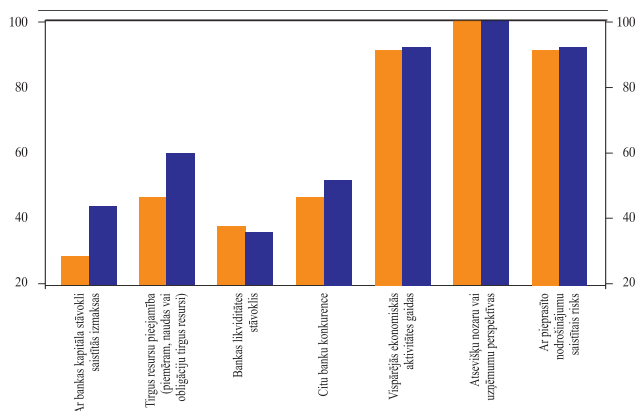
Pārskata perioda prognoze ir neto procentuālais skaits, kas iegūts no iepriekšējās aptaujas atbildēm uz jautājumu: "Lūdzam norādīt, kā turpmāko sešu mēnešu laikā, pēc jūsu domām, varētu mainīties jūsu bankas kredītu standarti attiecībā uz aizdevumu vai kredītlīniju uzņēmumiem apstiprināšanu."

39.1.b attēls

**PĀRMAIŅAS KREDĪTU STANDARTOS
NEFINANŠU SABIEDRĪBĀM
IZSNIEGTAJIEM AIZDEVUMIEM VAI
KREDĪTLĪNIJĀM**

(neto procentuālais to banku skaits, kuras ziņoja par minēto faktoru pozitīvu ietekmi uz stingrāku standartu piemērošanu)

2007. gada 1. pusgadā
2007. gada 2. pusgadā

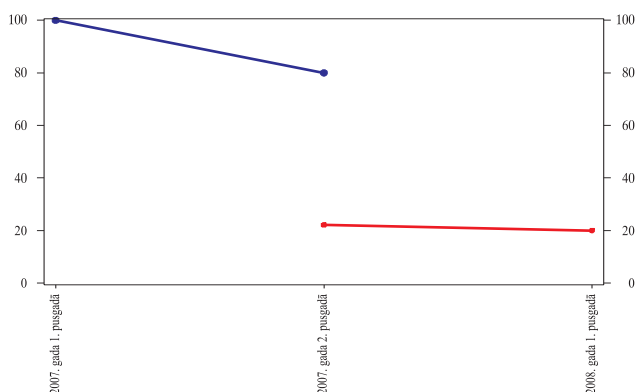
Kredītu standarti mājāsaimniecībām mājokļa iegādei izsniegtajiem aizdevumiem 2007. gadā kļuva stingrāki (sk. 39.2.a att.): 1. pusgadā tas bija raksturīgs visām aptaujātajām bankām, bet 2. pusgadā neto 80% no bankām standarti kļuva vēl stingrāki. Ekonomiskās aktivitātes gaitas un mājokļu tirgus perspektīva ir svarīgākie faktori, kas veicināja stingrāku kredītu standartu ieviešanu. Stabili augsts 2007. gadā ir neto procentuālais banku skaits, kas minēja resursu izmaksu un bilances ierobežojumu faktora ietekmi uz stingrākiem kredītu standartiem (sk. 39.2.b att.).

39.2.a attēls

**PĀRMAIŅAS KREDĪTU STANDARTOS
MĀJSAIMNIECĪBĀM MĀJOKĻA IEGĀDEI
IZSNIEGTAJIEM AIZDEVUMIEM**

(neto procentuālais to banku skaits, kuras ziņoja par stingrāku standartu piemērošanu)

Fakts
Banku prognoze

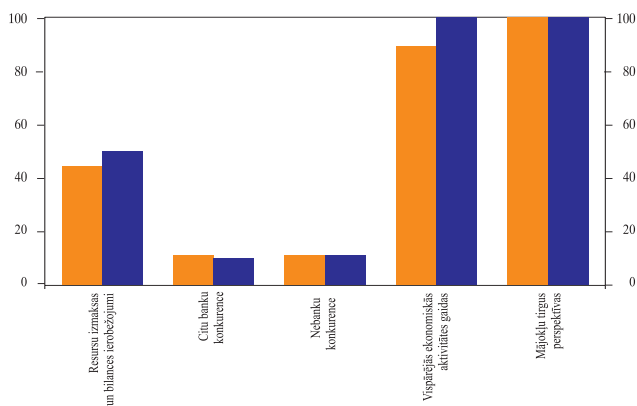

39.2.b attēls

**PĀRMAIŅAS KREDĪTU STANDARTOS
MĀJSAIMNIECĪBĀM MĀJOKĻA IEGĀDEI
IZSNIEGTAJIEM AIZDEVUMIEM**

(neto procentuālais to banku skaits, kuras ziņoja par minēto faktoru pozitīvu ietekmi uz stingrāku standartu piemērošanu)

2007. gada 1. pusgadā
2007. gada 2. pusgadā

Lai ieviestu stingrākus standartus mājokļa iegādei izsniegtajiem aizdevumiem, visas bankas 2007. gada 1. pusgadā un deviņas no 10 bankām 2. pusgadā riskantajiem darījumiem izmantoja augstāku bankas procentu likmju uzcenojumu. Liels neto procentuālais banku skaits ieviesa stingrākas LTV un nodrošinājuma kvalitātes prasības un augstāku bankas procentu likmju uzcenojumu parastiem aizdevumiem.

Banku nostāja attiecībā uz kredītu standartiem 2008. gada 1. pusgadā ir atšķirīga: daļa no bankām neplāno turpmāk mainīt kredītu standartus, bet citas plāno, ka tie kļūs nedaudz stingrāki.

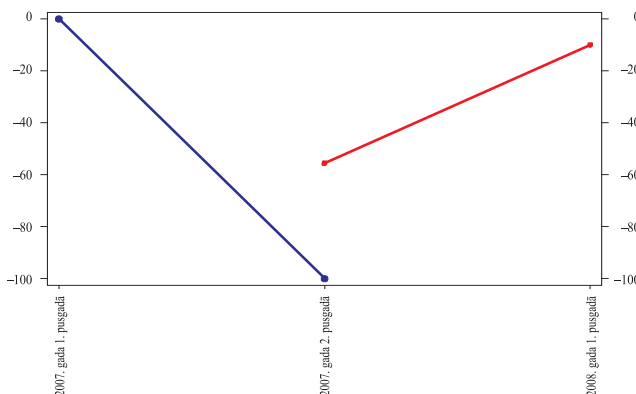
Pieprasījums pēc aizdevumiem

Nefinanšu sabiedrību pieprasījums pēc aizdevumiem 2007. gada 1. pusgadā palielinājās, savukārt 2. pusgadā nedaudz samazinājās. Mājsaimniecību pieprasījums pēc aizdevumiem mājokļa iegādei 1. pusgadā daļai no bankām palielinājās, daļai samazinājās, savukārt 2. pusgadā tas samazinājās ievērojami (par to ziņoja visas bankas; sk. 39.3.a att.). Bankas uzskata, ka zemāks pieprasījums pēc mājokļa iegādei izsniegtajiem aizdevumiem galvenokārt skaidrojams ar mājokļa tirgus perspektīvu un ar mājokli nesaistītu patēriņa izdevumu pieaugumu (sk. 39.3.b att.).

39.3.a attēls

PĀRMAIŅAS MĀJSAIMNIECĪBĀM MĀJOKĻA IEGĀDEI IZSNIEGTO AIZDEVUMU PIEPRASĪJUMĀ
(neto procentuālais to banku skaits, kuras ziņoja par pieprasījuma palielinājumu)

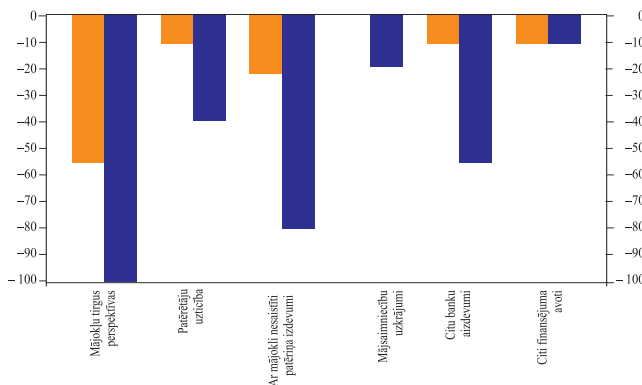
— Fakts
— Banku prognoze

39.3.b attēls

PĀRMAIŅAS MĀJSAIMNIECĪBĀM MĀJOKĻA IEGĀDEI IZSNIEGTO AIZDEVUMU PIEPRASĪJUMĀ
(neto procentuālais to banku skaits, kuras ziņoja par minēto faktoru pozitīvu ietekmi uz pieprasījumu)

■ 2007. gada 1. pusgadā
■ 2007. gada 2. pusgadā

Bankas uzskata, ka 2008. gada 1. pusgadā nefinanšu sabiedrību pieprasījums pēc kredītiem drīzāk samazināsies, bet mājsaimniecību pieprasījums pēc aizdevumiem būtiski nemainīsies.

3.4. Kredītriska šoku absorbēšanas spēja

2007. gadā banku spēja absorbēt kredītriska šokus kopumā uzlabojās. Visas Latvijas bankas bez problēmām spētu absorbēt potenciālu kredītriska kāpumu, kura rezultātā INK apjoms pieaugtu gandrīz deviņas reizes. Banku jutīgums pret atsevišķo nozaru kredītrisku pieaugumu saglabājās iepriekšējā gada līmenī. Bankas spētu izturēt nekustamā īpašuma cenu samazinājumu līdz 30%.

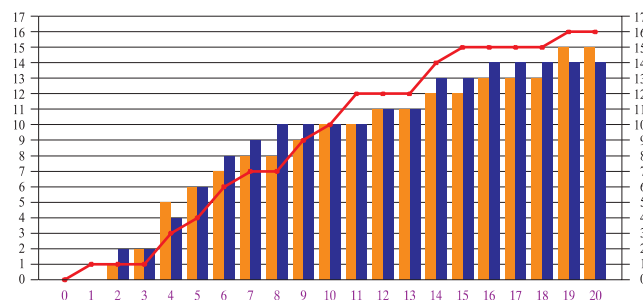
Stresa testu rezultāti²⁰ rāda, ka 2007. gada decembrī salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu kopumā palielinājusies banku spēja absorbēt kredītriska šokus (ja INK īpatsvara kāpums nepārsniegtu 10 procentu punktu; sk. 40. att.). Būtiskāku kredītriska šoku scenāriju gadījumā, kuru iestāšanās varbūtība ir maz ticama, Latvijas banku šoku absorbēšanas spēja salīdzinājumā ar situāciju iepriekšējā gadā pasliktinājās. Kopumā 2007. gada beigās Latvijas bankas bez īpašām problēmām spētu absorbēt potenciālu kredītriska pieaugumu, kura dēļ INK īpatsvars banku kredītportfelī pieaugtu par 3 procentu punktiem (sk. 41. att.). Šajā gadījumā tikai viena sistēmiski nenozīmīga banka nespētu izpildīt minimālā kapitāla prasību. Tā kā 2007. gada beigās INK īpatsvars banku kopējā kredītportfelī bija 0.4%, var secināt, ka visas Latvijas bankas bez būtiskām problēmām spētu absorbēt potenciālu kredītriska kāpumu, kura rezultātā INK apjoms pieaugtu gandrīz deviņas reizes.

40. attēls

VISPĀRĒJĀ KREDĪTRISKA STRESA TESTA REZULTĀTI

(banku skaits ar KPR zem minimālās kapitāla prasības;
INK īpatsvara pieaugums (procentu punktos) kopējos kredītos)

2006. gada 4. cet.
2007. gada 2. cet.
2007. gada 4. cet.

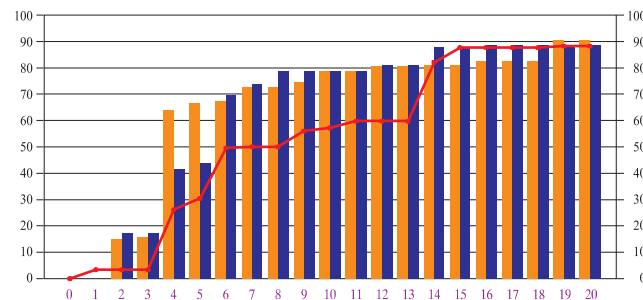

41. attēls

VISPĀRĒJĀ KREDĪTRISKA STRESA TESTA REZULTĀTI

(banku ar KPR zem minimālās kapitāla prasības aktīvu
īpatsvars kopējos banku aktīvos; INK īpatsvara pieaugums
(procentu punktos) kopējos kredītos)

2006. gada 4. cet.
2007. gada 2. cet.
2007. gada 4. cet.

Banku stresa testu rezultāti nozaru dalījumā rāda, ka banku jutīgums pret nekustamā īpašuma šoku ar ietekmi uz māsaimniecībām saglabājās iepriekšējā gada līmenī (sk. 42. un 43. att.). 2007. gada beigās nedaudz samazinājās banku jutīgums pret potenciālu nekustamā īpašuma šoku. Arī banku jutīgums pret potenciālu iekšējo šoku samazinājās.

²⁰ Stresa testu rezultāti rāda, cik lielus kredītriska pieauguma radītos zaudējumus bankas spētu absorbēt, līdz to KPR kļūtu mazāks par minimālo kapitāla prasību. Banku zaudējumi stresa testā izpaužas kā nepieciešamība veikt papildu uzkrājumus INK (atbilstoši FKTK noteiktajām speciālo uzkrājumu normām nedrošiem parādiem – 30% zemstandarta, 60% šaubīgajiem un 100% zaudētajiem kredītiem), kuru apjoms un tādējādi arī īpatsvars kopējos kredītos kredītriska pieauguma dēļ palielinās. Tiek pieņemts, ka banku pārskata gada peļņa ir nulle, un banku kapitāls un riska svērtie aktīvi tiek samazināti par papildus veicamo uzkrājumu apjomu. Aprēķinos tiek pieņemts, ka triju INK veidojošo sliktu kredītu kategoriju – zemstandarta, šaubīgo un zaudēto kredītu – apjoms katrā bankā pieaug proporcionāli stresa testā simulētajam INK pieaugumam.

1. tabula

STRESA TESTOS IZMANTOTIE NOZARU KREDĪTRISKA ŠOKI UN TO PARAMETRI

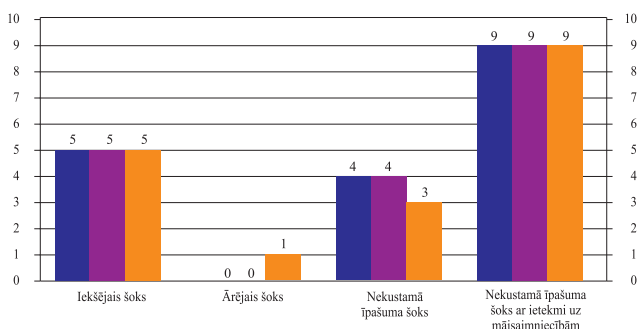
Šoka veids	Šoka parametri
Iekšējais šoks	20% ¹ no kredītiem svarīgākajām uz iekšzemes tirgu orientētajām nozarēm (būvniecība, tirdzniecība, operācijas ar nekustamo īpašumu) kļūst par INK.
Ārējais šoks	20% no kredītiem svarīgākajām uz ārvalstu tirgiem orientētajām nozarēm (apstrādes rūpniecība un transports, glabāšana un sakari) kļūst par INK.
Nekustamā īpašuma šoks	20% no kredītiem (operācijām ar nekustamo īpašumu) kļūst par INK.
Nekustamā īpašuma šoks ar ietekmi uz mājstāvētībām	20% no kredītiem operācijām ar nekustamo īpašumu un kredītiem mājstāvētībām mājokļa iegādei kļūst par INK.

¹ Gan šis, gan pārējie šoka parametri pamatojas uz pieņēmumu, ka INK īpatsvara kāpumu par 20 procentu punktiem vienādās daļās veido pieaugums visu triju INK kategoriju (zemstandarta, šaubīgie un zaudētie kredīti) kredītos attiecīgajām nozarēm.

42. attēls

NOZARU KREDĪTRISKA ŠOKU STRESA TESTU REZULTĀTI
(banku skaits ar KPR zem minimālās kapitāla prasības)

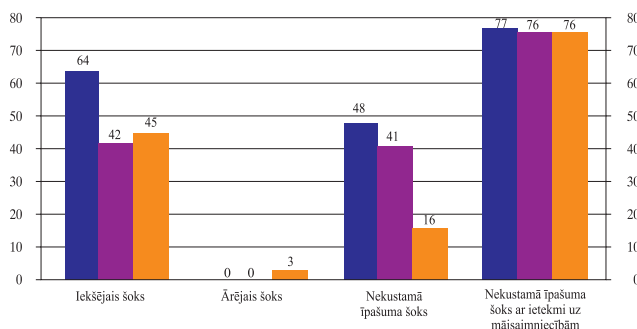
■ 2006. gada 4. cet.
■ 2007. gada 2. cet.
■ 2007. gada 4. cet.

43. attēls

NOZARU KREDĪTRISKA ŠOKU STRESA TESTU REZULTĀTI
(banku ar KPR zem minimālās kapitāla prasības aktīvu īpatsvars kopējos banku aktīvos; %)

■ 2006. gada 4. cet.
■ 2007. gada 2. cet.
■ 2007. gada 4. cet.

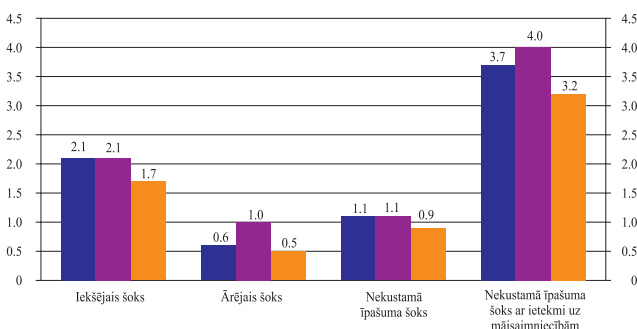

Potenciālo nozaru kredītriska šoku radīto zaudējumu attiecība pret banku aktīviem 2007. gada beigās samazinājās un nepārsniedza 3.2% no banku aktīviem (sk. 44. att.). Arī minimālā kapitāla prasību izpildei nepieciešamais papildu kapitāla apjoms gada beigās samazinājās (sk. 45. att.). Ņemot vērā banku 2007. gada augstos peļņas rādītājus, var secināt, ka bankas viegli varētu absorbēt iespējamus riskus.

44. attēls

NOZARU KREDĪTRISKA ŠOKU STRESA TESTU REZULTĀTI
(papildus nepieciešamie uzkrājumi; % no banku aktīviem)

■ 2006. gada 4. cet.
■ 2007. gada 2. cet.
■ 2007. gada 4. cet.

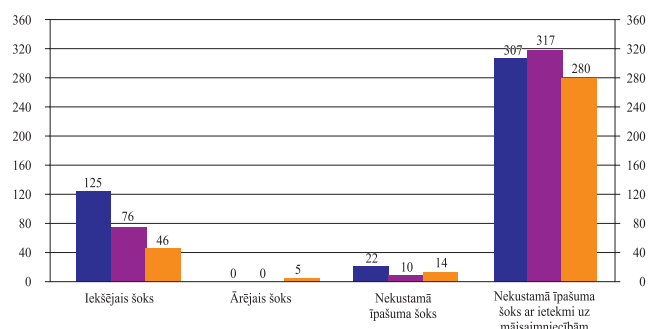

45. attēls

NOZARU KREDĪTRISKA ŠOKU STRESA TESTU REZULTĀTI

(kapitāla prasību izpildei nepieciešamais papildu kapitāls; milj. latu)

■ 2006. gada 4. cet.
■ 2007. gada 2. cet.
■ 2007. gada 4. cet.

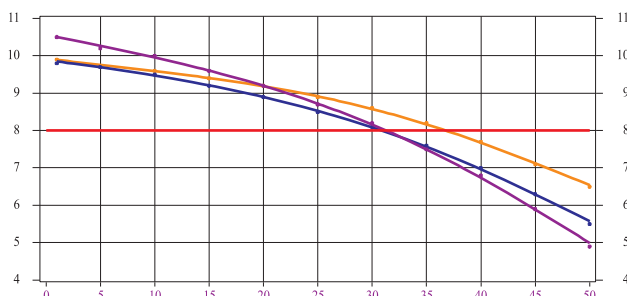
Nekustamā īpašuma cenu samazinājuma jutīguma analīze²¹ rāda, ka bankas būtu spējīgas izturēt nekustamā īpašuma cenu samazinājumu līdz 30%, lai tās spētu izpildīt minimālo kapitāla prasību (sk. 46. att.). Šāds (hipotētiskais) nekustamā īpašuma cenu kritums ir ievērojami lielāks, nekā 2008. gadam prognozē vairākums nekustamā īpašuma tirgus dalībnieku.

46. attēls

BANKU JUTĪGUMA PRET NEKUSTAMĀ ĪPAŠUMA CENĀM ANALĪZES REZULTĀTI

(KPR; %; nekustamā īpašuma cenu samazinājums; %)

— 2005
— 2006
— 2007
— Minimālā kapitāla prasība

4. TIRGUS UN LIKVIDITĀTES RISKI**4.1. Valūtas risks**

Banku tiešais valūtas risks 2007. gadā kopumā bija zems, bankām uzturot zemas atklātās valūtas pozīcijas.

2007. gadā valūtas tirgū turpinājās ASV dolāra kursa samazināšanās un saglabājās tā svārstīgums. Neraugoties uz to, Latvijas banku pakļautība tiešajam valūtas riskam palikusi zema, jo bankas kopumā uztur zemas atklātās valūtas pozīcijas gan ASV dolāros, gan arī citās valūtās.

2007. gadā eiro atklātā valūtas pozīcija bankās ir būtiski samazinājusies (no 15.5% attiecībā pret banku pašu kapitālu gada sākumā līdz 3.2% gada beigās). Tas saistīts ar FKTK 2007. gada 26. aprīlī pieņemtajiem grozījumiem "Kapitāla pietiekamības aprēķināšanas noteikumos"²². Grozījumi stājās spēkā 2007. gada 4. maijā, atjaunojot 2005. gadā atcelto eiro tīrās atklātās pozīcijas ierobežojuma prasību 10% apmērā no bankas pašu kapitāla.

Banku vidējā svērtā ASV dolāra atklātā valūtas pozīcija 2007. gadā samazinājās no 1.8% attiecībā pret banku pašu kapitālu gada sākumā līdz 1.1% gada beigās. Banku ASV dolāra atklātās valūtas pozīcijas svārstības bija samērā nelielas (0.7–1.8%).

²¹ Analīzē izmantoti banku kopējie kredīti, kam nodrošinājums ir pirmā hipotēka (mājoklis, komercīpašums, zemes gabali). Tiek pieņemts, ka kredīti ir normāli sadalīti LTV intervālos. Samazinoties nekustamā īpašuma cenām, varbūtība, ka kredīts, kam LTV ir virs 100%, tiks zaudēts un bankai būs jārealizē ķīla, tiek pieņemta 13% (SVF Finanšu sektora novērtēšanas programmas tehniskajā ziņojumā "Par turpmākiem uzlabojumiem stresa testēšanā" norādītā varbūtība). Banku zaudējumi no zaudētajiem kredītiem tiek aprēķināti kā kredīta atlikuma un nekustamā īpašuma tirgus cenas starpība. Pārējie 87% kredītu ar LTV virs 100% tiek klasificēti kā uzraugāmie, un tiem jāveido speciālie uzkrājumi 10% apmērā (saskaņā ar FKTK "Aktīvu un ārpusbilances saistību novērtēšanas noteikumu" 2.10.1. un 2.10.5. punktu). Aprēķinā banku zaudējumu segšanai un uzkrājumu veikšanai izmantota konservatīvā pieeja, t.i., tikai banku pašu kapitāls, neņemot vērā neauditēto peļņu.

²² FKTK 26.04.2007. noteikumi Nr. 57 "Grozījumi "Kapitāla pietiekamības aprēķināšanas noteikumos"".

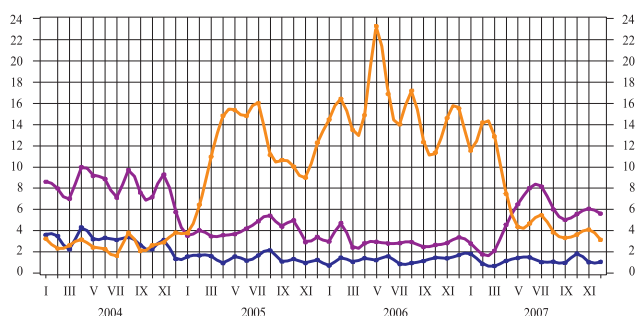
Banku kopējā tīrā valūtas pozīcija gada laikā pieauga no 2.8% attiecībā pret banku pašu kapitālu gada sākumā līdz 5.6% gada beigās. Taču šis pieaugums saistīts ar minētajiem noteikumu grozījumiem, saskaņā ar kuriem kopējā tīrajā atklātajā valūtas pozīcijā kopš maija iekļauta arī eiro pozīcija (sk. 47. att.).

47. attēls

**BANKU VIDĒJĀS SVĒRTĀS ATKLĀTĀS
VALŪTAS POZĪCIJAS**

(% no pašu kapitāla)

— Kopējā
— Euro
— ASV dolāra

Piezīme. Aprēķinos izmantotas atklāto valūtas pozīciju absolūtās vērtības. Par svariem izmantots banku pašu kapitāls. Sakarā ar sākotnēji paredzēto eiro ieviešanu 2008. gadā periodā no 2005. gada 1. janvāra līdz 2007. gada maijam eiro atklātās valūtas pozīcijas netika iekļautas kopējās atklātās valūtas pozīcijas aprēķinā.

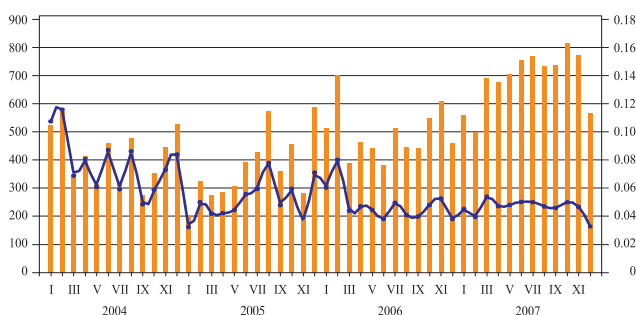
Kopumā, neraugoties uz periodisko svārstību pieaugumu valūtas tirgū, ņemot vērā banku piesardzīgo politiku, uzturot zemas atklātās valūtas pozīcijas, banku tiešā pakļautība valūtas riskam ir zema. To rāda arī valūtas riska kvantitatīvā rādītāja VaR²³ novērtēšanas rezultāti.

Latvijas bankās VaR vērtība procentos no banku kapitāla un rezervēm jau ilgstoši (kopš 2006. gada marta) svārstās 0.03–0.06% robežās (sk. 48. att.). VaR absolūtās vērtības pieaugums periodā no 2007. gada marta līdz oktobrim skaidrojams ar ASV dolāra un kopējās atklātās valūtas pozīcijas svārstībām. VaR aprēķinā izmantotas vēsturiskās valūtas kursa svārstības 1 gada laikā. 2007. gada pēdējos divos mēnešos samazinoties ASV dolāra kursa svārstībām, kā arī banku ASV dolāra atklātajai valūtas pozīcijai, bija vērojams arī VaR vērtības kritums.

48. attēls

**VALŪTAS RISKS: 1% 10 DIENU VaR NO
VALŪTAS KURSA SVĀRSTĪBĀM BANKĀS**

— Tūkst. latu
— No kapitāla un rezervēm (%; labā ass)

Piezīme. Jāņem vērā apstākļi, ka banku VaR iegūts, summējot atsevišķo banku VaR. Reālais kopējais banku VaR ir mazāks, jo atsevišķo banku VaR nav pilnībā pozitīvi korelēti.

Banku jutīgums pret ASV dolāra kursa svārstībām, ņemot vērā samērā nelielo attiecīgās valūtas atklāto pozīciju, jau ilgstoši atrodas zemā līmenī (sk. 49. att.).

Tomēr banku klientu ārvalstu valūtas pozīcijas raksturo daudz augstāka valūtas nesabalansētības pakāpe nekā bankām. Pēdējos trijos gados iekšzemes nefinanšu sabiedrību un mājsaimniecību eiro atklātā valūtas pozīcija (starpība starp banku piesaistīto noguldījumu un izsniegto kredītu apjomu attiecīgajā valūtā) nepārtraukti palielinās. 2007. gadā nefinanšu sabiedrību un mājsaimniecību eiro atklātā valūtas pozīcija vidēji mēnesī auga par 4.0% (2. pusgadā kāpuma temps gan bija zemāks nekā gada sākumā). Tāpēc eiro izsniegto kredītu īpatsvara un iekšzemes valūtas tirgus svārstīguma pieau-

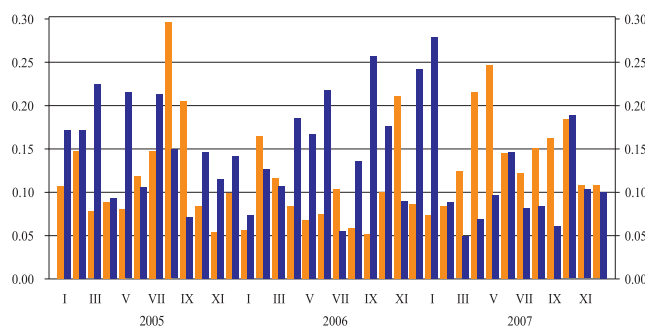
²³ VaR vērtība atspoguļo maksimālos gaidāmos zaudējumus noteiktā laika posmā ar noteiktu varbūtību. 1% 10 dienu VaR no valūtas kursa svārstībām nozīmē, ka nākamajās 10 dienās ir tikai 1% varbūtība, ka zaudējumi no valūtas kursa svārstībām pārsniedz VaR vērtību. Šajā pārskatā VaR iegūts, balstoties uz individuālo banku atklātajām valūtas pozīcijām katrā mēneša beigās. Aprēķinos izmantotas vēsturiskās dienas valūtas kursa pārmaiņas 1 gada laikā pirms VaR novērtējuma datuma (attiecīgā mēneša pēdējās dienas). Kopš lata piesaistes eiro VaR aprēķinā eiro komponents netiek iekļauts.

49. attēls

BANKU JUTĪGUMS PRET ASV DOLĀRA KURSA SVĀRSTĪBĀM

(zaudējumu attiecība pret kapitālu un rezervēm; %)

ASV dolāra kurss attiecībā pret latu samazinās par 10%
 ASV dolāra kurss attiecībā pret latu pieaug par 10%

gums turpina palielināt banku netiešo (t.i., aizņēmēju) valūtas risku. 2007. gada decembra beigās kopējā nefinanšu sabiedrību un mājsaimniecību eiro atklātā valūtas pozīcija bija 59.0% no IKP (t.sk. nefinanšu sabiedrību pozīcija bija 33.4% no IKP un mājsaimniecību pozīcija – 25.6% no IKP).

4.2. Likviditātes risks

Kopumā banku sektora likviditātes rādītāji saglabājās augstā līmenī, un to galvenokārt ietekmēja kredītešanas tempa pieauguma samazinājums 2. pusgadā. Banku un arī Latvijas tautsaimniecības kopumā jutīgums pret ārvalstu kredītiestāžu finansējumu nedaudz pieauga. Tomēr risku mazina tas, ka piesaistītais finansējums ir ilgtermiņa un to nodrošināja ārvalstu mātesbankas.

FKTK noteiktā likviditātes rādītāja²⁴ izpilde 2007. gada 2. pusgadā uzlabojās un gada beigās sasniedza 55.7% {51.1%} (sk. 50. att.). Šā rādītāja pieaugumu noteica kredītportfeļa īpatsvara samazināšanās aktīvos 2. pusgadā un straujais to nerezidentu īstermiņa noguldījumu atlikuma pieaugums 4. ceturksnī, kuri izvietoti ārvalstu kredītiestādēs.

Rezidentus apkalpojošām bankām²⁵ joprojām saglabājās zemāks likviditātes rādītājs nekā nerezidentus apkalpojošām bankām. Taču nerezidentus apkalpojošās bankas turpināja aktīvi iesaistīties iekšzemes kredītešanā, tāpēc šajā sektorā bija vērojams neliels likviditātes rādītāja kritums.

2007. gadā pieauga arī īstermiņa likviditātes rādītājs²⁶, 2007. gada beigās sasniedzot 75.9% {65.6%}, kas bija augstākais rādītājs kopš 2001. gada (sk. 51. att.). Tādējādi likviditātes rādītājs²⁷ īpatsvars kopējos aktīvos 2007. gada 4. ceturksnī strauji palielinājās un gada beigās sasniedza 25.0% {23.9%} no kopējiem banku sektora aktīviem. Latu īstermiņa likviditātes rādītājs gada laikā turpināja strauji augt. To ietekmēja mazais latos piesaistīto pieprasījuma noguldījumu apjoms. 2. pusgadā nedaudz palielinājās arī īstermiņa likviditātes rādītājs ārvalstu valūtās, kas sniedz lielāko devumu kopējā īstermiņa likviditātes rādītājā.

Latvijas banku sektora un tādējādi arī Latvijas tautsaimniecības jutīgums pret ārvalstu kredītiestāžu finansējumu nedaudz pieauga. Tomēr risku mazina piesaistītais ilgtermiņa finansējums, ko nodrošināja ārvalstu mātesbankas. 2007. gada 2. pusgadā kredītešanas tempam mazinoties, ne-MFI izsniegto kredītu un no ne-MFI piesaistīto noguldījumu atlikuma attiecība 4. ceturksnī samazinājās (146.5%), tomēr bija augstāka nekā

²⁴ Likviditātes rādītājs (nauda kasē; tās prasības pret Latvijas Banku un maksāspējīgām kredītiestādēm, kuru atlikušais termiņš nepārsniedz 30 dienu, un noguldījumi ar citu termiņu, ja līgumā paredzēta iespēja izņemt tos pirms noteiktā termiņa; ieguldījumi finanšu instrumentos, ja tiem ir pastāvīgs, neierobežots tirgus) nedrīkst būt mazāki par 30% no to banku kārtējo saistību kopsummas, kuru atlikušais termiņš nepārsniedz 30 dienu.

²⁵ Bankas grupētas pēc nerezidentu ne-MFI noguldījumu īpatsvara banku pasīvos: ja tas pārsniedz 20%, banka tiek pieskaitīta pie nerezidentus apkalpojošām bankām, ja tas ir mazāks par 20% – pie rezidentus apkalpojošām bankām.

²⁶ Īstermiņa likviditātes rādītājs = likviditātes rādītājs / pieprasījuma saistības (pret bankām un ne-MFI) x 100.

²⁷ Likviditātes rādītājs = nauda kasē + prasības pret centrālajām bankām un citām kredītiestādēm + centrālo valdību parāda vērtspapīri ar fiksētu ienākumu.

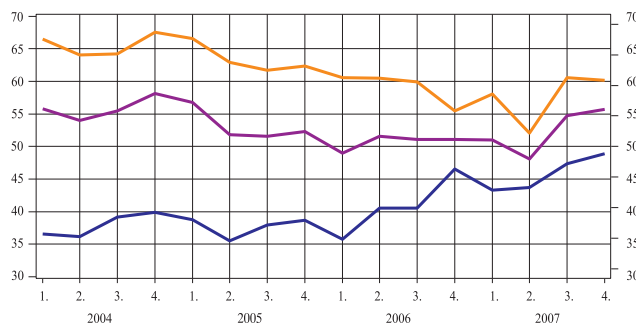
iepriekšējā gada atbilstošajā periodā {140.1%} (sk. 52. att.). Tas liecina par arvien lielāku ārvalstu banku finansējuma piesaisti kreditēšanai, un 2007. gada beigās tas veidoja 37.4% {34.2%} no kopējiem pasīviem (t.sk. 27.0% {25.4%} – no mātesbankām). Arī veiktie likviditātes stresa testi rādīja, ka īstermiņa banku finansējuma aizplūdes būtiski nepaaugstinātu banku sektora likviditātes risku (sk. 5. ielikumu).

50. attēls

FKTK NOTEIKTĀ LIKVIDITĀTES RĀDĪTĀJA IZPILDE (%)

(%)

- Bankas kopā
- Nerezidentus apkalpojošās bankas
- Rezidentus apkalpojošās bankas

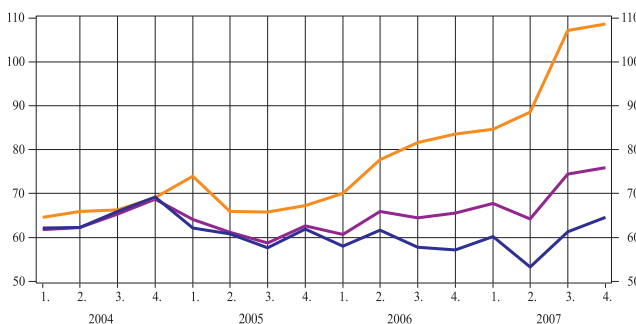

51. attēls

BANKU SEKTORA ĪSTERMIŅA LIKVIDITĀTES RĀDĪTĀJS VALŪTU DALĪJUMĀ (%)

(%)

- Kopā
- Latī
- Ārvalstu valūtas

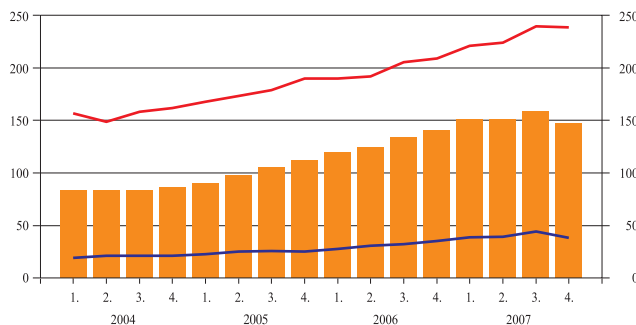

52. attēls

KREDĪTU UN NOGULDĪJUMU ATTIECĪBA (%)

(%)

- Kopējie kredīti/noguldījumi
- Kredīti nerezidentiem/nerezidentu noguldījumi
- Kredīti rezidentiem/rezidentu noguldījumi

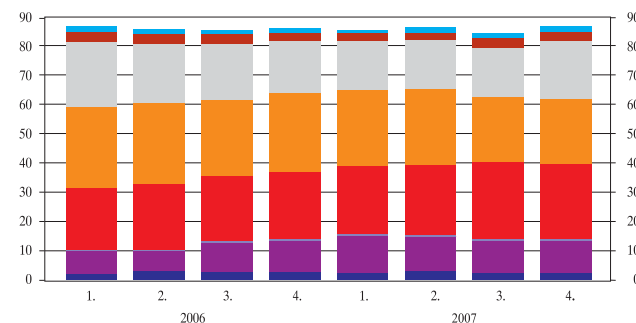
Vienlaikus pieauga nerezidentu ne-MFI noguldījumu atlikumu daļa, kuru nerezidentus apkalpojošās bankas novirza iekšzemes kreditēšanai. Straujāk palielinājās nerezidentu noguldījumu atlikums, gada beigās veidojot 21.4% {19.3%} no kopējiem aktīviem (sk. 53. att.).

53. attēls

FINANSĒJUMA STRUKTŪRA (% no aktīviem)

(% no aktīviem)

- Īstermiņa rezidentu MFI finansējums
- Īstermiņa nerezidentu MFI finansējums
- Ilgtermiņa rezidentu MFI finansējums
- Ilgtermiņa nerezidentu MFI finansējums
- Īstermiņa rezidentu noguldījumi
- Īstermiņa nerezidentu noguldījumi
- Ilgtermiņa rezidentu noguldījumi
- Ilgtermiņa nerezidentu noguldījumi

Finansējuma piesaistes risku paaugstina makroekonomiskās norises, kas saistītas ar lielu ārējo parādu, augstas inflācijas un tekošā konta deficīta noturību, kā arī gaidāmais banku sektora kredītportfeļa kvalitātes samazinājums. Tas savukārt izraisītu finansējuma nosacījumu pasliktināšanos.

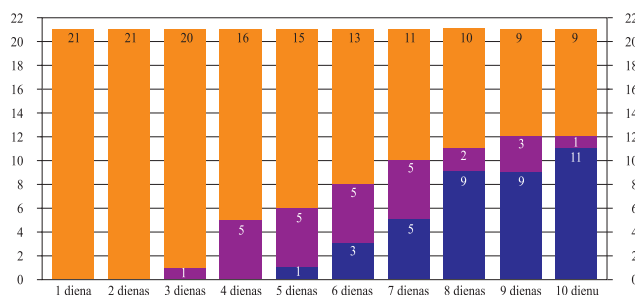
5. ielikums. Likviditātes stresa testi

Lai precīzāk novērtētu finansējuma aizplūdes ietekmi uz banku spēju saglabāt likviditāti, Latvijas Banka veic likviditātes stresa testus. Likviditātes stresa testu rezultāti rāda, cik lielu nerezidentu ne-MFI noguldījumu un MFI īstermiņa finansējuma aizplūdi bankas varētu izturēt, līdz to likviditātes rādītājs kļūtu mazāks par 0. Sākumā stresa testa scenārijā pieņem, ka katru dienu no bankām izņem 10% to nerezidentu ne-MFI noguldījumu un bankas neaizņem papildu resursus noguldījumu aizplūdes kompensēšanai. Tādējādi visus nerezidentu ne-MFI noguldījumus izņem vienādās daļās 10 dienu laikā. Izvērtējot likviditātes stresa testa rezultātus, jāsecina, ka, pieņemot situāciju, ja no bankām katru dienu aizplūstu nerezidentu ne-MFI noguldījumi 10% apmērā, visām bankām būtu pietiekams likviditātes rādītājs vismaz četras dienas (sk. 54.1. att.). Visu nerezidentu ne-MFI noguldījumu izņemšanas gadījumā, kas pēc scenārija notiek 10 dienās, 11 Latvijas banku, kuru aktīvi kopā veido 32.9% no banku kopējiem aktīviem, nespētu izpildīt savas īstermiņa saistības un kļūtu nelikvidas. Visas šīs bankas ir nerezidentus apkalpojošās bankas.

54.1. attēls

LIKVIDITĀTES STRESA TESTU REZULTĀTI, JA AIZPLŪST NEREZIDENTU NOGULDĪJUMI (banku skaits)

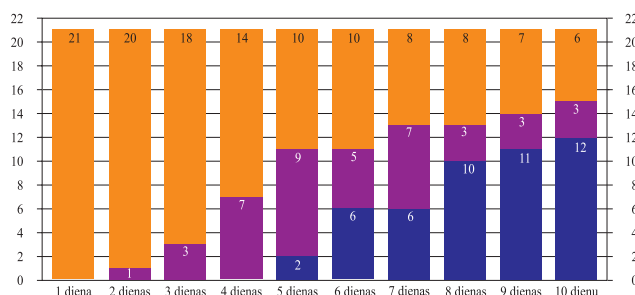
- Nelikvidās bankas (likviditātes rādītājs <0%)
- Maksātspējīgās bankas ar nepietiekamu likviditātes rādītāju (0% < likviditātes rādītājs ≤ 30%)
- Bankas ar pietiekamu likviditātes rādītāju (likviditātes rādītājs >30%)

54.2. attēls

LIKVIDITĀTES STRESA TESTU REZULTĀTI, JA PAPILDUS AIZPLŪST ĪSTERMIŅA MFI FINANSĒJUMS (banku skaits)

- Nelikvidās bankas (likviditātes rādītājs <0%)
- Maksātspējīgās bankas ar nepietiekamu likviditātes rādītāju (0% < likviditātes rādītājs ≤ 30%)
- Bankas ar pietiekamu likviditātes rādītāju (likviditātes rādītājs >30%)

Ja scenāriju papildinātu ar nosacījumu, ka 10 dienu laikā aizplūst viss piesaistītais finansējums no citām nerezidentu MFI ar atmaksas termiņu līdz 1 mēnesim (ārvalstu bankas pārtrauc īstermiņa līdzekļu aizdošanu Latvijas bankām), tas nedaudz pasliktinātu banku sektora stabilitāti kopumā, taču pirmās likviditātes problēmas tāpat sāktos tikai 5. dienā (sk. 54.2. att.). Abos aplūkotajos scenārijos, lai visas bankas turpinātu savu darbību, būtu nepieciešams piesaistīt papildu līdzekļus, kas veidotu līdz 6% no banku sektora aktīviem. Likviditātes stresa testu rezultāti rāda, ka rezidentus apkalpojošās bankas pārsvarā piesaista ilgtermiņa resursus (galvenokārt no mātesbankām), sargājot sevi no iespējamiem īstermiņa finanšu satricinājumiem, bet nerezidentus apkalpojošās bankas galvenokārt atkarīgas no nerezidentu noguldījumiem un (mazāk) no citu banku finansējuma.

4.3. Procentu likmju risks

2007. gadā Latvijas banku sabalansētā PJA un PJS struktūra un samērā nelielais banku jutīgums pret procentu likmju pārmaiņām joprojām liecināja par Latvijas banku nelielu pakļautību procentu likmju riskam.

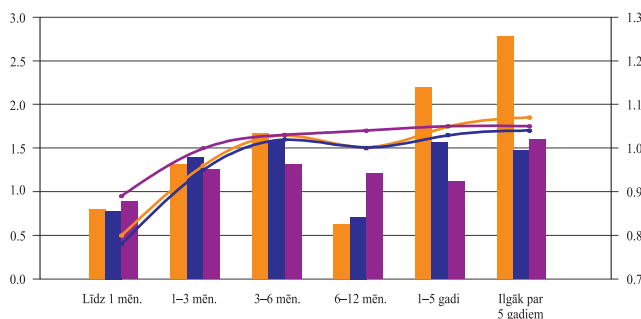
2007. gadā Latvijas banku pakļautība pārcenošanas riskam²⁸, kas ir būtiskākais banku procentu likmju riska avots, joprojām bija neliela. 2007. gadā salīdzinājumā ar iepriekšējā gada beigām Latvijas banku PJA un PJS attiecības sabalansētības pakāpe uzlabojusies visos termiņa intervālos (sk. 55. att.). Visbūtiskākais sabalansētības uzlabojums bija vērojams ilgtermiņa resursiem, banku ilgtermiņa PJA apjomam augot lēnāk nekā ilgtermiņa PJS apjomam. Tā, piemēram, termiņa intervālā 1–5 gadi PJA un PJS attiecība 2007. gada beigās bija 1.12 {2.20}, savukārt intervālā ilgākā par 5 gadiem – 1.60 {2.78}. Banku ilgtermiņa PJA apjoma pieauguma palēninājums 2007. gadā galvenokārt bija saistīts ar banku ilgtermiņa kredītēšanas tempa samazinājumu. Savukārt ilgtermiņa PJS straujāko kāpumu noteica būtisks banku ilgtermiņa aizņēmumu no citām kredītiestādēm apjoma pieaugums (banku saistību pret citām kredītiestādēm un centrālajām bankām apjoms ar termiņu ilgāku par 1 gadu 2007. gada beigās bija vairāk nekā 12 reizi lielāks nekā iepriekšējā gada beigās).

Procentu likmju riska vadībā nozīmīgākā attiecība – kumulatīvā 1 gada PJA un PJS attiecība – pieauga līdz 1.04 {1.00}, liecinot, ka 2007. gada beigās Latvijas banku PJA un PJS termiņa intervālā līdz 1 gadam bija gandrīz sabalansēti (uzlabojās īsākā termiņa intervāla līdz 3 mēnešiem PJA un PJS sabalansētība, kumulatīvajai 1–3 mēnešu PJA un PJS attiecībai pieaugot līdz 1.00 {0.96}).

55. attēls

LATVIJAS BANKU PJA UN PJS ATTIECĪBA

PJA/PJS
 ■ 2006. gada 4. cet.
 ■ 2007. gada 2. cet.
 ■ 2007. gada 4. cet.
 — Kumulatīvie PJA/PJS (labā ass)
 — 2006. gada 4. cet.
 — 2007. gada 2. cet.
 — 2007. gada 4. cet.

PJA un PJS starpība jeb GAP²⁹ attiecībā pret Latvijas banku aktīviem visos termiņa intervālos 2007. gada beigās salīdzinājumā ar iepriekšējā gada beigām samazinājās un svārstījās robežās no –6.0% līdz 5.9% no banku aktīviem (sk. 56. att.). Savukārt kumulatīvā 1 gada GAP attiecībā pret banku aktīviem pieauga līdz 3.4% {0.4%} galvenokārt GAP pārmaiņas no negatīvas uz pozitīvu termiņa intervālā 6–12 mēneši dēļ. Lai gan kumulatīvā 1 gada GAP pieauga, kas kopumā rāda augstāku banku pakļautību procentu likmju riskam, 2007. gadā uzlabojās PJA un PJS sabalansētība nozīmīgākajos termiņa intervālos līdz 1 mēnesim un 1–3 mēnešiem, kuri kopā ietver gandrīz divas trešdaļas no kopējiem banku PJA.

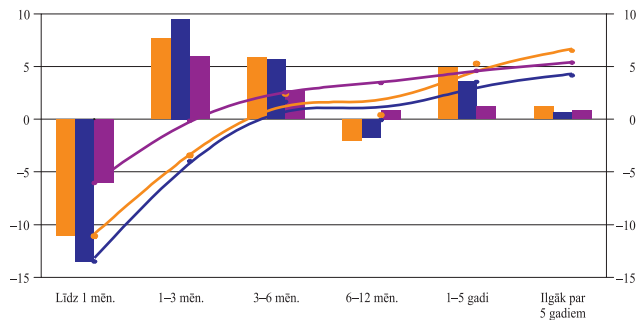
²⁸ Pārcenošanas risks ir iespēja ciest zaudējumus, mainoties procentu likmēm un pastāvot atšķirībām aktīvu un saistību atlikušajos termiņos. Zaudējumi procentu likmju pārmaiņu dēļ rodas, procentu izdevumiem pieaugot vairāk nekā procentu ienākumiem vai procentu ienākumiem samazinoties vairāk nekā procentu izdevumiem. Nosakot bankas pakļautību pārcenošanas riskam, tiek izmantoti tikai PJA un PJS, kas tiek grupēti vairākos termiņa intervālos atkarībā no atlikušā laika līdz pārcenošanai, kas fiksētās procentu likmes instrumentiem ir līdz termiņa beigām atlikušais laiks, bet mainīgās procentu likmes instrumentiem – līdz procentu likmju pārskatīšanai atlikušais laiks.

²⁹ GAP noteiktā termiņa intervālā ir starpība starp PJA un PJS vērtību konkrētajā termiņa intervālā. Jo lielāka ir GAP, jo lielāka bankas pakļautība procentu likmju riskam. Ja GAP ir pozitīva, banka cietīs zaudējumus no procentu likmju pazemināšanās, jo, tā kā PJA ir vairāk par PJS, bankas procentu ienākumi samazināsies vairāk nekā izdevumi. Ja GAP ir negatīva, banka cietīs zaudējumus no procentu likmju pieauguma, jo, tā kā saistību ir vairāk nekā aktīvu, bankas procentu izdevumi pieaugs vairāk nekā ienākumi.

56. attēls

GAP ĪPATSVARS KOPĒJOS BANKU AKTĪVOS (%)

GAP
 2006. gada 4. cet.
 2007. gada 2. cet.
 2007. gada 4. cet.
 Kumulatīvā GAP
 2006. gada 4. cet.
 2007. gada 2. cet.
 2007. gada 4. cet.

Svarīgu vietu banku procentu likmju riska novērtēšanā ieņem banku jutīguma pret iespējamo procentu likmju līmeņa pārmaiņu ietekmi uz banku tīrajiem gada procentu ienākumiem analīze. Eiropas Banku uzraugu komiteja, balstoties uz Bāzeles Banku uzraudzības komitejas rekomendācijām, iesaka standarta procentu likmju negaidītās paralēlās pārmaiņas (procentu likmju šoka parametra) lieluma noteikšanu 200 bāzes punktu līmenī.³⁰

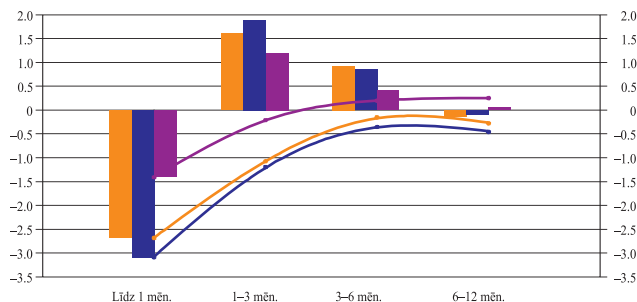
Jutīguma analīzes rezultāti liecina, ka iespējamo procentu likmju pārmaiņu ietekme uz Latvijas banku tīrajiem gada procentu ienākumiem³¹ joprojām būtu neliela (sk. 57. att.).³² Procentu likmēm pieaugot par 200 bāzes punktiem, negatīvā GAP termiņa intervālā līdz 1 mēnesim samazinātu banku tīros gada procentu ienākumus par 1.4% no banku pašu kapitāla. Savukārt pozitīvās GAP termiņa intervālos 1-3 mēneši un 3-6 mēneši palielinātu banku tīros gada procentu ienākumus attiecīgi par 1.2% un 0.4% no banku pašu kapitāla. Kopumā procentu likmes pieaugums par 200 bāzes punktiem palielinātu banku tīros gada procentu ienākumus par 0.1% (kumulatīvā ietekme) no kopējā banku pašu kapitāla. Samērā lielās pozitīvās GAP termiņa intervālā 1-6 mēneši galvenokārt nosaka mainīgo procentu likmju piemērošana banku izsniegtajiem kredītiem. Tādējādi naudas tirgus procentu likmju pārmaiņas tiek iecenotas banku izsniegto kredītu procentu likmēs samērā īsā laikā, novirzot ar procentu likmju pārmaiņām saistīto risku uz klientu.

57. attēls

JUTĪGUMA ANALĪZE: PROCENTU LIKMJU PIEAUGUMA PAR 200 BĀZES PUNKTIEM IETEKME UZ BANKU TĪRAJĒM GADA PROCENTU IENĀKUMIEM TERMIŅU DALĪJUMĀ (% no pašu kapitāla)

Ietekme
 2006. gada 4. cet.
 2007. gada 2. cet.
 2007. gada 4. cet.

Kumulatīvā ietekme
 2006. gada 4. cet.
 2007. gada 2. cet.
 2007. gada 4. cet.

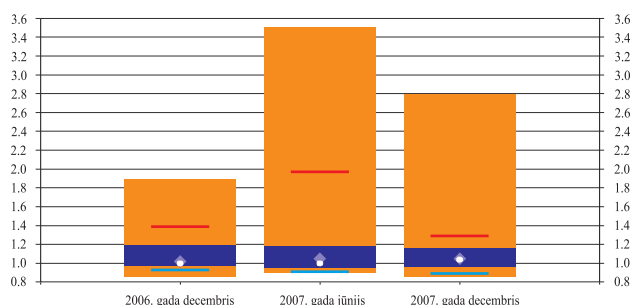
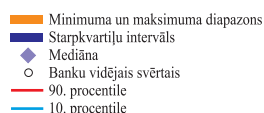
Salīdzinājumā ar iepriekšējā gada beigām 2007. gadā palielinājās atšķirības starp dažādu banku galvenajiem procentu likmju riska rādītājiem. 2007. gada beigās kumulatīvā 1 gada PJA un PJS attiecību minimuma un maksimuma diapazons pieauga aptuveni 1.9 reizes (sk. 58. att.).

³⁰ Principles for the Management and Supervision of Interest Rate Risk. Basel Committee on Banking Supervision. July 2004; Technical aspects of the management of interest rate risk arising from non-trading activities under the supervisory review process. Committee of European Banking Supervisors. October 2006.

³¹ Ietekme uz gada tīrajiem procentu ienākumiem katrā termiņa intervālā tiek aprēķināta, reizinot šā intervāla GAP ar procentu likmju pārmaiņas lielumu un konkrētā termiņa intervāla koeficientu, kas raksturo gada daļu, kad šā intervāla GAP būs aktīva. Koeficienta aprēķinā pieņemts, ka pārceņošana notiks intervāla vidū. Tā, piemēram, 3-6 mēnešu intervāla koeficientu aprēķina šādi: $(12 - 0.5 \times (3 + 6)) / 12 = 0.625$. Kopējā ietekme uz gada peļņu ir pirmo četru termiņu intervālu ietekmju summa.

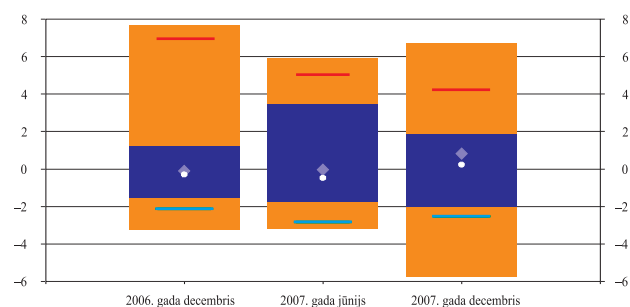
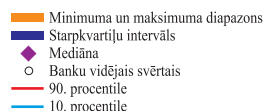
³² Tā kā aprēķini balstās uz GAP metodi, netiek ņemta vērā procentu likmju ietekme uz bankas ekonomisko vērtību un aprēķinu pamats procentu ienākumiem ir banku bilances struktūra 2007. gada beigās.

58. attēls

BANKU KUMULATĪVĀS 1 GADA PJA UN PJS
ATTIECĪBAS VĒRTĪBU SADALĪJUMS

Banku jutīguma analīzes rezultātu sadalījums liecina, ka 2007. gada beigās palielinājās to banku skaits, kurām procentu likmju pieaugums radītu lielākus zaudējumus nekā 2006. gada beigās. Tas saistīts ar lēnāku kredītesānas un tādējādi arī PJA pieaugumu 2007. gada 2. pusgadā. 200 bāzes punktu procentu likmju šoka gadījumā 2007. gada beigās tīro gada procentu ienākumu maksimālais kritums vienai bankai sasniegtu 5.7% no pašu kapitāla, bet maksimālais ienākumu kāpums – 6.7% no pašu kapitāla (sk. 59. att.). Savukārt starpkvartīļu intervāls rāda, ka pusei banku procentu likmju pieauguma par 200 bāzes punktiem ietekme uz tīrajiem gada procentu ienākumiem būtu starp –2.0% un 1.8% no pašu kapitāla.

59. attēls

JUTĪGUMA ANALĪZE: PROCENTU LIKMJU
PIEAUGUMA PAR 200 BĀZES PUNKTIEM
KUMULATĪVĀS IETEKMES UZ TĪRAJĒM
GADA PROCENTU IENĀKUMIEM
DALĪJUMS BANKĀS
(% no pašu kapitāla)

5. NFS FINANSIĀLAIS STĀVOKLIS

NFS ietekme uz Latvijas finanšu sistēmu 2007. gadā (tāpat kā iepriekšējos periodos) joprojām ir neliela. NFS aktīvu īpatsvars Latvijas finanšu sistēmā 2007. gada beigās bija 12.5%.

NFS aktīvu apjoms 2007. gada beigās bija 3 129.4 milj. latu (par 990 milj. latu vairāk nekā 2006. gada beigās). Savukārt NFS aktīvu gada pieauguma temps attiecībā pret iepriekšējo gadu samazinājās no 57.2% 2006. gadā līdz 46.3% 2007. gadā. NFS aktīvu īpatsvars Latvijas finanšu sistēmā joprojām bija neliels, lai gan 2007. gadā pieauga no 11.9% līdz 12.5%.

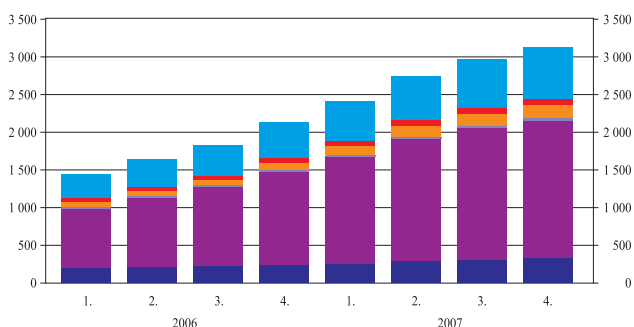
Līzinga sabiedrību aktīviem pieaugot straujāk nekā citu NFS iestāžu aktīviem, NFS aktīvos lielākā nozīme joprojām bija līzinga sabiedrībām (sk. 60. att.) – 2007. gada beigās to aktīvi veidoja 58.6% no visiem NFS aktīviem. 2007. gadā līzinga sabiedrību aktīvu apjoms palielinājās par 47.8%, apdrošināšanas sabiedrību – par 35.4%, pensiju fondu – par 34.5%, citu finanšu starpnieku – par 43.1%. Vismazāk (tikai par 13.5%) pieauga krājaizdevu sabiedrību aktīvi, savukārt visstraujāk (par 74.2%) palielinājās ieguldījumu fondu aktīvi.

Līzinga kompāniju izsniegtā līzinga un faktūrkredītu atlikums 2007. gada beigās bija 1.8 mljrd. latu; no tiem 1.6 mljrd. latu (91.1%) – līzinga aizdevumi (sk. 61. att.). Finanšu līzinga nozīme kopējā līzinga portfelī turpināja augt. Finanšu līzinga īpatsvars kopējā līzinga portfelī salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu palielinājās no 85.6% 2006. gada beigās līdz 87.1% 2007. gada beigās. Savukārt faktūrkredītesānas atlikuma īpatsvars gada beigās kopējā līzinga kompāniju portfelī ir tikai 8.9%. Lielākā daļa no faktūrkredītu darījumiem (66.9%) noslēgti ar termiņu no 6 mēnešiem līdz 1 gadam.

60. attēls

NFS AKTĪVI
(milj. latu)

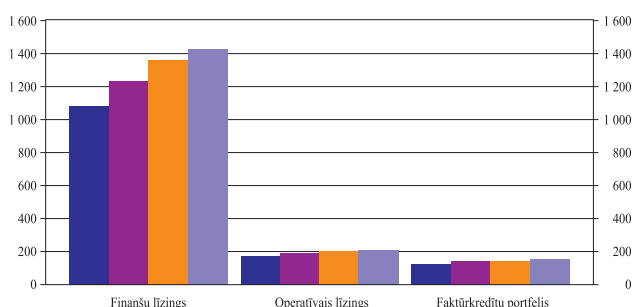
- Apdrošināšanas sabiedrības
- Līzings sabiedrības
- Krājaizdevu sabiedrības
- Ieguldījumu fondi
- Pensiju fondi
- Citi

61. attēls

LĪZINGA APJOMS 2007. GADĀ
(milj. latu)

- 2007. gada 1. cet.
- 2007. gada 2. cet.
- 2007. gada 3. cet.
- 2007. gada 4. cet.

Līdzīgi banku kredītportfelim, arī finanšu līzings sabiedrību kredītportfelī dominēja eiro izsniegtie kredīti (90.6%) ar 2–5 gadu un ilgāku termiņu (kopā 87.2%).

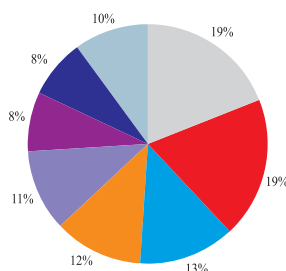
Finanšu līzings portfelis tautsaimniecības sektoru dalījumā liecina, ka rezidentiem izsniegtā līzings atlikuma lielākā daļa ir mājsaimniecību un transporta, glabāšanas un sakaru nozarei izsniegto kredītu atlikums (katrs – 19%); šo kredītu atlikums nav mainījies salīdzinājumā ar iepriekšējā gada līmeni. Mājsaimniecībām izsniegto kredītu atlikums pieauga par 58.5%, bet īpatsvars apstrādes rūpniecībā, tirdzniecībā un sabiedrisko, sociālo un individuālo pakalpojumu sektorā bija attiecīgi 13%, 12% un 11%.

62. attēls

FINANŠU LĪZINGS TAUTSAIMNIECĪBAS NOZARU DALĪJUMĀ

(rezidenti; 2007. gada beigās; %)

- Lauksaimniecība, medicīna un mežsaimniecība
- Būvniecība
- Sabiedriskie, sociālie un individuālie pakalpojumi
- Tirdzniecība
- Transports, glabāšana un sakari
- Apstrādes rūpniecība
- Mājsaimniecības
- Citi

6. FINANŠU INFRASTRUKTŪRA

6.1. Maksājumu sistēmas

Latvijas Banka, veicot sistēmiskā riska novērtējumu, izmanto trīs indikatorus: 1) sistēmu īpatsvaru attiecīgo maksājumu segmentā; 2) koncentrācijas rādītāju, kas ir piecu lielāko dalībnieku īpatsvars sistēmā, un 3) norēķina efekta rādītāju.

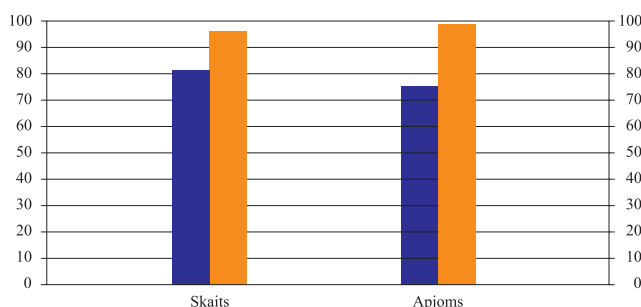
Sistēmiskā riska novērtēšanas pirmo indikatoru raksturo SAMS un EKS īpatsvars attiecīgi starpbanku maksājumos un neliela apjoma klientu maksājumos latos.

2007. gada 2. pusgadā SAMS apgrozījuma īpatsvara rādītāji (sk. 63. un 64. att.) salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu pieauga. SAMS apstrādāto starpbanku maksājumu skaits bija 95.9% (44.1 tūkst.) un apjoms – 98.6% (45.0 mljrd. latu) no starpbanku kredīta pārvedumiem latos. Šāds SAMS nozīmīguma kāpums (iepriekšējā

63. attēls

SAMS APGROZĪJUMA DAĻA LATOS VEIKTAJOS STARPBANKU KREDĪTA PĀRVEDUMOS (%)

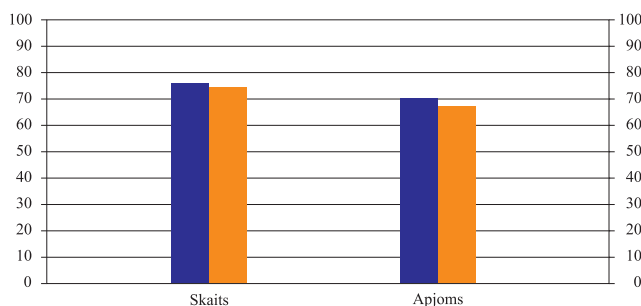
■ 2006. gada 2. pusgads
■ 2007. gada 2. pusgads

64. attēls

EKS APGROZĪJUMA DAĻA LATOS VEIKTAJOS KLIENTU STARPBANKU KREDĪTA PĀRVEDUMOS (%)

■ 2006. gada 2. pusgads
■ 2007. gada 2. pusgads

gada atbilstošajā periodā – attiecīgi 80.7% un 74.8%) starpbanku maksājumu tirgū galvenokārt skaidrojams ar sistēmā apstrādāto maksājumu skaita (17.0 tūkst. jeb 15.8%) un apjoma (25.3 mljrd. latu jeb 91.7%) būtisko pieaugumu. Pārējo daļu veidoja Latvijas banku savstarpējie kredīta pārvedumi, izmantojot korespondentattiecības.

Savukārt EKS īpatsvara rādītāji samazinājās. 2007. gada 2. pusgadā EKS apstrādāti 74.4% (15.5 milj.) un 67.4% (6.6 mljrd. latu) no neliela apjoma latos veiktajiem klientu kredītu pārvedumiem starp bankām. Atlikušo daļu veidoja atsevišķu Latvijas banku savstarpējie bruto norēķini par klientu kredīta pārvedumiem. Salīdzinājumā ar 2006. gada 2. pusgadu EKS apstrādāto maksājumu skaits un apjoms pieauga attiecīgi par 1.3 milj. jeb 9.0% un 859.3 milj. latu jeb 15.1%.

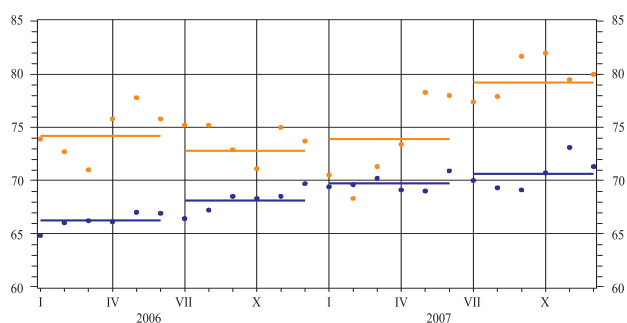
Sistēmiskā riska novērtēšanas otrais indikators ir SAMS un EKS koncentrācijas rādītāji.

Salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu 2007. gada 2. pusgadā SAMS skaita koncentrācijas rādītājs pieauga līdz 70.6% (87.9 tūkst.; sk. 65. att.). To lielākoties ietekmēja klientu maksājumu skaita pieaugums par 7.2 tūkst. jeb 11.5% un īpaši – piecu lielāko dalībnieku aktivitātes. SAMS apjoma koncentrācijas rādītājs palielinājās no 72.8% (20.1 mljrd. latu) 2006. gada 2. pusgadā līdz 79.2% (41.8 mljrd. latu) 2007. gada 2. pusgadā. Piecu lielāko sistēmas dalībnieku kopējais maksājumu apjoms pieauga 2.1 reizi (par 21.8 mljrd. latu), savukārt pārējo banku maksājumu apjoms – par 46.7% (par 3.5 mljrd. latu).

65. attēls

SAMS KONCENTRĀCIJAS RĀDĪTĀJI (%)

● Skaitis
— Skaita pusgada vidējais rādītājs
● Apjoms
— Apjoma pusgada vidējais rādītājs

Novērtējot liela apjoma sistēmu, tiek analizēti apjoma koncentrācijas rādītāji. SAMS galvenokārt ir starpbanku maksājumu sistēma, kas papildus piedāvā iespēju apstrādāt arī

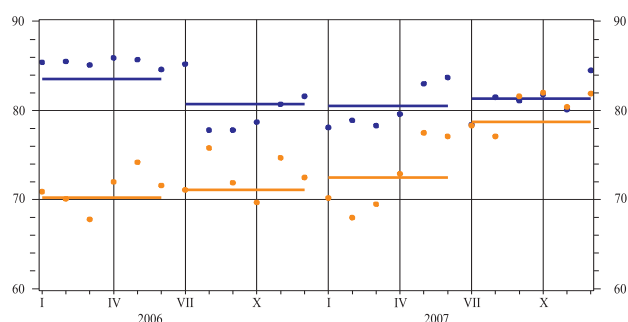
steidzamos vai liela apjoma klientu maksājumus. 2007. gada 2. pusgadā abu šo maksājumu veidu savstarpējā proporcija skaita ziņā bija 38.6% (44.1 tūkst. starpbanku maksājumu) un 61.4% (70.2 tūkst. klientu maksājumu) un apjoma ziņā attiecīgi 88.6% (45.0 mljrd. latu) un 11.4% (5.8 mljrd. latu).

2007. gada 2. pusgadā, salīdzinot pakārtotos koncentrācijas rādītājus – starpbanku maksājumu un klientu maksājumu apjoma koncentrācijas rādītājus (sk. 66. att.) –, klientu maksājumu apjoma koncentrācijas rādītājs nedaudz (par 2.6%) pārsniedza banku maksājumu apjoma koncentrācijas rādītāju. Kopš 2005. gada 1. pusgada klientu maksājumu apjoma koncentrācijas rādītājs nedaudz pārsniedz 80% (2007. gada 2. pusgadā – 81.3%).

66. attēls

SAMS MAKSĀJUMU APJOMA KONCENTRĀCIJAS RĀDĪTĀJI (%)

- Klientu maksājumi
- Klientu maksājumu pusgada vidējais rādītājs
- Banku maksājumi
- Banku maksājumu pusgada vidējais rādītājs

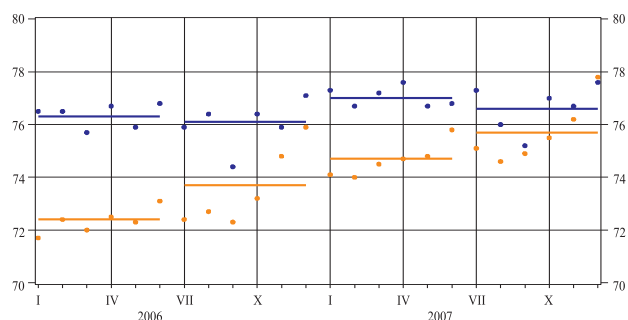
Salīdzinājumā ar 2006. gada 2. pusgadu starpbanku maksājumi pieauga par 10.1 tūkst. jeb 29.6% skaita ziņā un par 24.6 mljrd. latu jeb 2.2 reizes apjoma ziņā. Klientu maksājumu skaits pieauga par 7.2 tūkst. jeb 11.5% un apjoms – par 687.1 milj. latu jeb 13.5%.

EKS maksājumu skaita koncentrācijas rādītājs (76.6%) salīdzinājumā ar 2007. gada 1. pusgadu (77.0%) un 2006. gada 2. pusgadu (76.1%) gandrīz nemainījās (pārmaiņas nepārsniedza 1 procentu punktu; sk. 67. att.). EKS maksājumu apjoma koncentrācija 2007. gada 2. pusgadā pieauga līdz 75.7% (par 859.3 milj. latu), jo piecu lielāko sistēmas dalībnieku apstrādāto maksājumu apjoms pieauga straujāk (par 9.8%) nekā pārējo dalībnieku maksājumi (par 6.4%).

67. attēls

EKS KONCENTRĀCIJAS RĀDĪTĀJI (%)

- Skaits
- Skaita pusgada vidējais rādītājs
- Apjoms
- Apjoma pusgada vidējais rādītājs

EKS norēķini notiek divos ciklos, t.i., divas reizes dienā. 2007. gada 2. pusgadā EKS pirmajā norēķinu ciklā tika apstrādāti 65.2% no visiem dienas maksājumiem un attiecīgi 55.3% no abos norēķinu ciklos apstrādāto maksājumu apjoma. Šajā periodā pirmajā norēķinu ciklā tika apstrādāti 10.1 milj. maksājumu 3.6 mljrd. latu apjomā un otrajā norēķinu ciklā – 5.4 milj. maksājumu 2.9 mljrd. latu apjomā.

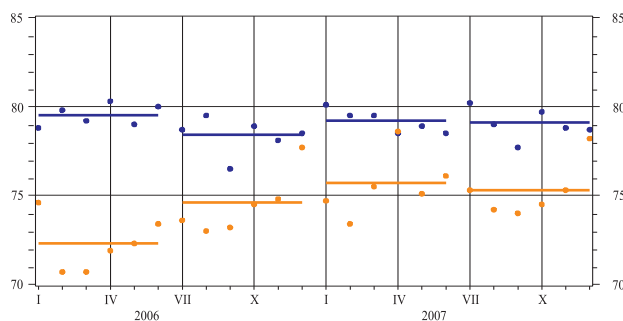
EKS ir neliela apjoma maksājumu sistēma, kurā tiek apstrādāts liels skaits maksājumu, tāpēc to galvenokārt raksturo maksājumu skaita rādītāji. Tādējādi sīkāk tiek vērtēti abu ciklu maksājumu skaita koncentrācijas rādītāji (sk. 68. att.) – pirmajā norēķinu ciklā 2007. gada 2. pusgadā tas bija par 3.8 procentu punktiem augstāks nekā otrajā ciklā (attiecīgi 79.1% un 75.3%). Kopumā abu norēķinu ciklu koncentrācijas rādītājiem

ir tendence izlīdzināties. Lielā mērā to ietekmē fakts, ka abus koncentrācijas rādītājus 2007. gadā galvenokārt veidoja vienas un tās pašas piecas lielākās maksātāja bankas, kā arī tas, ka visas bankas aktīvāk izmantoja otro norēķinu ciklu. Salīdzinājumā ar 2006. gada 2. pusgadu abos EKS norēķinu ciklos bija vērojams pieaugums – pirmajā norēķinu ciklā kopējais maksājumu skaits pieauga par 6.8% un apjoms – par 10.4%, savukārt otrā norēķinu cikla apgrozījums pieauga attiecīgi par 13.2% un 21.5%.

68. attēls

EKS MAKSĀJUMU SKAITA KONCENTRĀCIJAS RĀDĪTĀJI (%)

- Pirmā norēķinu cikla rādītājs
- Pirmā norēķinu cikla pusgada vidējais rādītājs
- Otrā norēķinu cikla rādītājs
- Otrā norēķinu cikla pusgada vidējais rādītājs

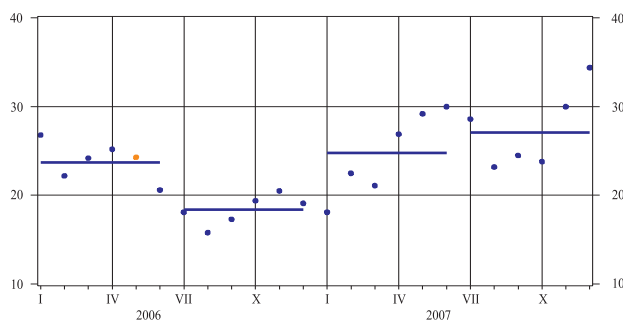
Sistēmiskā riska novērtēšanas trešais indikators ir norēķinu efekta rādītājs. Arī 2007. gada 2. pusgadā obligāto rezervju norma joprojām izraisīja zemu SAMS norēķinu līdzekļu izmantošanas efektivitāti, un EKS neto norēķina efekta rādītāja pazemināšanās neietekmēja sistēmiskā riska iespējamību, jo EKS neto pozīciju norēķina īpatsvars dalībnieku kopējā norēķinu līdzekļu apjomā joprojām bija neliels.

Pašreizējā sistēmas apgrozījumā SAMS norēķinu līdzekļu izmantošanas efektivitāti raksturo norēķiniem izmantoto līdzekļu īpatsvars kontu atlikumos. Finanšu tirgus norēķiniem latos tiek izmantoti banku norēķinu konti Latvijas Bankā. Attiecīgais efektivitātes rādītājs tiek aprēķināts, attiecinot banku nosūtītos maksājumus SAMS pret banku vidējiem kontu atlikumiem Latvijas Bankā. Šo kontu mēnešu vidējos atlikumus ietekmēja Latvijas Bankas noteiktā obligāto rezervju prasību norma, kas 2007. gadā nemainījās (8%). Kredītiestāžu maksājumu apjoms SAMS 2007. gada 2. pusgadā pieauga par 28.6%, savukārt vidējais kontu atlikums Latvijas Bankā – par 17.4%. Tādējādi sistēmas norēķinu līdzekļu izmantošanas efektivitāte nedaudz palielinājās – no 24.8% 2007. gada 1. pusgadā līdz 27.1% 2007. gada 2. pusgadā (sk. 69. att.).

69. attēls

SAMS NORĒĶINU LĪDZEKĻU IZMANTOŠANAS EFEKTIVITĀTE (%)

- Mēneša rādītājs
- Mēneša rādītājs (paaugstinātas rezervju prasības)
- Pusgada vidējais rādītājs

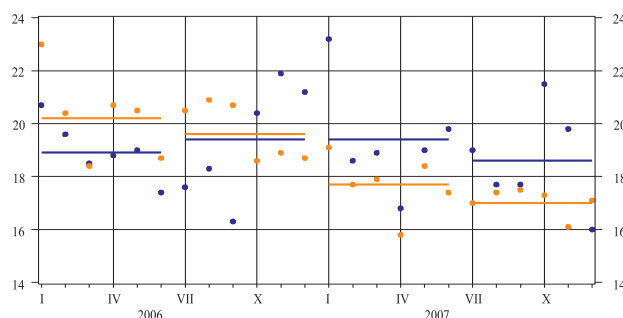

EKS norēķinu līdzekļu izmantošanas efektivitāti raksturo neto norēķina efekta rādītājs, t.i., sistēmas dalībnieku neto debeta pozīciju apjoma attiecība pret kopējo sistēmas apgrozījumu. 2007. gada 2. pusgadā EKS pirmā un otrā norēķinu cikla neto norēķina efekta rādītājs bija attiecīgi 18.6% un 17.0% (sk. 70. att.). Salīdzinājumā ar 2006. gada 2. pusgadu otrā norēķinu cikla neto norēķina efekta rādītājs samazinājās par 2.6 procentu punktiem. To noteica visu banku aktīvāka otrā norēķinu cikla izmantošana. Maksājumu apjoms otrajā norēķinu ciklā pieauga straujāk (par 21.5%) nekā norēķina pozīciju apjoms (par 11.6%).

70. attēls

EKS NETO NORĒĶINA EFEKTA RĀDĪTĀJS (%)

- Pirmā norēķinu cikla rādītājs
- Pirmā norēķinu cikla pusgada vidējais rādītājs
- Otrā norēķinu cikla rādītājs
- Otrā norēķinu cikla pusgada vidējais rādītājs

Kopumā abu norēķinu ciklu neto norēķina efekta rādītāji salīdzinājumā ar citu ES valstu rādītājiem ir zemāki. Tomēr, tā kā EKS dalībnieku neto debeta pozīciju apjoms salīdzinājumā ar atlikumiem Latvijas Bankas kontos bija neliels (vidēji 0.4%), zems neto norēķina efekts neradīja papildu norēķinu līdzekļu nepieciešamību sistēmā.

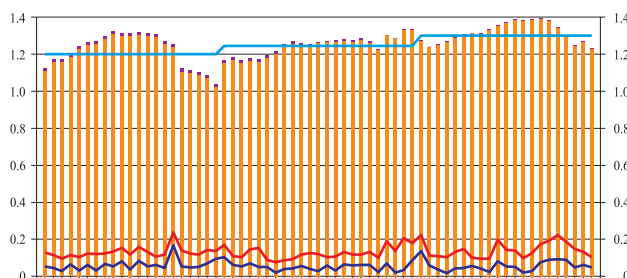
Detalizētai SAMS norēķinu līdzekļu izmantošanas efektivitātes novērtēšanai izmantots *Suomen Pankki – Finlands Bank* izstrādātais maksājumu un norēķinu sistēmu simulators BoF-PSS2. Vērtējot SAMS norēķinu līdzekļu izmantošanas efektivitāti, papildus tika izmantoti tādi indikatori kā nepieciešamo norēķinu līdzekļu vērtējums un mezglpunktu riska pakāpes rādītājs.

2007. gadā veikts pētījums par banku minimāli nepieciešamajiem norēķinu līdzekļiem ar esošajiem maksājumu apjomiem, kā arī prognozēts, kāds būtu mazākais norēķinu līdzekļu apjoms, lai efektīvi nodrošinātu dienas maksājumu veikšanu. Veicot norēķinu datu simulāciju, t.i., kontu atlikumu pārmaiņu analīzi par trijiem obligāto rezervju prasību izpildes periodiem no 2007. gada 25. jūnija līdz 21. septembrim, secināts, ka augstākā nepieciešamo norēķinu līdzekļu robeža (*upper bound*), ar kuru bankas spētu nodrošināt maksājumu izpildi nekavējoties, būtu vidēji 10.6% no esošajiem norēķinu līdzekļiem SAMS. Šāds rezultāts papildina jau aplūkoto norēķinu līdzekļu izmantošanas efektivitāti tikai nosūtīto maksājumu gadījumā. Turpretī zemākā nepieciešamo norēķinu līdzekļu robeža (*lower bound*), lai spētu izpildīt maksājumus līdz norēķinu dienas beigām, izmantojot SAMS esošos maksājumu apstrādes un norēķinu optimizācijas pasākumus (maksājumu atbloķēšanu (*gridlock resolution*) un maksājumu prioritātes maiņu), vidēji būtu 4.5% no esošajiem norēķinu līdzekļiem SAMS (sk. 71. att.).

71. attēls

NORĒĶINU VEIKŠANAI SAMS NEPIECIEŠAMIE NORĒĶINU LĪDZEKĻI (25.06.2007.–21.09.2007.; mJrd. latu)

- Banku kopējie norēķinu līdzekļi SAMS
- Pārsnieguma limiti
- Obligāto rezervju norma
- Zemākā nepieciešamo norēķinu līdzekļu robeža
- Augstākā nepieciešamo norēķinu līdzekļu robeža

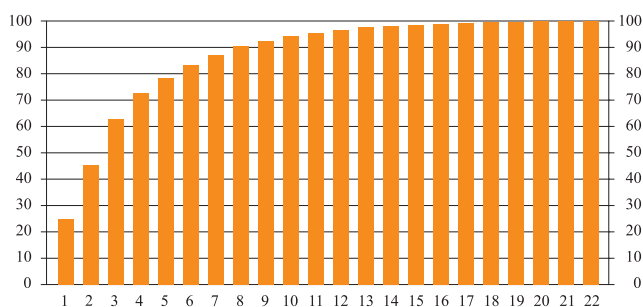

Papildus novērtēta katra atsevišķa SAMS dalībnieka ietekme uz pārējiem sistēmas dalībniekiem, ja pieejamie norēķinu līdzekļi tiktu samazināti līdz augstākajai vai zemākajai to robežai. Kopumā secināts, ka ar esošajiem norēķinu līdzekļu apjomiem sistēmiskā riska iespējamība ir minimāla, bet, samazinot dalībnieku norēķinu līdzekļus, vislielāko ietekmi uz pārējiem sistēmas dalībniekiem radītu dalībnieks ar lielāko mezglpunkta riska pakāpi (*node risk*), t.i., vislielāko nosūtīto un saņemto maksājumu attiecību pret visas sistēmas nosūtīto un saņemto maksājuma apjomu. Triju sistēmas dalībnieku mezglpunkta riska pakāpes kopsumma izpētes periodā pārsniedza 60%, bet pārējo dalībnieku riska pakāpes īpatsvars bija minimāls (sk. 72. att.).

72. attēls

SAMS DALĪBNIEKU MEZGLPUNKTA RISKĀ
PAKĀPE
(SAMS dalībnieki; %)

Mezglpunkta riska pakāpe

2007. gadā Latvijas Banka pārraudzības ietvaros līdzīgi kā citām neliela apjoma sistēmām veica VAS "Latvijas Pasts" (tālāk tekstā – Latvijas Pasts) PNS un ar to saistītās infrastruktūras nozīmības novērtēšanu, izmantojot ECB "Neliela apjoma eiro maksājumu sistēmu pārraudzības standartus" (tālāk tekstā – Pārraudzības standarti).

Atbilstoši Pārraudzības standartiem Latvijas Banka vērtēja PNS trijās riska grupās: 1) tirgus risks – vērtējot attiecīgo maksājumu pakalpojumu tirgus nišu; 2) finanšu risks – nosakot maksājumu īpatsvaru reālā laika bruto norēķinu sistēmā un 3) norēķinu risks – vērtējot maksājumu pakalpojumu norēķinu procedūru.

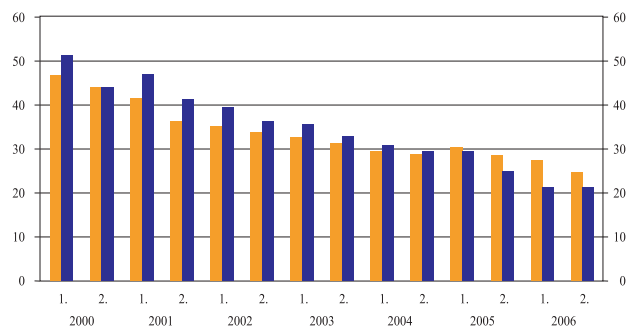
Vērtējot PNS nišu neliela apjoma maksājumu tirgū, vērtēta tās loma skaidrās naudas darījumos un latos veikto klientu kredīta pārvedumu skaitā (sk. 73. att.). Attīstoties Latvijas bankām, kopš 2000. gada PNS īpatsvars pakāpeniski mazinājās, un 2006. gada 2. pusgadā latos veiktie skaidrās naudas darījumi veidoja 24.8% no kopējā skaidrās naudas iemaksu un izmaksu skaita (Latvijas Bankas, Latvijas banku un Latvijas Pasta dati) un klientu kredīta pārvedumi – 21.4%. Savukārt attiecīgo maksāšanas līdzekļu apjoma īpatsvars bija būtiski mazāks – 4.2% un 0.8% no kopējā apstrādāto maksājumu apjoma.

73. attēls

LATVIJAS PASTA SKAIDRĀS NAUDAS
MAKSĀJUMU UN KLIENTU KREDĪTA
PĀRVEDUMU SKAITA ĪPATSVARS LATOS
(pusgadā; %)

Skaidrās naudas iemaksas un izmaksas

Klientu kredīta pārvedumi

Latvijas Pasta lomu Latvijas maksājumu sistēmā noteica arī to Latvijas Pasta filiāļu skaits, kurās bija iespējams veikt maksājumus. 2006. gada beigās bija 979 Latvijas Pasta filiāles, kas veidoja 60.6% no kopējā klientu maksājumu apkalpošanas vietu skaita Latvijā, t.i., Latvijas banku filiāļu un Latvijas Pasta filiāļu kopskaita. Ievērojams Latvijas Pasta filiāļu tīkls bija pamatnosacījums tam, ka arī Latvijas Pasts bija viens no Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras valsts pasūtījumu izpildītājiem, nodrošinot valsts sociālo pabalstu un pensiju izmaksas.

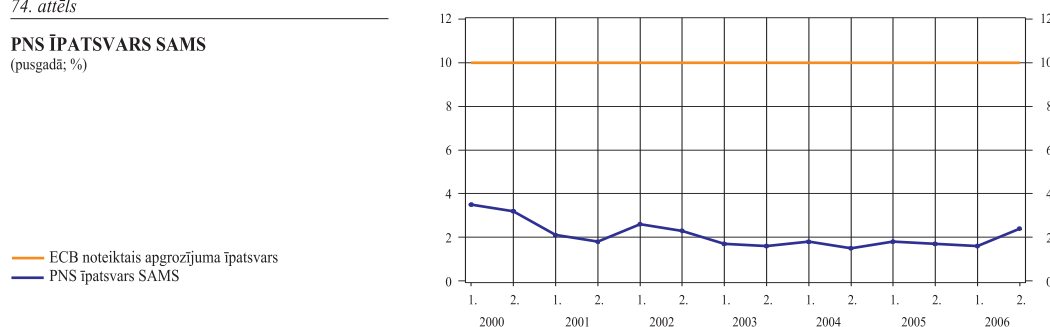
Latvijas Pasta apstrādāto maksājumu skaits 2006. gada 2. pusgadā nepārsniedza 25%, un pēc Pārraudzības standartu kritērijiem PNS tirgus nišu nevar vērtēt kā ievērojamu. Tomēr gan skaidrās naudas darījumu, gan bezskaidrās naudas maksājumu skaita īpatsvars 2006. gada 2. pusgadā vēl arvien pārsniedza 20%, kas norādīja uz attiecīgo pasta pakalpojumu nozīmību Latvijas maksājumu sistēmā.

Arī Latvijas Pasta filiāļu tīkla īpatsvars (60.6%) liecināja, ka Latvijas Pasta nodrošinātā infrastruktūra bija samērā grūti aizstājama un bija vērtējama kā ievērojama. Visu Latvijas banku filiāļu tīkls bija mazāk nozīmīgs salīdzinājumā ar Latvijas Pasta kā vienas iestādes nodrošināto maksājumu apkalpošanas vietu tīklu.

Maksājumu pakalpojumu finanšu risku parasti nosaka, salīdzinot attiecīgās neliela apjoma maksājumu sistēmas apstrādāto maksājumu apjomu ar reālā laika bruto norēķinu sistēmas maksājumu apjomu. Novērtējot PNS īpatsvaru (sk. 74. att.), PNS apjoma rādītājā iekļauti visi klientu maksāšanas līdzekļi, izņemot skaidrās naudas iemaksas un izmaksas, jo abas sistēmas – PNS un Latvijas reālā laika bruto norēķinu sistēma SAMS – apstrādā bezskaidrās naudas maksāšanas līdzekļus. 2006. gada 2. pusgadā PNS īpatsvars SAMS apgrozījumā jeb t.s. finanšu riska apjoms bija 2.4%.

74. attēls

PNS ĪPATSVARŠ SAMS (pusgadā; %)

Šāds finanšu riska apjoms netiek vērtēts kā sistēmiski nozīmīgs, jo nepārsniedz Pārraudzības standartos noteikto 10% neliela apjoma maksājumu sistēmas īpatsvaru reālā laika bruto norēķinu sistēmā. Vienlaikus Latvijas Pasta maksājumu finanšu riska rādītāja apjoms parādīja, ka Latvijas Pasts neapkalpoja liela apjoma maksājumus un PNS apstrādāja tikai neliela apjoma klientu maksājumus.

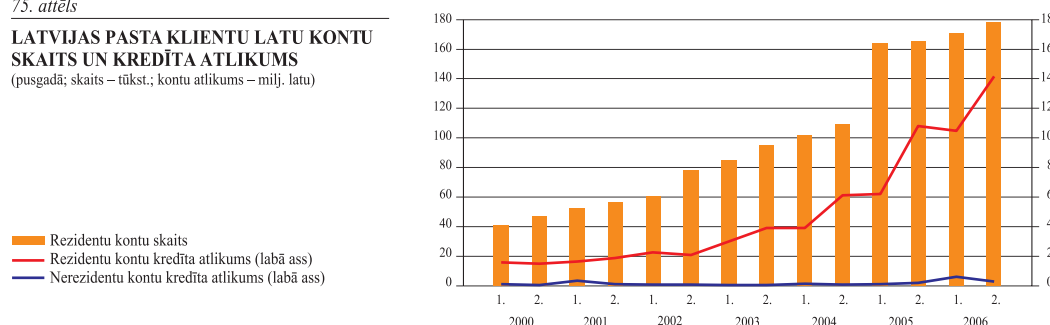
Parasti neliela apjoma neto norēķinu sistēmu norēķina efekts tiek vērtēts sistēmiskā jeb t.s. domino efekta riska kontekstā. PNS nav neto norēķinu sistēma, t.i., Latvijas Pasts neveica savas sistēmas klientu savstarpējo saistību mijieskaitu, bet norēķinu veica par katru maksājumu atsevišķi. Tādējādi PNS maksājumu pakalpojumi tika vērtēti, analizējot esošās bruto norēķina iespējas.

2006. gadā Latvijas Pastā varēja uzsākt maksājumus, kuru saņēmējs var būt gan citas pasta nodaļas klients, gan bankas konta turētājs. Latvijas Pastam, veicot bezskaidrās naudas maksājumus, bija saistoši Latvijas Bankas "Kredīta pārvedumu noteikumi". "Kredīta pārvedumu noteikumu" 1.3. punkts nosaka, ka Latvijas Pasta filiāles, kas iesaistītas kredīta pārvedumu veikšanā, tiek uzskatītas par atsevišķām iestādēm. Tādējādi maksājumu starp Latvijas Pasta filiālēm var uzskatīt par starpiestāžu maksājumu, un tā izpildes nosacījumi ir tādi paši kā citiem starpiestāžu maksājumiem, piemēram, klientu starpbanku maksājumiem.

To Latvijas Pasta klientu maksājumu norēķini, kuru saņēmēji bija citas Latvijas Pasta filiāles klienti, tika veikti PNS. Norēķini veikti Latvijas Pasta klientu kontos. 2006. gada beigās klientu – gan rezidentu, gan nerezidentu – kontu skaits bija 178.3 tūkst. ar kopējo kredīta atlikumu 14.5 milj. latu (sk. 75. att.).

75. attēls

LATVIJAS PASTA KLIENTU LATU KONTU SKAITS UN KREDĪTA ATLIKUMS (pusgadā; skaits – tūkst.; kontu atlikums – milj. latu)

To Latvijas Pasta klientu maksājumu norēķini, kuru saņēmēji bija kādas Latvijas bankas klienti, 2006. gadā tika veikts, izmantojot Latvijas Pasta kontu vienā no Latvijas bankām. Ja norēķinos tiek izmantoti vienas iestādes aktīvi, šādiem aktīviem jābūt ar zemu kredīta un likviditātes risku.

Latvijas Pasta klientu maksājumi, kuru saņēmējs atrodas citā valstī, kā arī iekšzemes maksājumi ārvalstu valūtās 2006. gadā tika veikti atbilstoši vispārpieņemtajai pasta iestāžu praksei. Latvijas Pasts klientu starpvalstu norēķinos izmantoja vairākas iespējas: Latvijas Pasta kontu kādā no Latvijas bankām, *Eurogiro* sistēmu, *Western Union* sistēmu vai pasta iestāžu savstarpējos korespondentkontus. Šādas vairākas iespējas pārrobežu maksājumos mazināja norēķinu riska iespēju.

Atbilstoši trijām aplūkotajām risku grupām 2006. gadā:

- 1) PNS maksājumu īpatsvars ne skaita, ne apjoma ziņā neveidoja Pārraudzības standartos noteikto ievērojamas sistēmas līmeni, tomēr transakciju skaita īpatsvars bija ļoti tuvs attiecīgajam robežlielumam. Ievērojamās infrastruktūras dēļ Latvijas Pasta maksājumu pakalpojumus var vērtēt kā vāji aizstājamus;
- 2) norēķinu apjoms salīdzinājumā ar reālā laika bruto norēķinu sistēmu bija neliels un netika uzskatīts par finanšu risku avotu;
- 3) izmantoto norēķinu principa (viena iestāde iekšzemes maksājumiem) dēļ norēķinu procedūru Latvijas Banka rekomendēja novērtēt papildus.

Atbilstoši Pārraudzības standartiem PNS nebija sistēmiski ievērojama neliela apjoma maksājumu sistēma. Tomēr novērtējums ļauj secināt, ka PNS 2006. gadā bija svarīga nacionālās maksājumu sistēmas sastāvdaļa un Latvijas Banka aicināja Latvijas Pastu veikt pašnovērtējumu atbilstoši Starptautisko norēķinu bankas publicētajiem "Sistēmiski nozīmīgu maksājumu sistēmu pamatprincipiem" (tālāk tekstā – Pamatprincipi). Apzinot un novērtējot pasta maksājumu pakalpojumus atbilstoši Pamatprincipiem, būtu iespējams uzlabot šos pakalpojumus saskaņā ar labāko starptautisko praksi un tādējādi mazināt riskus Latvijas maksājumu sistēmā kopumā.

6.2. Vērtspapīru norēķinu sistēmas

Latvijā darbojošās vērtspapīru norēķinu sistēmas nodrošinājušas raitu maksājumu sistēmu darbību. 2007. gadā vērtspapīru norēķinu sistēmu darbības aktivitāte turpināja palielināties, pieaugot gan apstrādāto uzdevumu skaitam, gan arī apjomam.

Droša un efektīva finanšu tirgus infrastruktūra ir viens no finanšu sistēmas stabilitātes priekšnosacījumiem. Līdzās regulētā tirgus organizētājam finanšu tirgus infrastruktūra ietver maksājumu un vērtspapīru norēķinu sistēmas. Latvijas Bankas interesēs ir veicināt ne tikai maksājumu sistēmu, bet arī to vērtspapīru norēķinu sistēmu raitu darbību, kuras nozīmīgas Latvijas finanšu sistēmas stabilitātei. Šo sistēmu būtiskākā iezīme, kas jāņem vērā, novērtējot to ietekmi uz finanšu stabilitāti, ir sistēmiskā riska draudu izraisīšanas iespējamība. Raita maksājumu un vērtspapīru norēķinu sistēmu darbība svarīga, īstenojot centrālās bankas monetāro politiku.

Nozīmīga daļa maksājumu veikta saistībā ar vērtspapīru norēķiniem. Problēmas vērtspapīru norēķinu sistēmās var kavēt maksājumu sistēmu darbību un apgrūtināt centrālās bankas monetārās politikas īstenošanu. Novērtējot vērtspapīru norēķinu sistēmu nozīmīgumu, jāņem vērā, vai operacionālās un tehniskās problēmas sistēmā var radīt finanšu tirgus dalībniekiem vērtspapīru piegādes vai likviditātes problēmas vai arī individuālā tirgus dalībnieka maksājumu un vērtspapīru piegādes problēmas norēķinu sistēmā var ietekmēt citus tirgus dalībniekus. Lai novērtētu norēķinu sistēmu nozīmīgumu, jāņem vērā vairāki kritēriji, piemēram, darījumu skaits un apjoms, nodibināto saikņu skaits un veids u.c. Latvijā par nozīmīgām atzīstamas abas darbojošās vērtspapīru norēķinu sistēmas: DENOS un VNS.

LCD ir Latvijā vienīgais centrālais vērtspapīru depozitārijs, kas grāmato un uzskaita publiskajā apgrozībā izlaistos finanšu instrumentus, nodrošina finanšu instrumentu un

naudas norēķinus par darījumiem, kas noslēgti ar šiem finanšu instrumentiem, kā arī veic vērtspapīru norēķinu apkalpošanu. Lai nodrošinātu pārrobežu vērtspapīru norēķinus Baltijas valstīs, LCD nodibinātas saiknes ar Lietuvas un Igaunijas centrālajiem depozitārijiem. 2007. gadā LCD ieviesa DVP procedūru vērtspapīru norēķinos starp Baltijas valstu centrālajiem depozitārijiem, piedāvājot veikt ne tikai FOP, bet arī DVP norēķinus visu triju Baltijas valstu vērtspapīru tirgos gan par darījumiem, kas noslēgti fondu biržā, gan ārpusbiržas tirgū. VNS ir vērtspapīru norēķinu sistēma, kuras darbību nodrošina Latvijas Banka un kurā var glabāt un uzskaitīt valsts parāda vērtspapīrus un privātos parāda vērtspapīrus, kuri izmantojami kā nodrošinājums Latvijas Bankas monetārajās operācijās. Starp LCD un VNS izveidota saikne, nodrošinot FOP uz un no VNS.

Latvijas maksājumu un vērtspapīru norēķinu infrastruktūra sniedz iespēju vērtspapīru tirgus dalībniekiem mazināt tos riskus, ar kuriem parasti asociējas vērtspapīru un maksājumu norēķini un darījumi, kuros iesaistīti vērtspapīri. Saiknes starp norēķinu un maksājumu sistēmām ļauj automatizēt darījumu apstrādi un samazināt vai novērst ar vērtspapīru norēķiniem saistītos riskus. Savukārt norēķinu sistēmu darbības regulatīvie noteikumi un instrukcijas ļauj sistēmu operatoriem atbilstoši vadīt atlikušos riskus.

Vērtspapīru norēķinu sistēmu dalībnieku var pakļaut kredīriskam, ja norēķinus veic ar kādu nosacījumu, piemēram, iespēju atcelt darījumu, iestājoties kādam notikumam nākotnē. Taču saskaņā ar LCD un VNS noteikumiem vērtspapīru pārvedums ir neat-saucams un galīgs ar brīdi, kad saņēmēja vērtspapīru konts tiek kreditēts. Vērtspapīru norēķini reālajā laikā un ar tūlītēju norēķinu galīgumu norobežo vērtspapīru saņēmēju no šāda riska. Kredītriska nozīme vairāk var izpausties divpusējos darījumos, kur notiek gan vērtspapīru, gan arī naudas darījums, un kur abām pusēm ir pienākumi, kas tām jāpilda. Kredītrisks izpaužas, ja viena puse pilnībā izpildījusi savas finanšu saistības un nav saņēmusi pretī saistību izpildi no otras puses. Šis risks vērtspapīru darījumiem tiek novērsts, Latvijas Bankai nodrošinot LCD maksājuma rīkojumu apstrādi saskaņā ar sadarbības līgumu vērtspapīru DVP darījumu naudas norēķinu nodrošināšanai, kas noslēgts starp Latvijas Banku, LCD un attiecīgo tirgus dalībnieku. Lai nodrošinātu vērtspapīru un naudas norēķinu vienlaicīgumu, LCD pēc dalībnieka ziņojuma saņemšanas bloķē norēķiniem nepieciešamo vērtspapīru daudzumu dalībnieka kontā LCD un dod rīkojumu Latvijas Bankai naudas pārskaitīšanai no LCD dalībnieka, pie kura pircējam atvērts vērtspapīru konts, LCD dalībnieka kontā. Saņemot no Latvijas Bankas apstiprinājumu par naudas pārskaitīšanu, LCD nekavējoties veic bloķēto vērtspapīru pārskaitīšanu vērtspapīru pircējam.

Lai izpildītu dienas saistības, tirgus dalībniekiem nepieciešama atbilstoša likviditāte, t.i., nauda vai vērtspapīri. Vērtspapīru trūkums no dalībnieku puses var būt iemesls norēķinu aizkavēšanai vai dalībnieka vērtspapīru pārveduma uzdevuma atteikumam. Šāda veida likviditātes risks no Latvijas Bankas puses tiek samazināts, piedāvājot bankām izmantot dienas pārsnieguma limitu nepieciešamās likviditātes īslaicīgai nodrošināšanai naudas norēķinos bezprocentu aizdevumu veidā. Tā kā visas Latvijā darbojošās bankas piedalās VNS, tām ir iespēja attiecīgās norēķinu dienas laikā izmantot bankas norēķinu naudas konta debeta atlikumu limita robežās, kas nodrošināts ar vērtspapīriem bankas kontā VNS.

Operacionālie faktori (tehnikas nepareiza darbība vai cilvēku pieļautās kļūdas) var ietekmēt konfidencialitāti, vērtspapīru uzdevumu izpildi un informācijas pieejamību, tādējādi tālāk negatīvi ietekmējot likviditātes risku vai kredītrisku. Operacionālā riska mazināšana un sistēmu raitas darbības nodrošināšana ir viena no galvenajām finanšu stabilitātes funkcijām, pārraugot norēķinu sistēmu darbību. Vērtspapīru norēķinu sistēmu operatori, pilnveidojot norēķinu sistēmu darbību, veikuši operacionālā riska mazināšanas pasākumus un izstrādājuši darbības nepārtrauktības plānus, lai izvairītos no iespējamajiem sistēmu darbības pārtraukumiem un ātri tos novērstu. Šādi darbības nepārtrauktības plāni izstrādāti gan VNS, gan DENOS. Tos papildina ar regulāriem sistēmu darbī-

bas nepārtrauktības testiem. Lai uzsvērtu darbības nepārtrauktības plāna nozīmīgumu, 2007. gadā Finanšu instrumentu tirgus likums papildināts ar 92.¹ pantu par LCD darbības nepārtrauktību, tieši norādot šāda plāna nepieciešamību. Atrunāts arī veicamais pasākumu kopums gadījumam, ja LCD nevar pildīt Finanšu instrumentu tirgus likumā noteiktās funkcijas.

Uzticamu un iepriekš paredzamu vērtspapīru norēķinu sistēmu darbību nosaka likumi un noteikumi, kas jāievēro, veicot vērtspapīru pārvedumus. Nenoteiktība un juridiskā regulējuma trūkums var būt pamatā likviditātes vai kredītriska draudiem, piemēram, negaidītai likuma normas interpretācijai. Uz vērtspapīru norēķinu jomu attiecināmi vairāki speciālie likumi, kas jāņem vērā, organizējot vērtspapīru norēķinu sistēmu darbību un veicot vērtspapīru darījumus.

- Finanšu instrumentu tirgus likums regulē finanšu instrumentu publisko apgrozību un nosaka finanšu instrumentu tirgus dalībnieku tiesības un pienākumus. Likums deleģē LCD tiesības izstrādāt noteikumus, un tajos izvirzītās prasības jāievēro tā dalībniekiem un emitentiem, kuru finanšu instrumenti grāmatoti LCD, kā arī ieguldījumu brokeru sabiedrībām un kredītiestādēm, kas veic šādu instrumentu turēšanu.

- Likums "Par norēķinu galīgumu maksājumu un finanšu instrumentu norēķinu sistēmās" ierobežo riskus un mazina traucējumus, ko norēķinu sistēmai varētu radīt maksātspējas procedūru sākšana pret kādu no sistēmas dalībniekiem, nosaka pārveduma rīkojumu galīgumu un neatsaucamību norēķinu sistēmās, kā arī sistēmu uzturētāja (LCD un Latvijas Bankas) norēķinu sistēmu noteikumos iekļaujamo informāciju.

- Finanšu nodrošinājuma likums regulē finanšu nodrošinājuma sniegšanas, pieņemšanas un izmantošanas kārtību, kā arī nodrošina līdzēju – finanšu nodrošinājuma līgumu subjektu – tiesību aizsardzību, ja tiek veikts līdzēja likvidācijas process vai maksātspējas procesa pasākumi.

Lai nodrošinātu vērtspapīru norēķinu sistēmu darbības statistisko datu uzskaiti pēc vienotiem principiem, ECB izstrādājusi vērtspapīru norēķinu sistēmu statistikas vadlīnijas (*Settlement Systems Statistics – Guidance Notes*) un pārskatu sniegšanas shēmas (*Settlement System Statistics – Reporting Scheme*). Gan LCD, gan Latvijas Banka sagatavo statistiskos datus, ņemot vērā minētās vadlīnijas. 2007. gada novembrī ECB sāka publicēt norēķinu statistikas tabulas ECB Statistisko datu noliktavā (*Statistical Data Warehouse*; sk. ECB interneta lapā <http://sdw.ecb.europa.eu>).

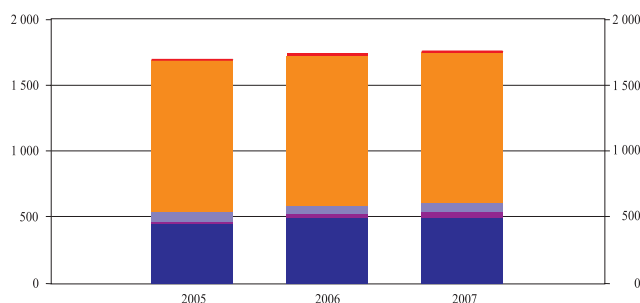
LCD grāmatotas visas publiskajā apgrozībā izlaistās vērtspapīru emisijas (t.sk. vērtspapīri, ko glabā VNS). Apkopojot grāmatoto vērtspapīru apjomu pēc to sākotnējās grāmatošanas avota, kopējā vērtspapīru atlikumā ietverti arī vērtspapīri, kas grāmatoti citos depozitārijos, ar kuriem LCD nodibinātas saiknes, un kas tikuši glabāti LCD.

Vērtspapīru kopējais atlikums LCD 2007. gada beigās salīdzinājumā ar 2006. gadu bija nedaudz lielāks un sasniedza 1.8 mljrd. latu (t.sk. LCD grāmatotie vērtspapīri – 97%, no citiem depozitārijiem pārvesto vērtspapīru atlikums – 3%; sk. 76. att.). LCD izveidotas divpusējās saiknes ar Lietuvas un Igaunijas centrālajiem depozitārijiem, kā arī vienpusējā saikne ar *Euroclear Bank*, kas ļauj šajos depozitārijos reģistrētos vērtspapīrus glabāt LCD.

76. attēls

LCD GRĀMATOTO UN NO CITIEM DEPOZITĀRIJĀM PĀRVESTO VĒRTSPAPĪRU ATLIKUMS
(gada beigās; milj. latu)

■ Obligācijas
■ Citu depozitāriju grāmatotās obligācijas
■ Parādzīmes
■ Citu depozitāriju grāmatotās parādzīmes
■ Kapitāla vērtspapīri
■ Citu depozitāriju grāmatotie kapitāla vērtspapīri

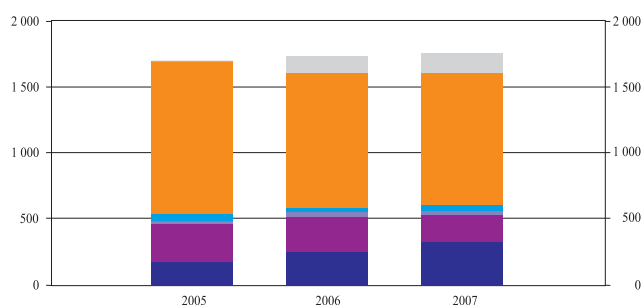
Statistiskie dati ļauj vērtēt LCD grāmatoto un no citiem depozitārijiem pārvesto vērtspapīru izvietojumu (sk. 77. att.). LCD izveidotās saiknes ar Igaunijas un Lietuvas centrālajiem depozitārijiem, kā arī Latvijas Bankas VNS dod iespēju tirgus dalībniekiem glabāt vērtspapīrus ārpus DENOS. No kopējā vērtspapīru apjoma 2007. gada beigās 77% vērtspapīru glabāja LCD dalībnieki, bet 23% glabāti citās vērtspapīru norēķinu sistēmās. Nozīmīgs glabāto parāda vērtspapīru atlikuma īpatsvars citās vērtspapīru norēķinu sistēmās saistīts ar LCD dalībnieku – banku – vēlmi piedalīties Latvijas Bankas monetārajās operācijās, pārvedot vērtspapīrus uz VNS.

77. attēls

LCD GRĀMATOTO UN NO CITIEM DEPOZITĀRIJĒM PĀRVESTO VĒRTSPAPĪRU ATLIKUMA IZVIETOJUMS

(gada beigās; milj. latu)

- Kapitāla vērtspapīri LCD dalībnieku kontos
- Kapitāla vērtspapīri citās vērtspapīru norēķinu sistēmās
- Parādzīmes LCD dalībnieku kontos
- Parādzīmes citās vērtspapīru norēķinu sistēmās
- Obligācijas LCD dalībnieku kontos
- Obligācijas citās vērtspapīru norēķinu sistēmās

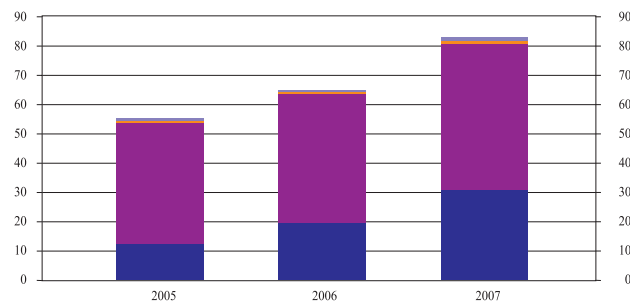
Apkopotā vērtspapīru norēķinu sistēmu statistika liecina, ka vērtspapīru norēķinu sistēmu darbības aktivitāte 2007. gadā palielinājās. To rāda gan pieaugušais apstrādāto uzdevumu skaits, gan arī apjoms (sk. 78. un 79. att.).

78. attēls

LCD UN VNS APSTRĀDĀTO UZDEVUMU SKAITS

(tūkst. latu)

- VNS ar naudas norēķiniem saistīti uzdevumi
- VNS uzdevumi FOP darījumiem
- LCD ar naudas norēķiniem saistīti uzdevumi
- LCD uzdevumi FOP darījumiem

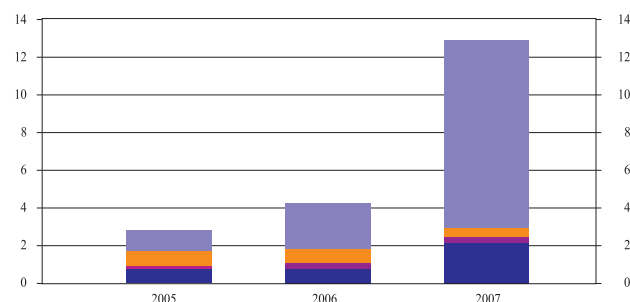

79. attēls

LCD UN VNS APSTRĀDĀTO UZDEVUMU APJOMS

(mljrd. latu)

- VNS ar naudas norēķiniem saistīti uzdevumi
- VNS uzdevumi FOP darījumiem
- LCD ar naudas norēķiniem saistīti uzdevumi
- LCD uzdevumi FOP darījumiem

Vērtspapīru norēķinu sistēmu apstrādāto uzdevumu koncentrācija tāpat kā iepriekšējos periodos VNS bija lielāka apjoma ziņā un DENOS – skaita ziņā. LCD apstrādāto uzdevumu skaits palielinājies līdz 81.1 tūkst. (VNS – 1.9 tūkst.). Savukārt apstrādāto uzdevumu apjoms VNS sasniedza 10.5 mljrd. latu, bet LCD apjoms pieauga līdz 2.5 mljrd. latu. VNS apstrādāto uzdevumu apjoma nozīmīgo kāpumu tieši ietekmējušas Latvijas Bankas monetārās politikas instrumentu pārmaiņas. Turklāt, VNS dalībniekiem efektīvāk pārvaldot vērtspapīru kontu atlikumus, pieauga arī vērtspapīru pārvedumu apjoms starp VNS un LCD.

DENOS darbības apjoma nozīmīgu kāpumu 2007. gadā galvenokārt ietekmēja ieguldītāju intereses pieaugums par ieguldījumu fondu apliecību iegādi, kas veicināja arī 19 jaunu ieguldījumu sabiedrību fondu emisiju reģistrāciju LCD un FOP darījumos apstrādāto uzdevumu skaita un apjoma nozīmīgu kāpumu.

TAUTSAIMNIECĪBAS STARPSEKTORU BILANCES ANALĪZE

Latvijas tautsaimniecības izaugsmes temps pēdējos gados bijis ļoti straujš. Lai gan šāda attīstība nodrošina samērā ātru ienākumu izlīdzināšanu, tā saistīta arī ar makroekonomisko risku pieaugumu. Tiem pēdējā laikā gan iekšzemes, gan ārvalstu institūcijas un investori pievērsuši lielu uzmanību. Latvijas tautsaimniecības attīstība, kuras līdzšinējais virzītājspēks bija ļoti straujš iekšzemes pieprasījums, ir nesabalansēta. Par to liecina augstā inflācija, liels tekošā konta deficīts un ārvalstu parāda līmenis. Šī nesabalansētība raksturo esošo makroekonomisko situāciju, taču tā neatklāj potenciālo nesabalansētību atsevišķos tautsaimniecības sektoros – valdības, finanšu, uzņēmumu un mājsaimniecību sektorā. Lai atklātu nesabalansētību sektoros, vairākas valstis arvien plašāk lieto samērā jaunu pieeju – t.s. tautsaimniecības sektoru bilanču analīzi (tālāk tekstā – bilanču analīze).

Atšķirībā no tradicionālās makroekonomikas analīzes, kas galvenokārt balstās uz resursu plūsmu analīzi (piemēram, maksājumu bilances tekošais konts un valsts budžets), bilanču analīzē uzsver tautsaimniecības sektoru bilances stāvokli. Abas pieejas ir savstarpēji saistītas, jo, pirmkārt, bilances atlikumu starpība divos datumos atkarīga no plūsmām periodā starp tiem; otrkārt, noteikta aktīvu un pasīvu struktūra var izraisīt ievērojamas resursu plūsmas. Tādējādi bilanču analīze ir svarīgs papildinājums tradicionālajai analīzei. Tās mērķis ir novērtēt katra sektora ievainojamību un to, vai problēmas vienā sektorā var izraisīt negatīvas sekas citos sektoros. Šādu analīzi nevar veikt, balstoties uz tautsaimniecības kopējo bilanci, jo, konsolidējot sektoru bilances, tiek izslēgti sektoru iekšzemes savstarpējie parādi, atstājot tikai iekšzemes tautsaimniecības prasības un saistības pret pārējo pasauli.

Tabulā atspoguļota Latvijas starpnozaru matrica, kas ietver iekšzemes starpsektoru saistības un prasības, kā arī sektoru saistības un prasības pret ārvalstīm. Tiek apkopoti nacionālo kontu, banku un centrālās bankas bilanču, starptautisko investīciju bilances un valsts parāda pārskata dati. Katra sektora parādi citiem sektoriem (debitora pozīcijas) parādīti rindās, bet prasības pret citiem sektoriem (kreditore pozīcijas) – vertikālajās ailēs. Katra rinda atspoguļo attiecīgā sektora finanšu pasīvu struktūru un katru vertikālā aile – atbilstošo aktīvu struktūru jeb ieguldījumus citos sektoros.

Lielākās prasības (170.7% no IKP) un saistības (160.5% no IKP) Latvijā 2007. gada beigās bija kredītiestādēm. Šo prasību lielāko daļu veido rezidentu uzņēmumiem un mājsaimniecībām izsniegtie kredīti (kopā 106.2% no IKP). Savukārt kredītiestāžu saistību lielāko daļu (114.1% no IKP) veido saistības pret ārvalstīm, kas atspoguļo nozīmīgu Latvijas banku atkarību no ārvalstu, t.sk. mātesbanku, aizdevumiem. Arī Latvijas uzņēmumiem bija ievērojamas saistības pret ārvalstīm (35.7% no IKP). Kopumā Latvijas tautsaimniecības parāds ārvalstīm bija ļoti liels – 156.3% no IKP.

LATVIJAS TAUTSAIMNIECĪBAS STARPNOZARU MATRICA 2007. GADA BEIGĀS
(% no IKP)

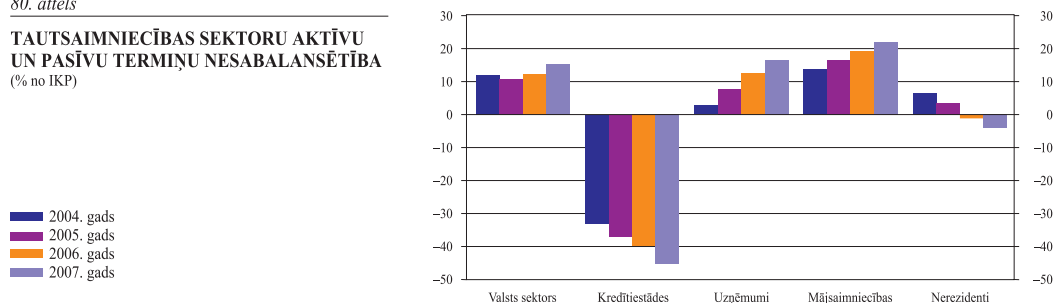
	Valsts sektors		Finanšu privātais sektors	Nefinanšu privātais sektors		Ārējais sektors	Pasīvi kopā
	Latvijas Banka	Valdība	Kredītiestādes	Uzņēmumi	Mājsaimniecības	Nerezidenti	
Latvijas Banka	x	1.5	12.6	0	0	0.3	14.4
Valdības sektors	0	x	3.9	0.5	0	6.2	10.6
Kredītiestādes	0.1	5.0	x	13.8	27.5	114.1	160.5
Nefinanšu privātais sektors kopā	0	0	106.2	x	x	35.7	141.9
Uzņēmumi	0	0	53.1	x	x	35.7	88.8
Mājsaimniecības	0	0	53.1	x	x	x	53.1
Ārējais sektors	24.9	0.5	48.0	26.9	x	x	100.3
AKTĪVI KOPĀ	25.0	7.0	170.7	41.2	27.5	156.3	x

Šāds starpnozaru skatījums sniedz vispārēju priekšstatu par sektoru savstarpējām prasībām un saistībām. Lai dziļāk izvērtētu finanšu apstākļus un tautsaimniecības sektoru ievainojamību, aktīvus un pasīvus daļa atkarībā no termiņa (īstermiņa vai ilgtermiņa) un valūtas (nacionālā vai ārvalstu).

Pastāv kredītiestāžu aktīvu un pasīvu ievērojama termiņu nesabalansētība (sk. 80. att.), jo pasīvi lielākoties ir īstermiņa, bet aktīvi – ilgtermiņa. Termiņu nesabalansētība aprēķināta kā aktīvu ar termiņu līdz 1 gadam un pasīvu ar termiņu līdz 1 gadam starpība. Tas rāda, ka ilgtermiņa ieguldījumus daļēji finansē ar īstermiņā piesaistītiem līdzekļiem. Šādā situācijā piesaistītie īstermiņa resursi bieži jāpārfinansē, pretējā gadījumā šo līdzekļu atmaksāšana var radīt problēmas. Tomēr tā ir kredītiestāžu darbības būtība – transformēt piesaistītos īstermiņa finanšu līdzekļus ilgtermiņa aizdevumos, un šāda nesabalansētība raksturīga arī citu valstu kredītiestādēm.

80. attēls

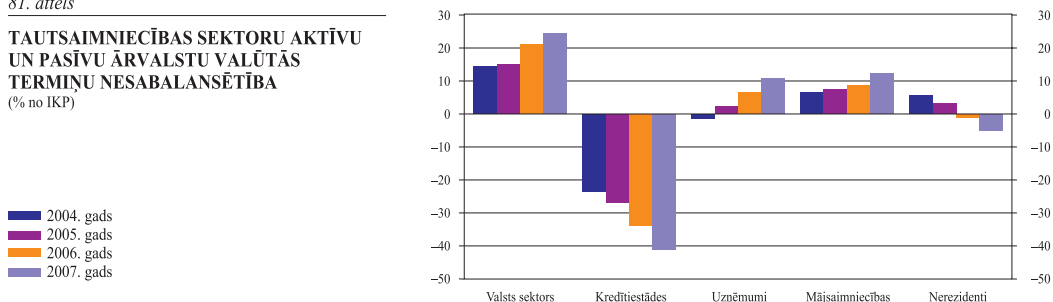
TAUTSAIMNIECĪBAS SEKTORU AKTĪVU UN PASĪVU TERMIŅU NESABALANSĒTĪBA (% no IKP)

Latvijas finanšu sektora īpatnība ir nozīmīga aktīvu un pasīvu ārvalstu valūtā termiņu nesabalansētība, t.i., Latvijas finanšu sektora īstermiņa aktīvi ārvalstu valūtā ir ievērojami mazāki nekā īstermiņa pasīvi ārvalstu valūtā (sk. 81. att.), jo aktīvos dominē eiro izsniegtie ilgtermiņa kredīti, ko veicinājušas zemākas procentu likmes eiro šādiem kredītiem. Savukārt banku piesaistīto ārvalstu valūtu finansējumā dominē īstermiņa resursi. Šāda aktīvu un pasīvu ārvalstu valūtās termiņu nesabalansētība bankām var radīt problēmas pat tad, ja to pasīvi ārvalstu valūtās sakrīt ar aktīviem ārvalstu valūtā. Strauja īstermiņa resursu, īpaši pieprasījuma noguldījumu, aizplūšana var izraisīt likviditātes problēmas.

81. attēls

TAUTSAIMNIECĪBAS SEKTORU AKTĪVU UN PASĪVU ĀRVALSTU VALŪTĀS TERMIŅU NESABALANSĒTĪBA (% no IKP)

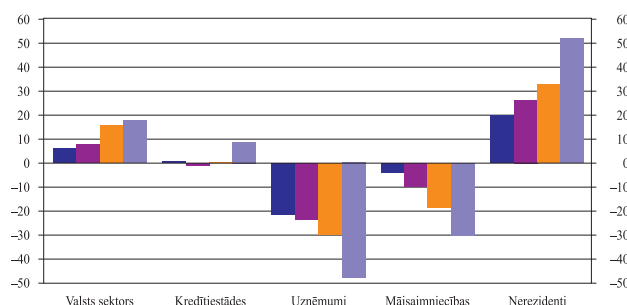
Papildu uzmanība jāpievērš Latvijas mājsaimniecību joprojām augošajai aktīvu un pasīvu termiņu nesabalansētībai. Mājsaimniecībām arvien vairāk aizņemoties, palielinās to ilgtermiņa saistības, savukārt, neveidojot papildu uzkrājumus, ilgtermiņa finanšu aktīvi ir ievērojami mazāki nekā saistības.

Izmantojot bilanču analīzi, redzams, ka Latvijas uzņēmumu un mājsaimniecību sektoru aktīvu un pasīvu valūtu struktūra nav sabalansēta (sk. 82. att.), jo mājsaimniecības un uzņēmumi galvenokārt aizņemas eiro zemāku procentu likmju dēļ, bet to ienākumi lielākoties ir latos. Neliela daļa uzņēmumu ierobežo savu ārvalstu valūtas risku ar atvasinātajiem instrumentiem (piemēram, mijmaiņas darījumiem vai nākotnes darījumiem). Eksporta uzņēmumu ienākumi gan ir ārvalstu valūtā, taču šo uzņēmumu

82. attēls

**TAUTSAIMNIECĪBAS SEKTORU AKTĪVU
UN PASĪVU VALŪTAS NESABALANSĒTĪBA**
(% no IKP)

■ 2004. gads
■ 2005. gads
■ 2006. gads
■ 2007. gads

īpatsvars banku kredītportfelī ir neliels. Lai gan banku aktīvi un pasīvi ārvalstu valūtā ir sabalansēti, ievērojot FKTK noteiktos ierobežojumus atklātajām valūtas pozīcijām, klientiem (uzņēmumi un mājsaimniecības) aktīvu un pasīvu valūtas nesabalansētība var radīt problēmas, atmaksājot aizdevumus. Tāpēc klientu maksāspējas problēmas var izraisīt finanšu problēmas arī bankām. Valūtu nesabalansētības pieaugums ietekmēja eiro izsniegto kredītu dominances pieaugumu banku aktīvos. Tomēr banku atklātās pozīcijas gada laikā būtiski nepalielinājās.

Minētās nesabalansētības var ilgt gadiem, neizraisot problēmas. Piemēram, banku aktīvu un pasīvu termiņu vai valūtas nesabalansētība nerada problēmas, kamēr bankas turpina no citām bankām saņemt finansējumu noguldījumu vai aizņēmumu veidā. Tomēr negatīva šoka gadījumā, piemēram, nozīmīgi pasliktinoties tirdzniecības nosacījumiem vai krasi mainoties ārvalstu investoru skatījumam uz Latviju, termiņa vai valūtas nesabalansētība palielina finanšu vai cita sektora likviditātes vai pat maksāspējas risku, un tas saasina tautsaimniecības problēmas. Tautsaimniecības spēja pārvarēt dažādu veidu šokus atkarīga ne tikai no tās kopējās bilances aktīvu un pasīvu struktūras, bet arī no atsevišķo sektoru bilanču struktūras. To uzskatāmi parādīja Āzijas finanšu krīze, kurā atklājās, ka atsevišķu tautsaimniecības sektoru bilanču nesabalansētība ir tikpat nozīmīgs risks kā maksājumu bilances tekošā konta vai valsts budžeta deficīts. Āzijas valstīs uzņēmumu finansiālās situācijas strauja pasliktināšanās izraisīja pēkšņu ārvalstu kapitāla aizplūdi un valūtas kursa šoku. Tāpēc uzņēmumu bilances problēmas ne tikai slikto kredītu veidā atspoguļojās finanšu sektorā, bet krīzes laikā arī ievērojami pieauga.

Tautsaimniecības bilances analīze neatspoguļo tautsaimniecības vai kāda tās sektora reālo ekonomisko stāvokli, bet tikai rāda to makroekonomisko neaizsargātību. Informācija par sektoru bilanci ir īpaši noderīga, ja tā laikus pieejama, tādējādi sniedzot iespēju politikas īstenotājiem identificēt un mazināt riskus, pirms tie pārāug finansiālās problēmās. Bilances analīze dod iespēju pievērst uzmanību: 1) pārdomātai parādu pārvaldīšanai valsts sektorā, lai saglabātu tā spēju pretoties negatīvam ekonomiskajam šokam; 2) politikai, kas rada stimulus privātajam sektoram ierobežot aktīvu un pasīvu termiņu vai valūtu nesabalansētību.

Ņemot vērā Latvijas privātā sektora bilances nesabalansētību, varētu gaidīt, ka kredītēšanas pieauguma tempa mazināšanās palēninās nesabalansētības tālāku pieaugumu. Vairāki kredītēšanas ierobežošanas pasākumi, kas paredzēti inflācijas samazināšanas pasākumu plānā, jau devuši rezultātus. Lai mazinātu riskus privātajā sektorā, īpaša uzmanība pievēršama uzkrājumu un ilgtermiņa resursu piesaistes mehānismu attīstīšanai (privātie uzkrājumu fondi, ilgtermiņa obligācijas, uzkrājošā apdrošināšana u.c.).

Literatūra

1. MATHISEN, Johan, PELLECHIO, Anthony J. *Using the Balance Sheet Approach in Surveillance: Framework, Data Sources, and Data Availability. IMF Working Paper, No. 06/100, April 2006.*
2. ALLEN, Mark, ROSENBERG, Christoph, KELLER, Christian, SETSER, Brad, ROUBINI, Nouriel. *A Balance Sheet Approach to Financial Crisis. IMF Working Paper, No. 02/210, December 2002.*